De nar uit Maremmen. Deel 3: Naar de eeuwige stad

Carel Scharten en Margo Scharten-Antink

bron
Carel Scharten en Margo Scharten-Antink, *De nar uit Maremmen. Deel 3: Naar de eeuwige stad*. Maatschappij voor goede en goedkope lectuur, Amsterdam 1929

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/scha043naru03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

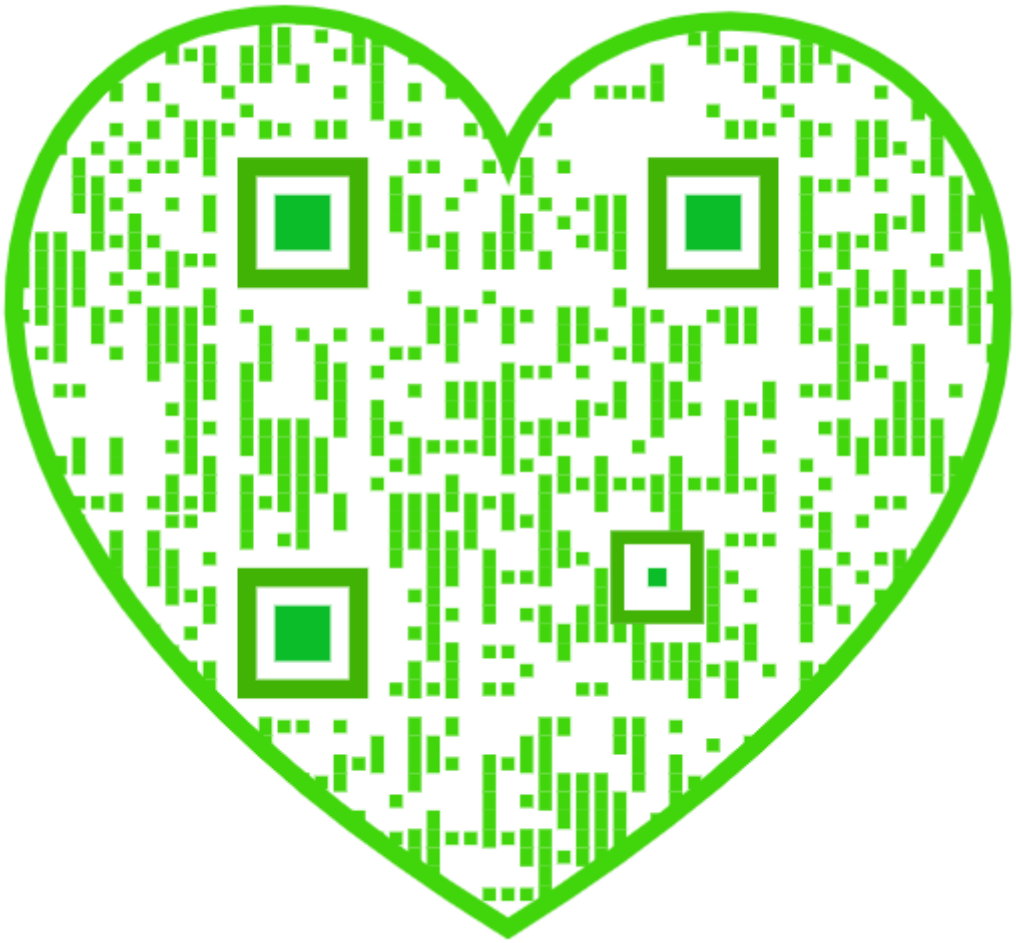

Eerste hoofdstuk

I

KONING,' zei plotseling Don Pompeo. Heel zijn breede, gebruinde kop lachte met een koninklijken lach. In de warme, bijna zwarte oogen tintelde het plezier der zekere omsingeling, waarop bizonderlijk zijn fijne neus zich scheen te spitsen; en binnen den vollen omvang van zijn blauw-zwart geschoren kin en kaken krulde triomfantelijk de oolijke, roode mond.

Renato schrok op; al speelde hij onfortuinlijk, dezen zet had hij niet zien aankomen. Verbouwereerd schoten zijn blikken het schaakbord over.

Het begon te schemeren in het laag vertrek; de gloed van het houtvuur in het leemen haardje werd bijna even sterk als de minderende avondgloor, die door het smalle venster binnenscheen.

Naast dat venster, als niet behoorend bij de twee schakers, zat een oud mannetje, met een lief, bleek gezicht en pluizig wit haar, en tuurde naar buiten, de Maremmaansche heuvelen langs, die rossig nog leefden in den afglans der stervende zonsonderganglucht.

't Was Spini, de jeugdvriend uit Arcidosso; voor een paar dagen was die bij Renato, in diens oude, Massaansche herberg, te gast gekomen.

En terwijl de schilder nog zocht, hoe het best zijn koning weer in veiligheid te brengen, vielen uit het torentje van het Seminarie drie kleine klokketonen eenzaam door de avondlucht.

Het gezicht van Don Pompeo nam een plechtige plooi aan, alsof zijn denken zich terugtrok in een innerlijk Domkoor; maar geen oogenblik verlieten de waaksche oogen het meedoogenloos door hem ontvolkte schaakveld.

Aarzelend verschoof Renato een der weinige pionnen, die hem nog restten.

Doch bij het venster was Spini zacht overeind gerezen en boog het witbevlokte hoofd boven de weerlooze, gevouwen handen.

‘Angelus Domini....’ prevelde hij.

Renato keek naar hem om; wat was hij ontroerend, zijn oude Vittorio Spini.... Dan dwaalden zijn gedachten nog verder weg. Hij kon dezen avond zijn denken niet bepalen bij het spel. Telkens zag hij twee lieve vrouwenoogen hem zorgzaam beschouwen, - een blik, die hem verwondde en niet losliet.... Hoe had hij ooit kunnen denken, dat in zijn Maremmen nergens Flavia voor hem zou leven?.... En Silvio, zijn kleine baas.... zijn gróóte baas.... wanneer zou z'n school begin-

nen? - Dan verdrong de angstige verwachting dier dagen, geladen van hachelijke, wie weet tragische gebeurtenissen, deze teedere beelden. Gian Carlo had het hem geschreven: ‘de couranten tasten in het duister, onze chefs spreken het tegen, maar wij weten het allen, vóór 4 November in het land is, zullen wij Rome nemen, of vóór Rome vallen, al naar deze regeering van laffe honden zal blaffen of jankend op de vlucht slaan.’

- Vier November, dacht Renato bedrukt, de herdenkdag van onze overwinning in den wereldoorlog! Maar wat zal deze opmarsch naar Rome ons brengen?

En opnieuw, en ten derden male, over het Seminarie-dak, klonken de drie kleine klokketonen van het Ave Maria eenlijk en helder door de ijle herfstlucht.

De koorheer bleef gedoken in een dubbele gedachte.

't Was, of die lichtgetinte klank voortleefde in de wijde stilte der avondlijke Maremmen daarbuiten en in de stilte der lage schemerkamer, die hen omsloot.

Tot plotseling Don Pompeo de schoongevormde hand met den topazen ring omhoog hief en zijn groen-beknopte, houten koningin in een edele vaart heel het schaakbord schuin deed oversteken.

‘Koning!’ waarschuwde opnieuw de triomfantelijke stem, sonoor van vreugde.

Renato, haastig en wat onbesuisd, verstak den bestookte achter den pion van daareven.

Maar Don Pompeo was onverbiddelijk. Rechtneer nu zond hij zijn houten furie, tot vlaknaast den bedreigden machtelooze, die zichtbaar onbehagelijk zich voelde in zijn veelvuldige knobbels.

‘Schaakmat!’

Nu eerst ontwaakte Renato met volle aandacht bij het blijkbaar verbroddeld spel.

- Kom, schaakmat!? Maar ja.... te nemen was ze niet, de belaagster.... een kasteel beschermde haar. En uitwijken kon hij ook niet.... een vijandelijk paard loerde op z'n scheven sprong.

‘Je bent erbij, vriend!’ zegevierde de kanunnik; ‘niet minder schaakmat dan onze koning in zijn Quirinaal.’

Hij rees op, draaide het licht aan, zoodat plotseling Renato's nederlaag in al haar naaktheid ten toon stond. Dan schoof hij energiek een nieuw houtblok onder de roodverkolende tronken in den haard; 't werd 's avonds koud daarboven, al was October nog niet op zijn eind.

Spini had zich van het venster afgewend en zette zich bij hen op een stoel aan den wand.

Renato spiedde nog uit, of er geen verhelpen meer was aan de hopelooze partij. Wat had hij

slecht gespeeld! Hij gunde zijn geleerden vriend de schaak-victorie's zoo min als vroeger!

‘’t Wordt duister buiten,’ peinsde Spini.

Ten leste lei Renato zich neer bij het onvermijdelijke.

‘’k Ben erbij,’ gaf hij toe. ‘Als ik dien raadsheer van daarnet nog maar had gehad....! Onze koning heeft er genoeg; maar wat doet hij met raadsheeren, die geen raad weten?’

Don Pompeo had zich in zijn eenigen, doch zeer indrukwekkenden leunstoel nedergelaten.

‘Ik moet erkennen, Mussolini is een groot schaakspeler,’ oreerde hij met edelmoedige ironie. ‘En een groot acteur ook! Om van den regisseur niet te spreken.... Napels is werkelijk een schitterende voorstelling geweest, en een fenomenaal succes!’

Twee dagen tevoren, den 24sten October, had uit alle deelen des lands Mussolini de keur zijner zwarte jongelingschap, veertigduizend in getal, te Napels saamgetrokken, - ten einde eens en voor al de macht en de tucht van het Fascisme te demonstreeren, en tegelijk met één slag het Zuiden te winnen voor zijn zaak.

In het theater San Carlo had hij zijn monumentale rede uitgesproken, en den dag daarop, in een nooit zoo gezienen optocht, de veertigduizend heel Napels door doen trekken, veertigduizend zielen

van vuur, die de smeulende ziel van het Zuidervolk tot één laaienden brand van enthousiasme hadden aangeblazen. En zóó veroverend van jeugd en geestdrift was de gebeurtenis geweest, dat ook de pers van heel Italië haars ondanks werd vervoerd tot meesleepende beschrijvingen, waarin geen enkele wanklank meer te hooren was.

Als in een roes togen die scharen aan ieders verbeelding voorbij. Voorop de zwart-gehemde ruiters, de vroolijke, gebruinde jongens van Emilia; dan de Man zelf te midden van zijn generalen staf, aan zijn zijde een tachtigjarige Garibaldijn, met zijn roodwollen boezeroen. Recht tegenover het koninklijk paleis, op de Piazza Plebiscito, had Mussolini een tribune bestegen en vandaar den urenlangen stoet van Italië's schoonste jeugd gemonsterd.

Daar waren de makkers der herwonnen provincie's met op hun vaandels de glorieuze namen uit den grooten oorlog; de mooie, trotsche kerels der Abruzzen, een herculische priester met een vlag vooraan; en die uit de Marken, en die uit Toscane, en de stoere knapen van de Romagna, 't geboorteland van den Leider zelf; en die uit Rimini, de beeltenis meedragend in hun rijen van een der eerste fascistische martelaren.... en het volk had de hoofden ontbloot, bloemen regenden neer. En het peloton van Viterbo volgde, en men zag een vrouw

in rouwgewaad, op de borst de gouden medaille, toegekend aan de nagedachtenis van haar gesneuvelden man. Dan waren de Venetianen langs getrokken, en de Piëmonteezen, en die van Cremona. Oorverdoovende ovatie's begroetten dien onuitputtelijken stroom van onversaagde jeugd, tot alles bereid.

En al maar nieuwe colonnes volgden; de gebronsde Apulianen te paard, en de zeewind-geharde Liguriërs, en de ruige scharen uit de Maremmen. Want ook Renato's Maremmanen waren het laatste jaar voor het Fascisme gewonnen. En eindelijk de eindelooze reeksen der vertegenwoordigers van de arbeiders en de boeren en de beambten van heel Italië...

‘Naar Rome! Naar Rome!’ had aldoor dringender het volk van Napels geschreeuwd. En onbewegelijk op zijn tribune had Mussolini het aangeschouwd, totdat over zijn onwrikbaren, bleeken denkerskop de avondzon haar diepe schijnsel legde.

Zoo hadden de overvolle couranten, meegesleurd door de onweerstaanbare Napolitaansche vervoering, de ‘Sagra di Napoli’ door gansch Italië meê doen leven.

‘Een schaakspeler? en een groot acteur?’ antwoordde dan ook Renato, ‘best mogelijk! Als je er maar bij zegt: en een groot Màn! Wij zijn een

zoo bezielde stem niet meer gewend. Het vaderland niet enkel grondgebied, maar géést!.... En te zeggen: ‘Wij zijn hier saamgekomen om te vervullen een ritus van broederschap en brandende liefde....’

De kanunnik glimlachte met meerderheid.

‘Ondertusschen eischt hij vijf portefeuilles voor zijn partij: Buitenlandsche Zaken, Oorlog, Marine. Arbeid en Publieke Werken.... de vijf voornaamste portefeuille's voor een partij van vierendertig Kamerleden op de vijfhonderd! Maar of hij meer zal kunnen dan eischen, en heusch Rome gaan belegeren? Zijn mond is groot genoeg. ‘Of ze geven ons de regeering, òf we nemen ze....!’

‘Dat noem ik revolutie!’ voegde hij er heftig aan toe.

‘Natuurlijk,’ zei even fel Renato, ‘zoo noemen zij het ook! 't Spreekt toch vanzelf, dat het Fascisme, na het land van de anarchie gered te hebben, het nu ook regeeren wil? Te meer daar niemand anders het schijnt te kunnen.’

Zijn eerst matte gelaat was opgeleefd tot een krachtiger uitdrukking. Zijn oogen lichtten met de oude vechtlust uit de zwaar overbrauwde kassen. Hij dacht aan zijn laatste gesprek met Gian Carlo, toen die hem uitgeleide deed naar het station, - aan die vurige, die bijna smartelijke verwachting.

‘Naar Rome trekken zùllen ze,’ zette hij door; ‘en niet met veertigduizend, maar met honderdduizenden! En Rome némen zullen ze ook. Wat valt er te beginnen tegen heel de beste jeugd van een volk, die geen anderen eisch heeft dan: een regeering, dat volk waardig? Op die volkomen onbaatzuchtige jongens kan het leger toch niet gaan schieten? En toegeven zullen ze onder geen voor-waarde.’

De koorheer, een oogenblik, leek verslagen. Dan viel hij kribbig uit:

‘Laten wij er over zwijgen.... Als je elk criterium van constitutioneel gevoel verloren hebt, dan valt er niet meer te praten.’

Spini zuchtte. Zijn argelooze, heldergrijze oogen keken verschrikt naar Renato. Deze zachtmoedige, die nooit één uur vergat tot de uitverkoren discipelen van den weergekeerden Christus te hebben behoord, al mocht ook gansch de wereld Dien verloochenen, - hij duchtte elk woord, dat op twist geleek.

Renato stopte zijn geliefkoosde pijp, het oude jaarmarkt-geschenk van Pimpia.

‘Wie van verdere discussie afziet....’ insinueerde hij, en hij zoog den brand in zijn geurigen Portorico. Rookwolken verduisterden den schrielen lichtval uit het wit-overschaalde peertje.

‘Mazzini zegt....’ ging Don Pompeo verplet-

terend tegenwerpen; maar de juiste tekst wilde hem niet invallen.

Hij verrees uit de machtige omarming van zijn leunstoel en ging zoeken in de boekenkast, aan het andere einde van de kamer.

‘Toen onze Goddelijke Meester van ons heenging, waren ook wij op weg naar Rome...’ zei zachtjes Spini tot Renato.

De schilder bezag hem met verteedering. Waar, in de roezige wereld, vond je nog deze onbezweken trouw, die over heel een menschenleven heenreikte?

‘Maar wij gingen het Koninkrijk Gods stichten....’ zei Spini nog zachter, met een bijna bestraffende droevigheid.

Driftiger zocht de koorheer zijn boekenrijen langs; zijn breede soutanerug bolde balsturig.

In de verte sloeg de Domklok zeven uur. Zuiver en gaaf door den kouden avond kwamen de bronzen gonzingen over. Welk een rust, dacht Renato; een rust, door geen enkel wangeluid beschadigd, en die als een heldere vrede alle dingen omgaf en verbond.

Het Seminarie stond hoog in het stadje, aan een klein keienplein, onder de cyclopische muren van den burcht van Bisschop Romualdo. Zij hoorden een muildier klinkklaar voorbijstappen. Een stem riep iets in een landelijken klank. Dan werd de stilte zelve hoorbaar.

Renato dacht opnieuw aan Flavia. Hij zag haar fijn profiel. Waar zou haar zachte leven nu verblijven? En als zij dacht aan hem, hóe zou zij denken? Met een toegenegen medelijden? Hij voelde, dat het zoo wel zijn moest. Het deed hem een schrijnende pijn en maakte hem toch gelukkig... een pijn, die wel nooit meer genezen zou. Maar waarom ook? Lief te hebben is een rijkdom, dien niemand ons ontnemen kan. En zijn vaste voornemen, nu en altijd zoo goed voor haar te zijn als hij vermocht, vervulde plotseling zijn hart met een lichte vreugde.

Toen Don Pompeo zijn verpletterende uitspraak niet vinden kon in den foliant, dien hij zegevierend op zijn breeden soutane-schoot had opengeslagen, mopperde hij maar eens iets van: gevaarlijke willekeur.... avonturen.... romantiek....

Renato stond op. Het werd hun tijd. Zij moesten gaan eten.

Met zwierige gebaren, als deed een hofmaarschalk twee hooge bezoekers uitgeleide, zoo liet de Domheer hen voorgaan, de deuren door van zijn schamel studeervertrek, van zijn nog schameler eetkamer, van zijn portaal, en voerde hen de holle seminarie-gangen door tot aan de poort, waar hij op de hartelijkste wijze afscheid van hen nam.

En Renato met zijn ouden jeugdvriend stapten naast elkaar de steile straten van het stadje omlaag,

waar slechts een enkele vrouw met een zwart doekje om het hoofd hen voorbijging, een schuwe kat langs de muren schoot.

Dan, door den stillen nacht, hoorden zij plotseling, bij felle vlagen, een soort hoera-geroep de lucht inreppen.

‘De fascisten!’ zei Renato. Hij had hun ‘Eia, eia! alala!’ verstaan. En toen zij den hoek van het schemerig Domplein om kwamen, zagen zij, voor den grauwen, veel-eeuwschen kathedraalgevel, op de plek waar eens Garibaldi stond, een dicht-tezaamgedrongen groep zwarthemden, heftig luisterend naar één in hun midden, die met een onderdrukte vurigheid een toespraak hield.

‘A Roma! Roma o morte!’ De stem zweeg.

‘Eia! eia! alala! barstte, als bij straffe windrukken, het wilde koor opnieuw los.

En nogmaals: ‘Eia! eia! alala!’

De bijeenkomst scheen afgeloopen. Zij gingen niet uiteen nog, maar het verband der zwartgehemde gestalten was losser geworden.

Spini schudde het hoofd.

Renato zei: ‘'k Wou, dat ik nog jong was!’

Ook in hun herberg, al zaten er alleen de oudvertrouwde stamgasten aan hun tafeltjes, heerschte een ongewone verwarring. Roma! Roma! dat woord ronkte rondom zonder ophouden. De geelgrijze kuif van Sor Agostino trilde driftig tusschen

de hartstochtelijk pratende, donkere koppen door. ‘Wacht maar! wacht maar....!’ schoot telkens zijn malle stem uit; doch waarop of waarvoor men wachten of zich wachten moest, ging in het geroes verloren. De veearts en de secretaris waren in een ruzieachtige discussie verzeild over het parlement, een stuk speelgoed, volgens Mussolini, dat hij de menschen niet afnemen zou....

‘Als zes van de elf millioen kiezers van hun stemrecht geen gebruik maken,’ schreeuwde iemand achter uit de zaal, ‘zeg dan maar Volksvertegenwoordiging!’

Een uur later zaten alleen nog Renato en Spini aan hun tafeltje, in een verwonderde stilte als na een onweer. De meeste lichten waren uitgedraaid, en in het halfduister, nog rookerig vertrek, onder het eene peertje aan een koperen arm achter hun hoofd, zaten ze, een beetje onwennig, maar trouwhartig bijeen.

Veel te zeggen hadden ze elkaar niet. Er was tusschen hen slechts hun groote genegenheid, en de droom van het verre verleden. Bij Spini was het de oude, diepe liefde-in-het-geloof, en de nieuwe hoop, den weergevonden vriend terug te winnen voor het in duisternis en ontkenning geboren Rijk van den Heiligen Geest. - Bij Renato was het de herinnering aan dien prachtigen tijd op den Monte Labbro, aan dat wonderbaarlijke gemeenschapsgevoel, aan

dat volmaakte geluk-op-aarde, zichzelf geheel te kunnen weggeven aan een heilige zaak. En het was ook, als hij zag naar dat oude mannetje daar tegenover hem, met zijn simpele ziel, dien oude, die misschien een dwaas was en een geöbsedeerde, - de verbaasde bewondering voor deze levenslange overgave en zelfverloochening.

Want eenmaal hadden de Spini's al wat zij bezaten, zonder bedenken, aan de gemeenschap afgestaan. En nu hij oud was nòg, besteedde hij al wat hij overhield, aan zijn roze en hemelsblauwe propaganda-boekjes voor een Koninkrijk Gods en voor een Heiland, waarin niemand ter wereld geloofde.

Maar over deze dingen spreken? Renato kon het niet. En Spini viel het al even moeilijk, omdat zijn vrees, af te stooten op ongeloof, nog grooter was dan zijn liefdevol verlangen.

En zoo, in zijn mild ontroerde stemming, en in zijn begeerte den ander dat avond-einde zoo heuglijk mogelijk te doen slijten, geraakte Renato - een onderwerp, dat nooit bij hem was uitgeput - aan het vertellen over Silvio, den zesjarigen, pipschen dreumes, met zijn woelig geestje en zijn bloeiend hartje. De eene herinnering kwam na de andere....

‘Eens was hij een daglang zoo stout geweest thuis, dat niemand raad met hem wist. Hij had 's morgens op het terras bij de buren een uiltje

zien rondtrippen, een tam uiltje, dat ze met een kettinkje aan den poot uitlieten. Zoo een uiltje woù en zoù hij ook. En daar moest je nou net mijn schoondochter voor hebben, om zoo'n vogel met zijn vuiligheid in huis te halen! Nooit huisdieren, zegt die. Voor dezen keer had ze misschien geen ongelijk. Toen heeft mijn zoon Lorenzo - dat is mijn jongste - in een speelgoedwinkel een fluweelen uiltje gekocht. Maar bij Silvio thuis trok iedereen bedenkelijke gezichten, tot de kindermeid toe.... ja, daar zou die kleine rakker zich door laten vangen! En weet je, wat mijn zoon Lorenzo er toen op gevonden heeft? Het uiltje kwam van mij, beweerde hij. En dadelijk stond het in de gunst. Silvio heeft het nog.... grootvaders uiltje! Dat doet je ouwe hart toch goed!'

Spini had met een kinderlijke opgetogenheid geluisterd. En hij dacht, hoe dicht bij het liefderijk Hart van den Meester zijn ongeloovige vriend onwetend leefde.

'Een andere keer,' vertelde Renato, 'had hij, tegen het uitdrukkelijk verbod in, op mijn atelier toch aan den bak met olie- en vernisfleschjes gezeten; toen hij weg was, vond ik er een op den grond gevallen. Den volgenden dag kom ik hem tegen met zijn oom Lorenzo. 'Heb jij gister dat gele flesch je omgegooid, Silvio?' Heftige ontkenning. En toch moèst hij 't gedaan hebben. Ik werd

boos en zei: ‘Nou, dag Silvio,’ draaide me om en ging heen. 's Avonds vertelde mijn zoon Lorenzo me: net zoo lang als ik in de straat was te zien geweest, had Silvio loopen omkijken en wuiven met zijn handje, naar mij.... naar mijn boozen rug. 'k Was er den volgenden dag nog beroerd van. Wat was nou een overtreden gebod en een beetje gemorste olie tegenover de aanhankelijkheid en het blijkbaar verdriet van dat kind? - Maar wat het gekste van het geval was: toen ik de volgende maal met hem ging wandelen en heel vertrouwelijk zei: ‘Kom er nou maar voor uit, Silvio, jij hadt toch dat flesch je van grootvader omgegooid?’ bléép hij hartstochtelijk ontkennen; terwijl, toen hij twee dagen later weer op 't atelier kwam en mijn werkvrouw Pia hem hetzelfde vroeg, hij dadelijk door de mand viel: ja, hij had op zijn knietjes gelegen en het fleschje in zijn hand gehad, en toen was het gevallen. Meer wou hij niet zeggen. Wij hebben nooit begrepen, hoe het eigenlijk precies zat.... Kinderen lijken vaak ondoorgrondelijke raadsels; maar ik geloof, dat, als je de oplossing maar vondt, ze wel bijna altijd goed zou wezen.

‘Bij het begin van een wandeling had ik hem eens een portie ijs beloofd. En toen ik het later vergat, hij, op die gekke manier van 'm, aan het polsen: ‘grootvader, wat zei je ook weer, voor we uitgingen? wat zei je toen ook weer?’ De angst

alleen, dat hij 't mis zou loopen, moest er het ijsje uithalen! En in den banketbakkerswinkel was hij zóó moeilijk, dat ik er mijn geduld bijna bij verloor. Hij wou dìt ijs niet, en dàt ijs niet. Zoo gesloten als een bal. Tot iemand in den winkel raadde: frambozen-ijs? En dat moest 't wezen. Hij, dadelijk triomfant aan een tafeltje gaan zitten; maar niets zeggen nog. Later bleek, dat hij een tijdje geleden ook een frambozen-ijs had gehad, van zijn oom Lorenzo... mijn jongsten zoon...'

Renato zweeg. Hij hoorde plotseling, hoe dat steeds terugkomende 'mijn zoon Lorenzo', 'mijn jongste zoon', een nadrukkelijke ingenomenheid, bijna een trots inhield. Ook een groot mensch, en zelfs een oud man, was zichzelf vaak een raadsel. Hier in de verte, aan dit herbergtafeltje van Massano, ervoer hij duidelijk, hoe nauw Lorenzo hem aan het hart lag, en.... hoe zielsgraag hij trotsch op hem zou willen wezen.

'Ik denk,' kwam zachtjes Spini's aandachtige stem, 'ik denk, dat de tractatie van zijn grootvader niet af mocht vallen bij de tractatie van z'n oom, omdat hij van z'n oom toch altijd nog iets minder houdt dan van zijn grootvader....'

Renato keek het oude mannetje aan: - wat een lief hart had hij, en wat een fijn begrip!

'Herinner je je nog,' vroeg Spini droomerig, 'hoe verheven en hoe zacht het gelaat van onzen

Goddelijken Meester kon wezen, als hij tegen kinderen sprak? Die stralende liefde in zijn oogen, en die glimlach....'

Renato moest even de wenkbrauwen fronsen om zich voor te stellen: het gezicht van David Lazzaretti, als die tegen kinderen sprak.... Hij zag hem plotseling, dien avond dat hijzelf, een jongen nog, de eerste maal bij hem kwam in de eenzame hut op den berg. Hij zag het licht van die oogen, zoo doordringend of het hem smelten deed van binnen, en hij hervoelde de ongeloofelijke blijheid van zijn gedachte-schrik: als hij, die daar tegenover mij zit, eens de Christus was!

- Maar de glimlach waarover Spini sprak.... ja, hoe was eigenlijk die glimlach? Hoe was zijn mond geweest in de ruigheid van zijn zwarte snorren en baard? de mond, die sprak van zijn visioenen, van het komende Koninkrijks Gods, van zijn eigen goddelijke zending?....

- Was die mond hoovaardig geweest? Hij onderscheidde den vorm niet, en toch meende hij de uitdrukking ervan te speuren.... Nee, hoovaardig was die niet.... maar lang niet zoo mooi toch als de bezielde warmte der oogen.... Wat heerschzuchtig was die mond.... of, ook dat niet.... misschien moest hij zeggen: een harde trek lag er om dien mond, zelfs als die mond van liefde sprak.

- Vreemd, de mond in een gelaat, de mond tegenover de oogen.... De woorden, die pasten bij de oogen, maar niet pasten bij den mond, die ze sprak....

Peinzend zat Renato zijn vriend te bezien, tot die verlegen terzijde keek.

‘Een groote bezieling, zeker, ging er van David uit,’ zei de schilder eindelijk voor zich heen.

Hoopvol zagen even de blauwe oogen van den ander hem aan, wankelden dan weer in een onzekerheid.

Nog een poosje zaten zij tezamen, bij een kopje zwarte koffie, en weinig woorden.

Om half tien gingen zij naar boven.

Bij de deur van Renato's kamertje namen zij afscheid.

‘Gelukkige nacht,’ zei Spini met een wat droeven blik en toch gelukkige stem.

‘Gelukkige nacht,’ zei Renato ontroerd terug.

II

Den dag daarop ontving de schilder, met expresse bestelling, een briefje van Gian Carlo: - als hij naar Florence terugkeeren wilde, zou hij goed doen, zoo spoedig mogelijk te komen; de fascistische mobilisatie stond te worden afgekondigd, en hij zou wel eens moeite kunnen krijgen met reizen....

Renato, die den voorspelden datum van 4 November in zijn hoofd had, haastte zich niet. Hij was getroffen door de zorgzaamheid van zijn jongen vriend, - maar hij behoefde waarlijk nog niet in de watten te worden gelegd. Wat avontuur desnoods, dat mocht hij wel! Zoo werd op twee dagen erna de reis vastgesteld.

Dien middag, met den autobus van half twee - het was nog een tocht van een uur of vijf, zes - vertrok Spini naar Arcidosso, het land van den Heiligen David.

Toen Renato, in den wegdenderenden mastodont, achter het trillende ruitje, voor het laatst dat tengere gelaat zag en de magere hand, die wuifde, dacht hij opeens aan de Eeuwige Stad met de drieëndertig hemeltorens, waarvan er eene, in dien droom door den ouden discipel eens verteld, diens eigen nederigen naam droeg.... Zou hij Spini nog ooit weerzien in dit leven?

Een paar uur later, terwijl hij het Domplein overkwam, zag Renato, dat er een bulletin was aangeplakt aan het stadhuis; de menschen liepen te hoop. Hij haastte zich erheen. Doch vóór hij nog met eigen oogen gezien had, hoorde hij het ontstellende bericht: de fascisten trokken naar Rome! en de Staat van Beleg was afgekondigd in heel het Rijk! Renato voelde van schrik zijn hart bonzen. De staat van beleg! Was de regeering gèk? Dat

werd een bloedbad.... En terwijl hij dichterbij drong om zelf te lezen, raasden plotseling, met een vlaag van geestdriftig gezang, twee vrachtauto's vol gewapende zwarthemden den hoek van het Domplein om, en achter hen langs de straat uit naar de Maremmaansche poort....

‘Was Renzo erbij?’ vroeg een man met een doodsbleek gezicht, ‘ik kon ze niet onderscheiden....’

‘Twee legers in een land,’ zei domp een ander, ‘hoe moet dat afloopen....’

‘De staat van beleg.... dat is oorlog!’

‘Burgeroorlog! Vermaledijde Facta!’

‘Als onze jongens nu nog elkaâr moeten gaan doodschieten...’

‘Kanonnenvleesch.... voor onze eigen kanonnen!’ schreeuwde onheilspellend een lange kerel met een wreed verminkt gezicht. ‘Hoera voor den broedermoord!’

Het was de zadelmaker. Renato had hem niet opgezocht gedurende dit verblijf, teruggehouden telkens, hij wist zelf niet waardoor. Maar de ander bleek van zijn aanwezigheid in het stadje alles af te weten, want toen hij den schilder gewaar werd, riep hij boosaardig:

‘Wij kennen elkaar niet meer, niewaar professore?’

Renato antwoordde niet. Hij was geheel en al

van streek. Doch terwijl hij haastig doorging, stond vast zijn besluit: wat er ook gebeurde, hij wou naar Florence terug. Morgen vroeg, dadelijk, vertrok hij.

Met een bedrukt hart zat dien Zaterdagochtend Renato in den autobus, die hem naar Grosseto zou brengen. De regen kwam bij stroomen neer en gudste en droop langs de ruitjes. Zijn schoone Maremmaansche land vlood onherkenbaar misvormd voorbij. Ergens onderscheidde hij een witte buffelkudde, die onbewegelijk het ontij trotseerde. Verderop scholen wilde paarden schuw te zaam onder een somberen kurkeik. Hij had slechts twee medereizigers, die, afwezig naar buiten starend, op andere banken zaten. En Renato dacht aan Gian Carlo, waar die nu zijn zou.... In een trein vol fascisten op weg naar Rome....? God wist welke maatregelen de regeering nog verder genomen zou hebben.... Het kasteel van Montemarino, scheefgetrokken door de plasregens tegen het raampje, zwenkte onwezenlijk op zijn grauwen heuvel langs, - tot door de eindelooze vlakte de autobus zijn roekelooze vaart nam....

Toen zij Grosseto naderden, zag Renato wat blauw openbreken boven de loodkleurige zee. De regen minderde.

Voor de stadspoort werd de omnibus aangehouden door een paar zwarthemden, het geweer over

den schouder. Met een autoritair gezicht, dat hun jeugd vermannelijkte, stelden zij een vluchtig onderzoek in. Dan gingen zij lachend onder elkaar opzij, alsof er iets heugelijks aan de lucht was....

Bij 't binnenrijden van de stad bleek ook het postkantoor door een fascistische wacht bezet, en het stadhuis eveneens.... Maar het had er allen schijn van, of er eerder een nationaal feest gaande was dan een dreigende burgeroorlog. Van vele huizen flapten de kletsnatte vlaggen in den herfstwind.

Op het Domplein stapte Renato uit. Ook hier zwarte patrouilles aan alle straathoeken. De bogengangen wemelden van de menschen.

Renato was verbaasd. De benauwing en de ontsteltenis van den vorigen avond in Massano, schenen voor een verwarde opluchting te hebben plaats gemaakt. Aan zijn deur stond een apotheker dien hij kende. - Wat is er toch gaande? En toen hoorde hij het groote nieuws, dat het raadsel oploste: de koning had geweigerd, het decreet van den broedermoord te teekenen! De Staat van Beleg was, twee uur na de afkondiging, weer ingetrokken. Het ministerie had ontslag genomen.

‘Te deksel!’ riep Renato, ‘die kleine koning! Die was dus minder schaakmat dan we dachten!... Maar hoe komen hier de fascisten opeens de baas?’

‘Hier?’ zei de apotheker nijdig, ‘overal! 't Is nog de vraag of de koning schaakmat is of niet!

Gisterenavond laat hebben ze bij verrassing het station bezet, en het telegraafkantoor, en het stadhuis, en de prefectuur. De prefect kon niet eens meer met Rome telefoneeren! Toen heeft hij de macht aan den Generaal hier overgedragen, en die schijnt zich bij de bezetting van die kwajongens neer te leggen.... Dat had onze Socci moeten beleven....'

Grosseto was altijd een centrum geweest van vrijdenkerij en radicalisme, getuige het borstbeeld voor hun grooten republikein. En hoewel dus in beginsel al even opstandig aangelegd als de Massaners, waren ook de bewoners van het rijke Grosseto op slot van rekening de tamste burgers ter wereld, die van opstand-in-de-praktijk en van ongrondwettige toestanden al even weinig hebben moesten als van de zwenking van het fascisme naar de monarchie, - hoewel men den koning moeilijk anders dan prijzen kon.

Zoo waren de bogengangen rond het marktplein een mierennest van meeningen. Maar alles wat jong was, of de wijze glimlach had van den ouderdom, toonde plezier in de zwartgehemde machthebbers, die met lenige gratie het stadje drilden. Vroolijke stemmen en vroolijke oogen voorspelden het alom: Rome was erbij! Mussolini zegevierde!

Renato kocht een courant. Hij stond versteld. Heel Italië door had het fascisme het heft in handen. En de militaire commandanten lieten de bewe-

ging haar vrijen loop, of sloten zich openlijk erbij aan. In Perugia bleek het hoofdkwartier gevestigd der revolutionnaire beweging. De Prefect had er de macht zelfs onmiddellijk overgedragen aan het Quadrumviraat, dat den opmarsch naar Rome dirigeerde; Italo Balbo was daarbij en de generaal Del Bono. Mussolini, vanuit Milaan, op het bureau van zijn Popolo d'Italia, had de opperste leiding....

Renato, die verslonden had staan lezen, keek plotseling met schrik op zijn horloge. Het werd zijn tijd! IJlings ging hij zijn koffertje halen, dat hij een oogenblik bij den apotheker had laten staan.

'Goeie reis!' zei die; 'maar of je trein volgens het spoorboekje zal vertakken? Haast je maar niet!'

Buiten de poort gekomen, viel het Renato op, dat er weinig medereizigers moesten zijn. De stationsweg lag verlaten in den druilenden dag, die weer dreigde met regen.

En aan het station stond hij opnieuw te kijken. De vestibule vol fascisten, de wachtkamer vol fascisten, het perron vol fascisten. Het plaatskaartenloketje.... wàs dicht, en bleef dicht. De chef haalde zijn schouders op. Fascisten bewaakten de telegraaf-toestellen en de telefoon. Buiten mischte een stortbui.... Het was vier uur in den middag.

En terwijl Renato wat uit het veld geslagen onder de stationsklok naast zijn koffertje stond, en niet goed wist wat te beginnen, - was daar opeens, onder de zwarte fez, kwiek schuin op het zwarte haar, een jong en blozend gezicht met gave, sterke kaken en oogen, blinkend van plezier.

‘Professore!’

Het leek een korte Hercules, de athletische vormen als geölied door de glanzingen van zijn spannende, zwarte hemd.

‘Beppe! -Hoe kom jij hier?’

Twee hartelijke handen patsten ineen.

‘Dat mag ik u wel vragen, professore!’ lachte Beppe; ‘over een paar uur vertrekken we naar Rome, - maar waar moet u naar toe?’

‘Ik.... naar Florence,’ zei Renato, ‘tenminste, ik had naar Florence gewìld....’

‘Dat begrijp ik, maar uit Rome vertrekken geen treinen meer, zeggen ze....’

‘Ben je nog altijd op Montemarino....?’

‘Welnee!’ zei Beppe; ‘weet u nog die keer van de mercatura op de Villa Magna? Toen hebt u 't toch wel zien aankomen? Net een jaar later zijn we getrouwd, 'k Ben er veedrijver.... En we hebben een mooie jongen van acht maanden!’

Renato voelde zich volloopen van een vreugde, of hemzelf het geluk overkomen was.

Weer greep zijn hand de hand van den jeugdigen

vader. Met de andere klopte hij hem op den forschen schouder.

‘En sinds wanneer ben je fascist?’

‘Ook al sedert een jaar of anderhalf. De communisten maakten 't al te bar! Maar, porca miseria, 't heeft moeite gekost! We waren eerst met zoo weinigen! 't Ging onder het mom van jagers-vereenigingen... De Marchese-zelf wist 't niet eens!... Tot we sterk genoeg waren om openlijk voor den dag te komen.... En nou zijn wij ze de baas!’

‘Opzij! Opzij!’ werd er geroepen.

Met een geweldig geraas donderde een trein de overkapping binnen. Maar dóór het geratel en het ijzergebonk joelde het vreugdedronken gezang van de jongens, die zwaaiend met vlaggetjes uit alle raampjes troppelden en trosten:

‘O Jeugd! Jeugd! Lente van Schoonheid!’

Ze zongen het vroolijke fascistenlied, met zijn meeslepend refrein:

‘Per Benito
Mussolini
Eia, eia, alala!’

Zelfs boven op de wagens, onder kletsnatte zeildoeken, lagen ze saamgeschoold, en schreeuwden en zongen en wuifden naar hun onbekende makkers op het perron, terwijl in een matige vaart de trein voorbij daverde.

‘Waar komen jullie vandaan?’ riepen er.

‘Van Livorno!’

‘Van Castagneto!’

‘Van Cecina!’

‘Eia! eia!’ juichten die op het perron.

‘Alala!’ juichten de anderen terug; en de trein, met zijn flapperende vlaggetjes en zijn zangen-geroes, raasde, klotsend over de wissels, heen in den mischenden regen-namiddag.

‘Straks gaan wij!’ zei Beppe verheugd.

‘Maar ik?’ kwam Renato, quasi ongelukkig. Hij moest lachen. Wat kon het hem eigenlijk schelen, of hij op reis ging of niet, tegenover de glanzende geestdrift en de vreugde en de verbroedering van heel deze schoone jeugd van Italië?

Buiten op het plein kwamen nog telkens, vanuit allerlei oorden, de vrachtauto's met zwarthemden aangeronkt. Het station leek een legerkamp.

De chef, ondanks zijn roode pet, had de hanige stap zijner waardigheid verleerd; maar hoewel hij de onderdanige dienaar speelde, beproefde hij nog een zwakke obstructie:

‘Hoe of dat moet,’ deed hij bedenkelijk tegen de twee aanvoerders der fascisten, die vlakbij Renato op en neer liepen, ‘ik heb zes wagens beschikbaar, hoogstens 500 plaatsen.... Er zijn zoetjes aan wel vijftien honderd man....’

De dikste van de twee, een soort van Falstaff,

zijn zwarte hemd een gezwollen ballon, lachte hem hartelijk uit:

‘Als er eten is voor negen, is er ook eten voor veertien, zei de vrek! En als er plaats is voor vijfhonderd, is er ook plaats voor vijftienhonderd.’

‘Ik wacht trouwens nog twee of drie auto's vol,’ zei de andere centurio; ‘hoe maller ze zitten moeten, hoe meer plezier!’

Weer klaterde een trein nader, wapperend van vaantjes groen-wit-rood en van zwaaiende armen en mutsen, en passeerde, een feest-convooi, en verdween met heftig hijgen in de grauwe schemering.

De avond viel.

Langzaam, uit het donker, reden de zes leêge wagens voor. Een kort bevel. En in een dolle vroolijkheid werden ze stormenderhand genomen. En al maar méér overlaadden ze zich, met de onwaarschijnlijke vulbaarheid van miraculeuze vaten! Alle gangen en hoeken stonden stampvol; in de coupé's zaten ze op elkaars schoot, klommen in de netten... En toen er werkelijk geen man meer bij kon, heschen en legerden zij zich, als bij den eersten trein, die voorbij was gekomen, op de platte daken dier oude derde-klassewagens.

Nogmaals wuifde de schilder naar Beppe, die met vier, vijf anderen uit een raampje hing. En als eindelijk, onder een orkaan van alala's, over en weer tusschen de wegrijdenden en de achterblijvende be-

zetting, de trein het station was uitgestoomd, - nam Renato zijn koffertje op en wandelde goedsmoeds naar Grosseto terug.

Eerst den volgenden namiddag kon hij naar Pisa vertrekken. Hij kwam er laat in den avond aan. Hij informeerde; er bleek vóór vijf uur in den morgen geen trein naar Florence te zijn.

Hij keek rond in het stille nacht-station. Ook hier alles zwarthemden; aan de uitgangen; aan alle deuren; in alle bureaux. In de wachtkamers lagen ze te slapen op de banken langs den muur. Het was een koude avond; buiten de overkapping hadden ze een vuur aangelegd en velen hurkten er rond, als was het een bivouak.

Doch wat Renato, na een oogenblik, bizonderlijk opviel, was de stilte, die er overal heerschte, een onnatuurlijke stilte bijna. En op het derde spoor zag hij een kleine trein staan, twee wagons en een slaapwagen. Bij elk portier stond een zwarthemd op schildwacht, het geweer in den arm. 't Was naar dien trein, dat telkens ieders oogen gingen.

‘Wat is er toch met die wagens?’ vroeg Renato aan den fascist, die de deur der restauratie bewaakte.

‘De President,’ zei die plechtig.

‘Wat, de president?’ vroeg Renato, die niet begreep.

‘Benito Mussolini. Hij is bij den koning geroepen.

Als minister-president. Hij slaapt op het oogenblik.’

Renato voelde een rilling over zijn rug loopen. Nogmaals keek hij naar dien donkeren wagen, waarin de vergoode held van Italië's jeugd, slapende, het uur der vervulling wachtte. Het was de plotselinge nabijheid van dien weerloozen groote, die hem rillen deed.

Binnen, in de gezellige sfeer der restauratie vol koffiegeur, hoorde hij meer. Bij het buffet stond een fascistisch officier, die Mussolini's adjudant bleek te zijn; hij deed een kort relaas aan enkele hevig benieuwde journalisten: ‘Bovenmenschelijk zware dagen heeft de Leider gehad, daar op zijn bureau van den Popoio d'Italia.... Maar een kalmte! Vanmorgen, een telefoon: vanuit Rome werd hem gevraagd, of hij toestemde in een combinatie Salandra-Mussolini. Zonder bedenken weigert hij. Hij wist, dat langs drie wegen de fascisten Rome naderden, en de eerste colonnes reeds de Porta Pia binnentrokken. Vanmiddag, weer een telefoon: de koning deed hem naar Rome ontbieden, om hem te raadplegen. Ik was in de kamer. Met een paar woorden maar antwoordt hij: ‘Als de koning mij opdraagt een regeering te vormen, zal ik naar Rome komen; anders niet.’ En resoluut brak hij de communicatie af. Nog een uur, en de opdracht was er. Een half uur later zat hij in zijn trein.’

‘Is er geen mogelijkheid, straks den President even te spreken?’ kwam een der journalisten.

‘Hoe kunt u dat vragen? Sinds de opmarsch naar Rome is begonnen, heeft hij nauwelijks een paar uur geslapen. En morgen is het een dag, die van ons allen een jáár van kracht zou vorderen. Respecteert zijn rust, zooals wij allen doen.’

Om één uur in den nacht vertrok het korte convooi met den slaapwagen. Zwijgend geschaard op het perron zagen de zwarthemden toe, het hart vol vreugde en trots. En zwijgend, met gestrekten arm, brachten zij het Romeinsch saluut aan het heenglijdende, lichtlooze raampje, waarachter de Leeuw van morgen sliep.

Renato, zijn koffertje naast zich, nam stil zijn hoedje af.

III

Florence, dien morgen, had al den glans der groote feestdagen. De rijke Octoberzon was weergekeerd en doorgloeide de soepele golvingen van het groen-wit-en-roode dundoek, dat van wel bijna alle huizen de vreugde naar buiten wuifde. Het was een geestelijke feestelijkheid, die als een onnaspeurlijk iets door de straten tintelde en de gezichten van de meest uiteenloopende soort van menschen lichten deed.

Leek het geen nieuwe wereld waarin men leefde? Een wereld, waarin noch de wetten en de procedures, noch de gewoonlijke compromissen en intriges een oplossing hadden gebracht, maar de onbuigbare wil en de dwingende kracht van een Man, gesteund door de grenzenlooze geestdrift en de verbroedering van heel een jongelingschap!

Renato had spijt geen vlag te bezitten, om die van zijn toren te doen wapperen. Hij voelde een jeugdige blijdschap in zich, een blijdschap bijna zooals liefde geeft; een blijdschap, die genereus maakt tegenover alles en allen.

Natuurlijk ging hij dienzelfden ochtend nog, om twaalf uur, zijn kleinen Silvio omhelzen, al had hij maar weinig oor voor de nieuwe verhalen van het jongetje over zijn school; maar ook Aurora was hij zóó hartelijk gezind, dat die wel niet anders kon dan hartelijk terug wezen. Hij ontmoette Lorenzo en trok met hem naar het Café d'Italia (waar hij in geen half jaar een voet gezet had) om al de jongeren weer te zien. Verscheidene waren er naar Rome.

Zelfs het beeld van Flavia, in zijn hart, kwam in dat schijnsel van zorgelooze vroolijkheid te staan.

's Middags groeide de latente vreugde van dien morgen tot een algemeene opwinding aan. Jongens holden door de stad met de extra editie's der cou-

ranten. Men trok ze hun uit de handen, men stond te lezen midden op straat. Mussolini's aankomst, dien eigen morgen, in Civita Vecchia, en zijn sobere toespraak aldaar: ..Wij hebben gewonnen zonder slag of stoot; ik eisch de meest volstrekte tucht, de meest volstrekte orde. Wij zweren Italië terug te zullen voeren op de wegen zijner aloude grootheid.' En zijn aankomst te Rome, zijn aankomst op het Quirinaal! Het had iets van een sprookje! De smidszoon uit het bergdorp, de gemeene soldaat uit den oorlog, de journalist, die in zijn zwarte hemd voor den koning stond: 'Ik breng aan Uwe Majesteit het Italië van de Viktorie, door ònze overwinning bevestigd, en ik ben van Uwe Majesteit de getrouwe dienaar.'

De menschen lazen het elkaar voor, herhaalden de woorden; de woorden ook, gesproken tot het volk van Rome: 'Over enkele uren zult ge hebben, niet een ministerie, maar een regeering.' Nog geen uur later bracht een volgende editie van die nieuwe regeerders alreeds de namen.

En terwijl de burgers zich verdrongen in het centrum der stad, waren de honderden ter plaatse gebleven fascisten naar de gevangenis getrokken en bevrijdden de zeventien kameraden, die daar opgesloten zaten. De Piazza Vittorio, toen de zwarte schare met die zeventien er zich een doortocht baande, had nooit een zoo stormachtige geestdrift gezien!

Den volgenden middag, terwijl Renato en Silvio, handje in hand, over de Piazza Signoría wandelden, hoorden zij militaire muziek nader komen, die de ‘Piave’ speelde, - de Piave, met de navrante pinterheid en pittoreskheid van zijn schelle en weerechoënde, tragische trompetjes.

‘Wat zou dat zijn, grootvader?’ Silvio popelde van verwachting.

Zij bleven staan, keken uit. Het kwam van den kant der Via Calzaiuoli.... Dan zagen zij de fascistische vaantjes nader wiegen.

‘De zwarthemden, die uit Rome terugkeeren,’ giste Renato. En daar kwamen zij! Zij waren het! Zij staken schuin het plein over, waar het druk was van de Dinsdagsche markt. Reeds schaarden de menschen zich op twee rijen, om de nadermarcheerenden door te laten. Silvio stond vooraan, Renato achter hem.

Vlak langs hen heen kwam het muziekkorps, en Silvio moest zenuwachtig lachen, zoo trilde de trommelslag door zijn hartje en zoo schetterde het hoorngeschal aan zijn ooren.

Dan namen menschen den hoed af, anderen strekten den arm tot den Romeinschen groet. Een ‘gagliardetto’ passeerde, het kleine, vierkante vaandel met den roedenbundel, het zinnebeeld der eendracht.

Twee aan twee, met zegevierende facie's, volg-

den de zwartgehemde jongens. Sommigen droegen op één oor het astrakan mutsje; anderen de zwarte fez, met zwierig de kwast boven het voorhoofd; anderen waren blootshoofds; de enorme, zwarte ragebollen en de hooge, blonde kuiven wuifden in den wind. Maar allen, blond of zwart, hadden den overmoedigen lach of den heugelijken glimlach en de diepe oogen-straling van de voldane jeugd.

Zij waren mooi om te zien.

En het volk, zooals het doet bij elk schoon schouwspel, het klapte in de handen, en klapte in de handen telkens opnieuw.

‘Kijk grootvader!’ riep Silvio opeens, ‘die heeft een kistje op zijn rug!’

Daar kwam, het zwarte hemd strak over zijn arme karkas getrokken, een bochel aangestapt. Zelfs zijn hoekige kop leek bultig; maar onder het ingedeukte, lage voorhoofd, weerszijden den rooden haakneus, stonden ernstig en vroolijk de vurige, bruine oogen.

Een warm applaus klapperde op uit het volk, om hem te loonen, den bultenaar, die zich zijn mismaaktheid niet had geschaamd, en mee was opgetrokken naar het groote doel!

‘Bravo!’ riep Renato, voor hij 't wist.

Silvio, werktuigelijk nog na-klappend in zijn kleine handen, keek vragend naar hem om....

En aldoor stapten, twee aan twee, de zwarthemden voorbij; en het trotsche Palazzo Vecchio hief achter hun jeugdige voortvarendheid zijn grauwe, eeuwenoude steilte.

Een nieuwe ‘gagliardetto’! De ‘Desperata’! En, wat nieuws, dat Renato nog niet gezien had: zij droegen lage, groen-ijzeren helmen! Wat stond dat kranig bij het weerloos en toch zoo mannelijk harnas van het glanzende, zwarte hemd! Een bekend gezicht: kijk, daar was Olivetti....

‘Grootvader!’ riep Silvio weer, en zoo hard ditmaal, dat de menschen allen den kant van het jongetje uitkeken: ‘daar komt meneer Gian Carlo!’

En waarlijk, hij was het! Hij had Renato al gezien! Die voelde zelf, hoe zijn oogen den jongen man verheugd tegemoet gloeiden. En Gian Carlo, de anders zwaarmoedig vaak kijkende, - zijn kaken blaakten en zijn oogen blonken uit de schaduw van zijn groenen helm, waarvan de stormband martiaal zijn mooi gelaat omspande. Hij lachte naar Renato heen en strekte hoog den arm tot het Romeinsch saluut. Dan wuifde hij nog achterom naar den verrukt-zwijgenden Silvio.

Maar Renato's trekken waren plotseling versomberd. Hij had aan den fieren Sandrino gedacht, den jongen martelaar, die de zegepraal van de hem heilige zaak niet had mogen beleven....

Geen einde was er aan den stoet. Al maar,

twee aan twee, zingende nu, trokken ze langs.

‘Jeugd! Jeugd! Lente van Schoonheid!’

Doch voor den armen Sandrino was de Lente voor altijd gedoofd....

Dien avond, na zijn sober maal, zat Renato aan zijn eetkamerraam en zag naar buiten over de gloed-doorschenen en vonkelende nacht-stad. Dan merkte hij, dat het felle peertje boven de tafel hem hinderde. Al was het achter zijn hoofd, het legde beslag op hem. Hij wenschte geen gezelschap, en ging het uitdraaien. En op den tast door de duistere kamer teruggekeerd, zette hij zich opnieuw aan het vaagverlichte venster.

Hij had behoefte aan deze eenzaamheid; hij wist zelf niet waarom. Was het alleen een begeerte naar rust, na al de warrelende indrukken der laatste dagen? Of verlangde hij den diepen, zuiveren nasmaak te proeven van hun roezige heugelijkheid?

Hij voelde zich plotseling dànkbaar voor deze hartstochtelijke verrijzenis van heel een generatie jonge mannen, uit een menschdom, schijnbaar zoo hopeloos verzonken in materialisme en eigenbelang. En het kwam hem voor als een wonder: deze inname van de Eeuwige Stad door de veroverende kracht van jeugd en onbaatzuchtigheid.

Maar wat een geniale kerel, dacht hij ook en stak bewonderend de onderlip vooruit, - wat een

geniale kerel, die Mussolini, om deze onweerstaanbaarheid van de Lente en de Schoonheid te hebben begrepen, en die honderdduizenden jonge zielen te hebben saamgesmeed tot een zoo prachtig-gedisciplineerde macht! Wat hij dan later zal blijken tot stand te brengen als regeerder, - nu al heeft hij zijn land den grootsten dienst bewezen, dien men zijn land bewijzen kan: het te geven een begeesterde jeugd, en die begeestering haar sterkste vreugde te doen vinden.... in tucht.

Een wonder inderdaad! Zelfs de halfslachtigen en de slechten, die hij wist dat er onder hen waren, de geweldenaars en de schooiers, zij bleken opgenomen en omhoog-geheven in de groote, gemeenschappelijke, zuivere geestdrift. Waar zag men ooit een overwinnend leger, vol elementen van allerlei slag, dat gehoorzaam huiswaarts keerde, zonder in één daad van plundering of andere losbandigheid de wellust der victorie bot te vieren?

- Liet de marchese Niccolini maar een bedenkelijk gezicht trekken en net als Don Pompeo spreken van een onverantwoordelijk experiment, van een gevaarlijk romantisch avontuur: een leger van nog onrijpe menschen, dat zijn wil oplegt aan de constitutioneele monarchie! Liet het maar ingaan tegen alles wat evolutie en wettigheid heette; tegen alles wat wijze bezadigdheid was! Waar of wanneer in de historie was ooit met bezadigdheid een

groote bezieling gewekt? En wanneer was ooit, langs de wettig-gebaande wegen, de ongebaande weg bereikt naar een nieuwe orde?

- Neen, zooals de waarheid bij voorkeur gehoord wordt van kinderen en dwazen, zoo zal, eer dan het wikken en wegen der verstandige lieden, de verdwaasde geestdrift een nieuwe waarheid brengen.

Onvergetelijk, dacht Renato, die louterende vreugde, waarin de edelen hun verfijning en de ruwen hun grofheid verloren, de goddelijke vreugde van die zingende jongens! Luca della Robbia heeft ze niet vromer gebeeldhouwd....

En plotseling zag hij zijn eigen jeugd terug, - hij zag in al de pure oogen van wie eenmaal zijn makkers waren geweest, de heerlijke, bevrijdende blijdschap van het leven voor allen. En hij zag de nederdaling van den Monte Labbro: onder de waaiende roode vanen, als vuren in de Augustuszon, de zingende apostelen en discipelen van David Lazzaretti in hun vuurroode mantels, zij zelf zoo zuiver als een vuur, blakend van blind geloof! Zij wisten, dat misschien de dood hen wachtte, maar dat deerde hen niet! Waren zij niet de kruisdragende legerscharen van den Heiligen Geest?

Spini had het laatst nog gezegd: ook dàt was een opmarsch geweest naar de Eeuwige Stad, een kruistocht om er te stichten het nieuwe Koninkrijk Gods....

Het was een waan gebleken, een heilige dwaasheid!

Was ook het ideaal van deze jongemannen-vannu een droombeeld misschien?

Wat deed het er eigenlijk toe?

Wàs er wel een wereldorde te bedenken, die op den duur bevredigend zou zijn? Was een werkelijk gòede wereld misschien niet on-menschelijk, en daarom onmogelijk, - zoolang de menschelijke aard bleef zooals die immer geweest was, zwak en egoïst?

A l s een betere toekomst ooit bereikbaar zou zijn, dacht Renato opeens, - dan alleen door een rééks van generatie's, bezield door zóó onbaatzuchtige gemoedsbewegingen, dat zij, als de vrienden van zijn jeugd, of als deze vrienden van zijn ouderdom, tot elke zelfopoffering bereid zouden blijken, ten bate van hun ideaal.

Welk ideaal dat dan zijn mocht, een nationaal of een internationaal, een wereldlijk of een geestelijk, - een aardsche hemel, of een hemelsche aarde, - het wekken van het heilig vuur in duizenden en duizenden zelf-vergeten harten, dàt was het, wat de wereld noodig had, dàt was het, wat in het eind het hart dezer wereld zou moeten vernieuwen....

Een poos lang zat hij gedoken in deze lichtende gedachte....

Hij glimlachte ze toe: de vrienden van zijn jeugd, en de vrienden van zijn ouderdom....

Hoe dikwijls was hij van plan geweest ze te schilderen, de nederdalenden van den Monte Labbro, de kruisdragende legerscharen van den Heiligen Geest, - die ernstige kerels, met den rooden weerschijn der vlaggen over hun uitgevaste, stoere tronie's, en de brandende extaze in hun oogen....

Er was nooit van gekomen.

Maar nù zou hij dan, viel hem plotseling als een goudene vreugde het voornemen in, de vrienden schilderen van zijn ouderdom.

Hij zou een schilderij maken van den opmarsch naar Rome, ‘de Tocht naar de Eeuwige Stad’, - de tocht van de begeesterde jeugd naar de eeuwige kern van alle idealen: de zelfverloochening.

Hij zag ze voorbijtrekken langs de onverbiddelijke muren van het Palazzo Vecchio, die franke, waaksche koppen boven de slankheid van hun torsen in het gladde, zwarte hemd....

Zes, zeven jonge mannen, in voortstrevende rij.... zoo zou hij ze schilderen.

Hij dacht na.... En opnieuw had hij een ingeving, die hem stil maakte van binnen. Vooraan zou hij zetten, den blonden, bloeienden kop van den armen Sandrino. Sandro zou tòch getuige zijn van de zegepraal, ook door hem bevochten, en met den dood betaald.

Een prachtige kop moest het worden, uitbundig jong, zooals hij geweest was, en toch met iets erin.... iets van de schoonheid van den martelaar.

En de tweede.... moest natuurlijk Gian Carlo zijn, een gaaf en krachtig gelaat, gloeiend van donkere vreugde, ernstig en bewust.

En de derde....? Weer bleef Renato nadenken.... Hij zag den fieren bultenaar langs gaan, met in het leelijk gezicht het bezielde oog.... Zou hij de derde zijn?.... Of misschien de laatste....: een beeld van de mismaakte menschheid, vatbaar, nog altijd, voor de zuiverste bezielingen....

- In een helder kaatslicht, dat de expressie sterker maakt dan zon-en-schaduw, zouden zij voorbij trekken.... en achter hen, goudig in de Octoberzon, de grijze gevel van het Palazzo Vecchio, met terzijde de poort de blond-blanke David van Michel Angelo, de jonge held, die enkel door de prille kracht zijner uitverkorenheid den grommenden reus versloeg, - een symbool van het jonge Fascisme.

- En bóven de poort stonden de eeuwenoude woorden: Jezus Christus, Koning der Koningen en Heer der Heerschers.

Renato's gedachten verwarden zich.... Wat had die spreuk te maken met den opmarsch naar Rome? Niets. En toch was er een geheim verband, dat voelde hij....

‘Hebt uw naasten lief als uzelf.’

Welk een onbeholpen gebod eigenlijk....

‘Als ik mijn naaste moest liefhebben als mijzelf, dan was hij er slecht aan toe, want dan had ik hem in 't geheel niet lief,’ zei Renato plotseling hardop door de nachtelijke kamer.

- Zeker, de mensch is egoïst; maar dat is een i n s t i n c t . Daarom heeft hij zichzelf nog niet l i e f !

‘Hebt een groot ideaal liever dan uzelf’, dat was het gebod van het Fascisme geweest.

‘Vergeet uzelf’, dat was het gebod van elke hooge bezieling.

Lang nog zat Renato naar buiten te staren over de licht-doorschenen en vonkelende stad.

In de donkere diepte onder hem hoorde hij, door het stillere uur, den Arno ruischen.

Tweede hoofdstuk

I

HET was ongewoon vroeg winter dat jaar. Renato, die met een zekere koppigheid vóór Kerstmis nooit stoken wou, had toch dien morgen, alhoewel het pas de eerste December was, een houtvuur doen aanleggen in den Franklin op zijn atelier. Zijn verkleumde vingers konden met penseel en palet niet overweg.... Was het werkelijk zoo bizonder koud? Of lag het aan hem?

Vóór het terracotta haardje lag Pia op haar knieën en blies de volle laag van haar sterke longen de nog aarzelende vlammen in. Zij was daar juist met de post boven gekomen, en Renato had aanstonds onderscheiden, half schuilgaand tusschen de courant en een invitatie van de ‘Leonardo’: het briefje van Flavia. Ongemerkt had hij de kleine, violette enveloppe terzijde gelegd, voor zoo meteen, als hij alleen zou zijn. Vluchtig keek hij de courant door....

Na zijn terugkeer uit de Maremmen had hij Flavia niet in Florence gevonden, Een briefje van

hem was doorgezonden naar Castelfranco, tusschen Modena en Bologna, waar zij logeerde bij haar jonge tante Raffaella, die sinds een paar jaar met een industrieel was getrouwd; die lente was er een zoontje geboren. Na dat briefje had Flavia meer dan eens geschreven, hartelijk, en toch wat terughoudend. 't Was over het jonge huishouden en over het kleine stadje, waar zij verkeerde, dat hoofdzakelijk haar vluchtig schertsende, vaak geestige zinnetjes liepen. Renato waardeerde bizonder - 't was Flavia van een geheel nieuwen kant - die grappige en nooit scherpe wijze van opmerken; al deed het ontwijkende in haar toon, zoodra zij over zichzelve sprak, hem lichtelijk verdriet.

- Als zij iets begrepen heeft en daarom is weggegaan, dacht hij, dan kan ze gerust terugkomen... De ouwe beer heeft zijn bezinning allang weergevonden, daarboven in zijn Maremmaansche heuvelen.... Ieder mensch moest zoo bij tijd en wijle zijn verstand en zijn gevoel maar eens te luchten zetten in een wat zuiverder atmosfeer....

De laatste maal had hij haar teruggeschreven: ‘De oude meester verlangt er hard naar, zijn leerlinge weer ijverig aan 't werk te zien. We zouden de rollen eens kunnen omkeeren.... portretschilderes en model. Van mijn weerbarstige facie hebben ze nooit een conterfeitsel willen maken. Nu, met

al mijn rimpels en mijn veterane-snorren, begin ik misschien interessant genoeg te worden.... Het is maar een grapje, hoor! Ik denk er niet aan te willen wedijveren met zooiets goddelijks als bloemen, of zelfs met een muur in de zon! Maar wel zou ik graag je nog zooveel voorthelpen als maar in mijn vermogen is.'

En opnieuw, toen dat briefje beëindigd was, had door zijn hart die heldere vreugde geschenen bij de gedachte, dat hij zijn leven lang niet zou ophouden haar te dienen met de diepte zijner verzwegen liefde.

Nu, met een bijna niet te bedwingen ongeduld, keek hij telkens naar de violette enveloppe, die daar terzij onder het bereik van zijn hand lag.

Maar Pia haastte zich niet dien morgen; geduldig blies zij haar ademstooten door het onwillig vuur, dat zuinig te flakkeren aanving.

''t Is die gebenedijde wind,' bromde ze, 'nog mooi, dat 't niet rooken gaat.....'

En terwijl zij zoo bij het zwartig haardhokje bukte, zag Renato weer, hoe grijs in deze laatste maanden haar donkerblonde haar was geworden, en welk een verslagenheid er sprak uit dien gedwee gebogen rug. Zij droeg ook niet langer haar uitdagende oorbellen, de bloedkoralen bloemenmandjes, die aan haar blanke gezicht zulk een wonderlijk relief hadden gegeven....

't Was, of ze zijn kijken voelde; half rees zij op, zag hem aan.

‘Wat denkt u, professore,’ vroeg ze opeens, ‘in de gevangenis, zouën ze daar stoken? In de cellen, bedoel ik.... Wat zouën ze 't er anders koud hebben, die jongens, die geen beweging kunnen nemen...’

‘Verrek!’ viel dan plotseling haar helle stem met de oude bruuskheid uit, als de opgelaaide vlam, nu het blazen een oogenblik inhield, dadelijk weer wankelde en met een paar flauwe, blauwe weifelingen over de zwart-besmookte blokken wegkromp en stierf.

Renato had de hand gestrekt naar Flavia's briefje, bleef er, zonder het te openen, mee zitten op zijn knie.

‘Verwarming in de cellen.... 'k Zou 't niet weten’, aarzelde zijn antwoord.

Pia blies opnieuw met een verwoedheid, of haar leven ervan afhing. En eensklaps, in een regen van uiteenspetterende vonken, ruischte helder en vol het vuur omhoog.

De vrouw kwam overeind. Maar zij ging niet weg. Vrij onnoodig bleef ze nog wat redderen in dien hoek.

‘Verleden winter zijn we pas met nieuwjaar beginnen te stoken.... weet u 't nog?.... Behalve natuurlijk de morgens, dat de Signorina kwam....

Maar dat telt niet mee. De Signorina is zoo'n koudkleum.... Gino, vroeger, die haatte onze houtskoolbak. Kreeg je maar een heete kop van, zei ie.... En nou, daar alleen, wie weet, hoe hij er naar verlangt!.... Ze zeggen, dat het vocht is in de Murate.... ten minste naar den kant van de Via del Agnolo toe....'

Zij praatte gedempt, als voor zich alleen.

'Weet je, waar ik ook over tob, professore....? wat ze wel voor ligging zullen hebben, daarginder. 't Eerste jaar, toen hij nog zoo lang niet weg was, en wij om zoo te zeggen iedere week het proces verwachtten, heb ik daar nooit zoo erg over gedacht.... Maar nou.... Mijn man zegt, 'k zou hem een deken koopen.... je mag ze van alles brengen, zoolang ze in voorloopige hechtenis zijn.... We hebben wel z'n spullen van toen hij thuis sliep.... maar als je hem daar wat toestuurt, wil je fatsoenlijk voor den dag komen....'

'Dat koopen kun je anders wel laten,' zei Renato goedig; ''k heb in die kist op de bergkamer nog een stuk of drie Massaansche dekens liggen.... warme, stevige dingen, en zoo goed als nieuw.... Je kunt er daar een van nemen.... Wacht een oogenblik....'

Hij stond op, stak Flavia's briefje in zijn binnenzak, en ging zoeken op de groote tafel midden in het atelier, een tafel, die van lieverlede,

gedurende den tijd, dat hij hier nu huisde, een even chaotische wanorde was gaan vertoonen, als toen diezelfde tafel zijn atelier in Massano onveilig maakte.

‘Dat bruine kistje met sleutels, heb je dat nergens zien staan?’

Pia knikte onwillig van nee.

‘Als ik 't atelier afstof, knijp ik m'n oogen maar dicht, om niet te huilen over den rommel, die er is....’

Renato trok een zondig gezicht en bleef ijverig zoeken.

Eindelijk vond hij het kistje in den hoek bij het raam, naast een stapel papierrollen. Alleen, de sleutel was er niet in.

Na een tweeden onderzoekingstocht zag hij hem plotseling, hangende aan een spijker naast de kast. Hij reikte hem Pia toe.

‘Je kunt de dikste uitzoeken,’ zei hij.

‘'k Geloof, dat je niet weet, Professore, dat een dikke wollen deken tegenwoordig meer dan honderd Lire kost,’ antwoordde Pia verwijtend. Zij liet zich meer, den laatsten tijd, tot dat soort moederlijke bazigheid gaan, die Renato altijd van streek bracht.

‘Als ik je 'm toch met plezier cadeau doe,’ verdedigde hij zich.

Pia keek voor zich; er was iets, dat haar niet ging. Eindelijk zei ze zachtjes:

‘'t Is, zie je, dat wijzelf zoo graag dat geld geven voor den jongen.... Terwijl je weg was, verleden maand, en je me toch mijn weken uitbetaalde, heb ik dubbel verdiend.... We kunnen het doen... Dat moet je ons niet afnemen....’

‘Wie weet, hoe kort maar we nog iets mògen doen voor hem,’ kwam ze met een zucht achterna.

Dan verbeterde zij zich aanstonds, op het brutale af: ‘Dat is te zeggen.... je moet niet denken, dat wij gelooven aan zijn schuld! Maar de gerechtigheid heeft niet voor niets een blinddoek voor, zegt me man.’

Renato bezag haar.... Daar liep ze opeens, in zijn verbeelding, door den vroegen morgen, de karbies met groenten in de hand, en onder die groenten haar vreeselijk geheim, de twee zilveren kandelaars en het kistje met juweelen, die zij verstoppen ging in de Heilige Apostelenkerk....

Plotseling, beschaamd, de oogleden neer, zei Pia:

‘Weet je wat je doet, Professore, bestem je deken voor dien onnoozelen hals, dien Brunetti, om wien niemand zich schijnt te bekommeren, 'k Geef tegenwoordig voor hem ook een portie'tje eten mee, als mijn broer de pan voor Gino naar de Murate brengt.... Ze zeggen daar, dat 't een vondeling is....’

‘Ja, stakkerd....’, zei Renato.

Hij kon zijn oogen niet afhouden van de vrouw vóór hem. Wat ging er in haar om?

Pia, onder dien vorschenden blik, kleurde felrood over haar altijd nog blank, zij het dan vreemdvervallen gezicht.

‘Maar vondeling en al, en hoe onnoozel of hij dan ook is,’ barstte ze uit, ‘dat neemt niet weg, dat iedereen hem voor schuldig houdt.... en als hij schuldig is, dan hoeft onze jongen toch niet...’

‘Hoewel,’ kwam ze nauwelijks hoorbaar, en met een nog dieper beschaamdheid over heel haar wezen, ‘wat er tegen Gino pleit.... dat weet u zoo goed als wij....’

Zij wou weg gaan.

‘Haal die deken, Pia,’ zei Renato, ‘en laat 'm aan dien jongen brengen.... De sleutels kun je beneden in de eetkamer leggen.’

Pia ging.

Toen Renato alleen was, zat hij een geruimen tijd in het vuur te staren. Het briefje van Flavia leek hij vergeten.

Hij vroeg zich af, hoe 't inderdaad stond met Pia's gevoel. In hoeverre drong zij het zichzelf op, dat haar zoon onschuldig was, en in hoeverre geloofde zij het nog werkelijk? Al wat hij gelezen had over dat ongelukkige slagersknechtje, maakte diens figuur hoe langer hoe zieliger. Ook Pia had medelijden met hem, dat voelde hij best, en met

spanning merkte hij herhaaldelijk op: haar instinctieve neiging naar gerechtigheid, dwars door haar felle moederinstincten heen.

Terwijl hij in Massano zat, was die Brunetti gearresteerd. 't Was een half-verdwaasde jongen gegeweest, bijna een kind nog, dien ze zwervende gevonden hadden, weggeloopen bij boeren uit Santa Maria, in het heuvelland van Pratomagno. Sinds meer dan een jaar werkte hij bij hen, had zijn baas verteld, toen die zelf zijn aanklacht bij de gendarmen was komen doen. Op een avond hadden zij hem ontdekt in hun olijvenlanden; hij had een verward verhaal gedaan over een anderen boer, bij wien hij zou zijn weggejaagd.... Waar?.... Ergens bij Pontassieve.... Waarom?.... omdat hij een oliebariel had gebroken.... En was hij van Pontassieve heelemaal naar Santa Maria komen loopen?.... Ja, in drie dagen; in drie dagen had hij niet gegeten. Uit medelijden hadden ze hem dien nacht opgenomen, en daar het oogsttijd was, hadden ze hem gehouden ook. Al dadelijk had hij blijk gegeven, het boerenvak niet te kennen, en hoewel hij beweerde, eigenlijk uit Bologna afkomstig te wezen, was zijn spraak zoo florentijnsch mogelijk. Zij hadden hem van den aanvang af voor een stuntelaar aangezien, wien allerlei werk niet kon worden toevertrouwd. De boer had dan ook meer dan eens op het punt gestaan, hem maar weer verder te sturen,

doch om zijn aandoenlijken goeden wil, en om zijn aanhankelijkheid, naar zij dachten, was daar nooit van gekomen.

Tot op een dag hij plotseling zóó stug en dwars was geworden, dat iedereen op hem ging letten. Kort daarop was hij zoek. De oude vader in huis had opgemerkt, dat zijn vreemd gedrag was begonnen vanaf den middag, toen zij gesproken hadden over het moord-proces in Florence, en over de ontdekking, dat de eigenlijke schuldige een slagersjongen moest wezen, waarvan tot dusver niemand had gehoord, en die kort na de misdaad spoorloos verdwenen was. Een ander familielid herinnerde zich, hoe denzelfden avond van dat gesprek hij zoo schrikachtig was geweest, dat ze hem uit vermaak tot tweemaal toe naar den koestal hadden gestuurd om wat te halen. Den avond erop hadden ze hem wéér geplaagd; ze hadden eerst gedacht, dat hij daarom was weggeloopen. De boer, hevig geërgerd over den ondank van een wezen, waaraan hij meende, door zijn lankmoedigheid den hemel wel verdiend te hebben, was zijn argwaan bij de gendarmen gaan luchten. Dien eigen dag nog hadden ze den jongen bij Castel San Niccolò opgepikt en naar Florence doorgezonden.

Het beeld van dien onnoozele, van dat opgejaagde, menschelijke wild, wien blijkbaar aldoor de angst op de hielen had gezeten, liet Renato niet

los. - Zou dàt dan inderdaad de schuldige moeten wezen aan den zoo gruwelijken roofmoord? En hoe was het dan met Pia's geheim van den gevonden buit? en met zijn eigen indrukken bij het onderbroken proces, zijn onverkwikkelijke indrukken van den zoon van Pia niet minder dan van den jongen ploert en woekeraar Pallini? Het verdriette hem, maar hij kon niet gelooven, dat die twee part noch deel zouden hebben aan den moord.

‘Arme Pia,’ zuchtte hij.

Eensklaps herinnerde hij zich het kostbare briefje, dat hij in zijn borstzak had. Hij haalde het te voorschijn, sneed voorzichtig met een radeermesje den bovenkant der enveloppe open. Het bleek een lang epistel deze maal.... Renato las, en heel zijn wezen hevelde over in een gansch andere wereld; een wereld, die hij zeker even koel veracht zou hebben, als hij die van Pia met een warm medelijden vol verschrikking binnenzag, - had niet Flavia er het licht van haar humor over doen schijnen....

‘Het leven hier,’ schreef ze, ‘is schrikbarend druk, en afwisselend.... als een kaleidoscoop! - We zijn met zes familie's in den omtrek: de marchese Trifona, die op de Villa Trifona woont, drie kwartier weg; de Contessa Spartelli, nog een kwartier verder, op de Villa Spartelli; de familie Tasola, op de Villa Tasola, een half uur naar Modena toe;

de fabrikant Silvi, uit het plaatsje zelf, en de bankier Plaggi. 's Maandags is het jour bij de Contessa Spartelli: daar komen dan de Trifona's, de Tasola's, de Silvi's, de Plaggi's, en wij. Dinsdags thee bij de Signora Tasola. Comparanten: de Trifona's, de Contessa Spartelli, de Silvi's, de Plaggi's, en wij. Woensdags ontvangdag van de Marchesa Trifona. En een geheel nieuw publiek, n.l. de Contessa Spartelli, de Tasola's, de Silvi's, de Plaggi's, en wij. Wij, dat zijn tante Raffaella en ik. Mijn jeugdige oom (wij schelen maar acht jaar!) beweert, niet van thee te houden; hij mengt al vergiften genoeg, zegt hij, in zijn geneesmiddelen-fabriek. Nu, en dan is er Donderdags jour bij de Silvi's, en Vrijdags bij ons (mèt Enrico) en Zaterdags bij de Plaggi's; maar bij de Plaggi's komen heel andere menschen, n.l. de Trifona's, de Contessa Spartelli, de Tasola's, de Silvi's en wij.... U kunt dus wel nagaan, dat hier heel wat leven is in de brouwerij, en heel wat brouwsel (waar ik geen kwaad van wil spreken) in het leven! En er zijn nog zóóveel thee's in 't zicht, dat het allicht nog wel een week of drie duurt, eer ik terug zal zijn.

‘Maar de eigenlijke reden is een heel andere: het is, dat die kleine engel van een Coccolino nog niet van zijn ‘tante’ (die geen tante is) scheiden kan, of misschien de tante niet van hem....

‘In elk geval ben ik vóór Kerstmis thuis. Enrico

wil mij met den auto brengen over den Abetone, om te zien of er wat wintersport te doen valt. Sneeuw zal er zeker zijn op 1400 Meter. Maar ik houd mijn hart vast. 't Is al zooveel jaren geleden, dat ik het laatst geskied heb!

‘Uw portret schilderen? Ik zou 't niet durven! Doch naar uw leiding verlang ik dikwijls terug.

‘En wat zegt de kleine Silvio?....’

Renato, bij het zinnetje: ‘naar uw leiding verlang ik dikwijls terug’, had het even te kwaad gekregen.... Het klonk zoo veraf, en alsof de vreugde van vroeger nooit meer zou kunnen keeren dan onherkenbaar beschadigd en verkoeld.

Dan moest hij, overlezend, nogmaals monkelen in zijn knevels over haar visite-verhaal. Totdat de verteedering het weer won. Hij zag haar als een jonge moeder met het kindje.... Hij zag haar, jonger nog, op die lange, gladde, sierlijk toegespitste plankjes, een ijsmuts rond haar blozend gezicht, een bouffante om, zooals hij het wel van vroolijke foto's kende....En hijzelf voelde zich oud, oud....

Met een wrange pijn, een oogenblik, zat hij in de vlammen te kijken, die klommen langs een knoestig blok, dat zij al streelend en zinderend verteerden....

‘Ouwe dwaas,’ mompelde hij plotseling, ‘leer toch het mooie zien van oud te zijn, van oud te

mógen zijn, niet op een zwakke, maar op een sterke manier; een oude eik, die beschaduwt en beschermt en daar zijn ruischende vreugde in vindt....'

II

'Zelfs oom Niccolini moet erkennen, dat hij wel bijna tevreden is,' zei Gian Carlo, die nog even bleef staan praten in de al gëopende deur. 'Mussolini overtreft dan ook alle verwachtingen.... zelfs de onze! Wij dachten, dat hij héérschen zou, rechtvaardig, maar ongenadig streng. En inplaats daarvan regéért hij, met een zèlf-beheersching, waar je versteld van staat! Wat een grandioze redevoering, die eerste voor het parlement! Een titan! 'Ik heb mij grenzen gesteld; ik heb mijn overwinning niet willen uitbuiten....' bewonderend herhaalde Gian Carlo de bekende woorden. 'Ik had alles kunnen doen, wat ik wilde; ik kon, maar ik heb niet gewild.' - En de kamer, die hem vijandig was, eet uit zijn hand! Alles wat die kerel doet, is even ruim en edelmoedig en grootscheepsch! Eerste acteurs zetten gewoonlijk een aantal lichtlooze satellieten naast zich, maar hij de gróótste mannen van het land! Diaz, Thaon di Revel, Gentile.... En hebt u gelezen wat hij geantwoord heeft, toen het leger een huldiging op touw wou zetten: 'Gij hebt mij niet toe te juichen. Uw lof geeft even

weinig pas als uw afkeuring. Ik verwacht meer van u: gehoorzaamheid.

‘En hoe heeft hij het probleem niet opgelost van ons fascisten! Al wie het niet noodig hebben, of die aan hun werkkring teruggegeven konden worden, - reserve! En de duizenden, die werkeloos zouden geworden zijn, had hij ze naar huis gezonden, - omgeschapen in een nationale militie, tot handhaving van den nieuwen toestand! Op de spoorwegen allereerst, om 't communistisch personeel in den band te houden! Eenvoudigweg geniaal!’

Renato, onder die hartstochtelijke welsprekendheid, keek hem glimlachend aan.

‘Ja, lacht u maar....’ lachte Gian Carlo terug. Er werd gebeld.

‘Ik lach,’ zei Renato, ‘omdat je iederen dag jonger en enthousiaster wordt: maar je hebt groot gelijk, hoor; daarvan niet! Ik bewonder hem zoo goed als jij!’

Nogmaals stak hij den vertrekkende de hand toe, - als er stappen de trap optipten, en achter Gian Carlo de elegante figuur van Lorenzo verscheen. Gian Carlo kende hem wel, en hij zou met dien fotograaf maar matig hebben opgehad, als die niet Renato's zoon was geweest. Doch hij hield van den meester zóó, dat hij van Lorenzo ook wel bijna houden moest.

Verward gingen groeten, handdrukken en addio's

dooreen. - Neen, hij moest werkelijk weg.... En in het atelier, waar, met het vroege donker der weken voor Kerstmis, het licht al aan was, bleven Renato en Lorenzo achter.

'Ik ben even komen aanloopen,' zei de jonge man, op den beroemden keukenstoel neervallend, 'er is vanavond in de Pergola die Duitsche danseres, hoe heet ze ook weer?.... Héél interessant, zeggen ze, moderne kunst, zooals je hier nooit ziet!'

Maar Renato liet het opgeworpen balletje rustig naast zich neervallen.

'Ik ben nu eenmaal niet modern,' antwoordde hij met bedenkelijk opgetrokken wenkbrauwen.

'Ook al goed,' draaide Lorenzo gemakkelijk bij; hij lachte geheimzinnig, haalde zijn portefeuille te voorschijn, nam er een foto uit:

'Zeg dan eens, of dìt niet èn modern, èn tegelijk prachtig is!'

In een zilverig schemerlicht, dat, van verschillende zijden komend, allerlei lijntjes fijntjes aanstreek, zag Renato een jonge vrouw, die over haar malschen, blooten schouder keek; of niet kéék eigenlijk, want de oogleden met de lange, donkere wimpers loken laatdunkend neêr. Het golvend haar was in het midden gescheiden, de neus was slank, de mond in een raadselachtigen glimlach gesloten. En de ranke hand, puntig van vingeren, en in een

gracieus gebaar opwaarts gebogen, tastte naar een agraaf aan den bovenarm.

‘Is dat nu niet op den rand van een kunstwerk?’ vroeg Lorenzo verlangend, ‘dat wazige, die teêre lichteffecten, - en die bijna sublieme gratie....? Maar dáár komt m i j niet de lof voor toe....’

Renato vond het portret niet leelijk, - maar het was zoo zijn genre niet....

‘Wie is 't?’ vroeg hij.

Lorenzo lachte opnieuw vol geheimzinnigheid.

‘Een jonge prinses,’ fluisterde hij.

‘Hm,’ antwoordde Renato.

‘Twijfelt u er aan?’

‘Volstrekt niet; ik zeg “hm” uit eerbied.’

‘Eerbied hoeft niet; de kwestie is, of u ze mooi vindt?’

‘Natuurlijk. - Maar tegelijk....!’

‘Trotsch, hè? En coquet!... Wat is een vrouw zonder coquetterie? Ik houd niet van die goedige huissloofjes.’

‘Zooals Aurora bijvoorbeeld...’ polste Renato meesmuilend.

Lorenzo grinnikte vermaakt.

‘Aurora, een huissloofje! Ze moest het hooren! Maar zonder gekheid, Aurora, sinds Viareggio, is heelemaal veranderd.... Die is zoo mak geworden als een kanarie in een kooi!’

‘Tja,’ zei Renato, ‘dat heb ik ook gemerkt!

Verbeeld je, dat ik gisteren, zonder te bedenken, dat ik Brisc bij me had, in de via Tornabuoni naar boven ben geloopen, en ze heeft alleen maar gezegd, met een zuurzoet lachje: ‘wat een welopgevoede hond.... bijna nog beter dan zijn baas...’

‘Precies,’ gnuifde Lorenzo, ‘dat is Aurora op haar lankmoedigst. Ottavio sneert niet voor niets over die zachte duiven...’

‘Enfin,’ besloot Renato, ‘'t humeur i s er op vooruitgegaan den laatsten tijd. 't Kan best zijn, dat het verdwijnen van die Amerikaansche naar haar Nieuwe Wereld daar niet vreemd aan is....’

Lorenzo trok het ondoorgrondelijk gezicht, dat zijn specialiteit was. Hij rees op, wandelde de muren langs en bekeek vluchtig de teekeningen, die er vastgespijkerd zaten. ‘Wat moeten al die zwarthemden?’ vroeg hij. ‘Mooie koppen wel.... Kijk, Bartolucci ook al....!’

Toen hij tot in den hoek was gekomen, waar een zestal doekjes tegen elkaar stonden weggezet, neusde hij achter het eerste, achter het tweede....

‘Toe,’ zei Renato goedig, ‘laat die dingen liever staan....’

Maar Lorenzo ging door. Het voorlaatste bleek een landschap, dat hem interesseerde, en dat hij er uittrok.

‘Lorenzo, laat asjeblieft die dingen staan!’ zei Renato nog eens, dringend.

Doch de ander had ook het laatste doek al van den grond gebeurd. Verbluft stond hij met het prachtige portret van Flavia Pasquali, steenrood op goudig blank, voor zich uitgehouden.

‘Ah zóó!’ verbaasde hij zich dan op een toon, die Renato het bloed naar het hoofd joeg, maar zonder dat het tot een uitval kwam.

‘'k Dacht, dat je dit ding allang aan 'r vader verkocht had....’

‘Nee,’ zei Renato kort, ‘'t is niet op bestelling gemaakt.... 't is trouwens niet af....’

‘Fijn koppie....’ kwam Lorenzo nog over zijn schouder. Hij wierp zijn vader een blik toe van: ouwe vos; die de passie preekt....

En Renato bléef zich bedwingen. Ernstig zei hij:

‘'n Fijn kopje, zeker, maar waar vooral een z u i v e r e g e e s t uit spreekt.’

Hij was verwonderd over zich zelf. En ook Lorenzo scheen verwonderd: - Niet alleen Aurora was mak geworden tegenwoordig, dacht hij.

Dan kwam hij weer zitten.

‘Om op onze Yan terug te komen, je moet je niet voorstellen, dat die van de baan is!.... Een zomerreisje met retour, hoor!... Ze is allang terug! En te denken, dat ze daar in een eerste-klasse-luxeboot een slordige twintigduizend Lire aan heeft weggesmeten!’

‘Wat hebben we toch met dat soort vrouwen hier te maken?’ viel Renato korzelig uit.

‘Vraag dat maar eens aan Ottavio!’

‘Dus dat wordt opnieuw het oude liedje?’ vroeg Renato bedrukt.

't Ouwe.... of een ander.... Je zult wel zeggen, zooals onlangs, dat ik mijn eigen broer het licht in zijn oogen niet gun.... Maar hoe kan iemand 't goedmoedig aanzien?.... Geven ze om mekaar, of geven ze niet om mekaar?.... Den eenen keer word je wee van de innigheid.... en drie dagen later fladdert Yan om den een of anderen mooien jongen bij Gilli heen, en Ottavio sist tusschen zijn tanden een juffie na, dat bij Donnini langs komt.... Als 't een getrouwd paar was.... in 't moderne huwelijk zie je zooveel gebeuren!.... Maar amants!.... Als je dáár de onvervalschte passie niet meer verwachten kunt!.... Nee, ìk ken dan hoogere sentimenten....’

Minachtend trok hij zijn meisjesachtig-mooie gezicht in zooveel rimpels, dat hij bijna belachelijk werd.

‘En als ze.... mekaar vacantie geven, zullen we maar zeggen, dan zie je Yan in de Via Tornabuoni, en Aurora is poeslief....’

‘Maar denk je niet, dat Ottavio bij dat alles het loodje legt? Heb je wel opgelet, hoe hij er uitziet tegenwoordig? Dat verknepen, dat verwoeste ge-

zicht, dat hij krijgt.... Hij wordt aangevreten van binnen! Die vrouw, met haar brutale en ziellooze zinnelijkheid, haar schaamtelooze rijkdom, - op slot van rekening is h i j de prostitué! Ze doet met hem, wat haar invalt! Ottavio is op een hellend vlak... Aurora zou hem moeten beschermen tegen zichzelf. Maar ik heb in Aurora ook al geen vertrouwen.'

En als Lorenzo diplomatiek zweeg:

'Och, jullie, met al je hóógere passies, jullie weet niet eens meer, wat de echte liefde is!'

Lorenzo sprong op.

'Generaliseeren is niet noodig!' kwam hij beleedigd. 'Gelooft u maar gerust, dat ìk het meisje, dat ik liefheb, liefheb met de echte liefde! Dat gevoel, of je wegkwijnt van verlangen! Die zekerheid, dat je alles, àlles voor iemand zou over hebben! Dat je dagen lang liever honger zou lijden dan één wensch van 'r niet te vervullen! Dat je dagen lang zou willen loopen, tot je erbij neerviel, om 'r vijf minuten te mogen zien....'

'Woont ze niet in Florence?' vroeg Renato droog.

'Nou ja...., ik bedoel, zoo vòel ik 't....'

Weer kwam uit Lorenzo's portefeuille het portretje te voorschijn:

'Een prinses, hè? Je liep er maar netjes in straks!.... En 't is een eenvoudige typiste! -

Maar goddelijk mooi! En een houding, een aangeboren gratie! Een gratie.... echt bij de gratie Gods!.... Een instrument van ongekende mogelijkheden, zoo'n vrouwtje... Coquet, dat ìs ze... Maar dat houdt de snaren gespannen....! Dòl ben ik op 'r!'

En hij keek zijn vader met zulk een opgetogenheid aan, dat die, plotseling ernstig, zei:

'Als je werkelijk van dat kind zooveel houdt, trouw haar dan. Ik zal je helpen, als 't moet....'

'God bewaar ons!' schrok de ander, 'trouwen!? Dan is alles voorgoed uit! Dan raken we in het rijk van het dagelijksch proza verzeild.... Dan is het mooiste weg!'

Renato schudde treurig het hoofd.

'Nee, beste jongen,' zuchtte hij, 'de man, die de ware liefde voor een meisje heeft, - die heeft niets op trouwen tegen. Want de ware liefde sluit een zoo heftige begeerte in, te hebben en te behouden voor het leven, dat, als je elkaar tien maal voor de wet kon trouwen, je het bij negen keer niet laten zou.... De liefde is het eenige op de wereld, waarin een gevoel van eeuwigheid ligt....'

'Zeker,' kwam Lorenzo haastig, 'dat ken ik... het oneindigheidsgevoel.... daar is het je juist om te doen!'

'Als het je daarom te doen is, hoe kun je dan

beginnen, met je liefde als vergankelijk te beschouwen....?'

'Ik beschouw mijn liefde niet als vergankelijk.'

'Je bent alleen maar bang, door een huwelijk te doen uitkomen, dat je ze ònvergankelijk wilt!'

'Liefde is zoo teêr,' zuchtte Lorenzo, en hij trok een superieur gezicht, 'je moet er niet te veel aan tornen.... Zoodra je begint te p r a t e n .... is dat al een ontheiliging.... Als je zegt: 'onvergankelijk', - dan haal je immers al het i d e e van vergankelijkheid binnen?'

'Jij moest professor worden in de philosophie,' minachtte Renato; 'ik zeg jou, dat een liefde, die in mekaar valt, als het "dagelijksch leven" ertegen blaast, met de echte liefde niets te maken heeft.'

''t Is nog de vraag,' stelde Lorenzo zich te weer, 'wie met w o o r d e n schermt, u of ik! Hoe kan nu één mensch ter wereld zijn mooie, jonge liefde ongeschonden bewaren, zoodra het huwelijksleven begint met al zijn zwarigheden en slappe tijden; als de kinderen moeten komen, als de kinderen de borst moeten hebben, als de vrouw moe en uitgeput is, niet mooi meer blijft, er vervallen gaat uitzien, geen lust heeft zich te verzorgen.... Dan gaat een man zich immers toch weer op andere manieren uitleven? En waar blijf je dan met je onverbrekelijke, echte liefde....? Het zijn immers alles woorden, zonder werkelijkheid?'

Renato liet hem uitspreken. Een poos lang zat hij hem zwijgend aan te zien. Zijn oogen werden diep, zijn glimlach werd tot een glans van innerlijkheid over heel zijn gezicht. De matelooze liefde van zijn jeugd vervulde hem; en een groot medelijden zwol in hem aan met zijn zoon, en met zoovelen van zijn slag.

‘Beste jongen,’ zei hij eindelijk, ‘je praat van dingen, waar je zelfs geen voorgevoel van hebt.... De huwelijksliefde is zoo onafzienbaar prachtig... Laat me voor één keer eens met je praten, van mensch tot mensch.... Ik wil me niet voor een heilige uitgeven, die ik niet ben....’

Hij zweeg even, sprak dan door met een wat moeilijke, maar ruige oprechtheid:

‘Kijk, ik heb in de, om 't zoo te noemen, doffe plekken van mijn huwelijk met je moeder, ook mijn zwakheden gehad... maar ik heb die nooit anders beschouwd dan als de gebeurlijkheden van een al te overdadige natuur. De natuur is immers verkwistend in alles! Maar de groote liefde voor je moeder.... die werd er bijna nog brandender door. En dan, die ontzaglijke rijkdom in de liefde, in al de tijdperken van de liefde... De bewondering, de eerbied voor je vrouw, als ze een kind in zich draagt, de aanbiddelijke aandoenlijkheid, die ze dan heeft! De razende vreugde, als je kind geboren wordt! De heerlijkheid, 'r te zien met het zachte kinderkopje aan 'r lieve

borst.... En dan weer de glorierijke vernieuwing, net of heel je leven opnieuw begint, maar toch weer anders, dieper.... En zoo gaat het door, je liefde groeit, je liefde wordt hoe langer hoe vaster en warmer. Er rijpt zooveel herinnering tusschen je beiden.... het is net, of je samen woont in een vertrouwelijken gloed, die om je heen is en binnen in je schijnt.... en die niemand weet dan jullie beiden alleen.... En dan de kinderen, die je samen hebt, die uit je beiden zijn voortgekomen, die van je allebei zijn.... Geloof me, in een echte, groote liefde is oneindig meer ‘variatie’, om het eens drastisch uit te drukken, dan in al jullie ongestadige amours. De ware liefde kent wel twintig heel verschillende liefden achtereenvolgens, en door elkaar heen, in de ééne groote. Jullie, die zoo veelzijdig en wijd meent te zijn in jullie moderne superieurheid, wat is er voor verschil in jullie diverse passies? Waar komt jullie ‘uitleven’ feitelijk op neer? Dat jullie je nóóit ‘uit’ leeft, maar altijd weer van voren af aan begint, altijd weer bij hetzelfde punt. Zoo kom jullie nooit verder....

‘Weet je, hoe 't eigenlijk is - we hebben het laatste jaar samen zulke mooie concerten gehoord - : de echte liefde, dat is net een sonate in verschillende afdeelingen. Jullie.... zijn niet gelukkig, of je moet àlmaar weer het eerste ‘allegro’ spelen.... voor de afwisseling! Maar wie wijs is, die speelt

aandachtig en eerbiedig de heele sonate dóór, zooals God die voor ons schreef....'

Lorenzo had onder het luisteren een warme kop gekregen. Aarzelend stak hij 't portretje weer in zijn portefeuille.

'Zie je,' ging Renato nog door, 'de verliefdheid, dat is niet het einddoel; en zelfs de liefde is dat niet. De liefde is net een warme, vruchtbare aarde, waaruit nog heel de bloeiende tuin van een mooi leven groeien moet!

'En als de herfst komt....' - zijn stem werd zacht, als verloor hij zich in de onwezenlijkheid van een droom - 'hoe innig kan dan alles niet worden in den tuin.... de grond ligt vol vochte, gouden blaren, en er is een geur van kiemend leven, een adem van toekomstigheid....

'En dan, ja, dan wordt het koud, en de winter dekt alles toe, maar hij dekt iets toe, dat onsterfelijk is....

'O, jongen, als ik met je lieve moeder had mogen samen oud worden, hoe góed zou dat zijn geweest....'

'En hoeveel verdriet zou mij dan niet zijn bespaard gebleven,' kwam hij zachter nog na.

Lorenzo zag met schroom zijn vader aan. Een antwoord, dat hij had willen geven, vaagde weg van zijn lippen. Zijn oogen waren vochtig. Hij voelde zich plotseling zoo arm en ijl.

Met een stillen handdruk nam hij na een korte poos afscheid.

Maar eensklaps, op het portaal, keerde hij zich om, kwam weer binnen, omarmde zijn vader heftig en begroef zijn hoofd op Renato's schouder.

III

De sneeuw glinsterde in de zon met ontelbare vonken-flintertjes; de blanke berg-glooiingen glinsterden; en waar de statige sparren als wonderbaarlijke kerstboomen verrezen, glinsterde het over de dichtbevrachte takken en tusschen de blauwe schaduwfiguren op den dikwitten boschbodem.

Wat was de lucht verrukkend rein! Flavia, uit het open raampje van den auto, stak haar fijne gezicht naar buiten, nieuwsgierig als een vogel die, het kopje scheef, het oogje blij, uit zijn nest naar buiten kijkt. Frisch bloosden haar wangen van al die zuiverheid! En goed, dat de weg al gebaand was, want de auto, over den glad-gepersten vloer, steeg geruischloos naar boven tusschen brokkelige sneeuw-wallen van meer dan een meter hoog!

Vóór haar zat Enrico, de nog jonge oom, die zelf stuurde, den chauffeur naast zich.

Eindelijk kwamen zij aan bij den pas van den Abetone, waar van oudsher de twee piramieden staan, tot een grensscheiding tusschen Toscane en

Modena. Dan reden zij het voorplein van het Hôtel Regina op.

Welk een vergezicht daar, over gansch de glanzend-witte wereld der Apenijnen, met het edelazuren spel der valleien heen door al die blankte gevleid. En geen enkele ander kleur verstoorde de smettelooze symphonie, want slechts steeg ergens in de laagte een indigo rook-kronkeltje op; en met een oneindige teerheid overspande de ijlblauwe hemel dezen bijna onaardschen winter.

Het duurde verscheidene minuten, voor Flavia te bewegen was, mee naar binnen te gaan.

En nieuwe verwonderingen volgden! De hall van het hotel, de zalen erneven, alles was kil en verlaten. Met de koude huisde men in het souterrain! En daar kwamen zij in een knusse bedoening van lage, ineenloopende vertrekken vol aangenamen damp van uitwademende sneeuwkleeren en tandtergende braadlucht, die - het liep tegen etenstijd - door openstaande deuren binnendreef.

Niemand in steedsche dracht! Ski-broeken, mutsjes met spitse oorlappen, die kleine duivelinnen van de meisjes maakten, golfs, bouffantes, - de jonge mannen in ruige wollen truien, de beenen omzwachteld, - en al dat sportvolk ongegeneerd dooreen in een rustieke verbroedering, die eer een landelijke herberg dan een Regina Hotel opriep. Wie kon nog denken aan stand of geboorte bij deze vanzelfspre-

kende intimiteit en struische vroolijkheid! Hier was alleen jeugd, dronken van zuurstof, hier waren blakende wangen, blinkende oogen. Elke salon-pas, op de kordate bergschoenen, was tot een gezellige boerenstap gegroeid.

Flavia, van dat zij binnenkwam, voelde zich in die losse behagelijkheid aanstonds op haar gemak.

Er liepen ook, met een air van gezag, wat jonge fascisten rond, - zwart-truien geworden, geen zwart-hemden meer! Een peloton fascistische ski-ers hoorde zij vertellen.

Aan Enrico en haar werd een hoekje aangewezen in hetzelfde vertrek, waar die zwart-truien rond een lange tafel een groot kabaal maakten. Hun stemmen gonsden lustig van gansch een morgen fiere sneeuwvreugd. Omvangrijke schotels smeuig-oversausde maccaroni werden er haastig op tafel geschoven. Het middageten begon. Flavia en haar zwager, genoegelijk in hun hoekje, lieten het zich smaken; zoo'n morgen-lange autotocht door de sneeuw gaf een honger....!

Dichtbij hen, aan het hoofd van de fascisten-tafel, was een lange, donkere kerel komen zitten, die blijkbaar hun chef was. - Waar heb ik dat rijzig achterhoofd meer gezien, dacht Flavia, - en die ranke, gebruinde nek.... Dan zei hij iets naar de anderen heen, met een zachte, donkere stem, die tegelijk beschaafd en indringend was.

En toen hij even wat meer terzij keek, herkende Flavia hem! Dat zij het niet eerder had begrepen! Het was Gian Carlo Bartolucci!

Maar Gian Carlo (want hij was het), die al evenmin op háár verdacht was, kreeg haar niet in het oog.

Totdat hij, na afloop van den maaltijd, opstond.

‘Signorina Pasquali!’

In een ommezien zat hij aan hun tafeltje. Zij had Renato's vriend nog nooit zoo onbezorgdopgewekt gezien. Zijn oogen stonden rustig en warm, en voor het eerst zag zij, welk een fraaigevormde, blanke tanden hij had; want luid-op lachen, zooals nu, deed hij zelden.

Met Enrico - zelf een sympathieken kerel - schoot hij aanstonds uitstekend op, en voor dien middag sloeg Gian Carlo een gezamenlijke ski-tocht voor; 's morgens was hij bezet met zijn ‘Jongens’. Maar Flavia, bang een te slecht figuur te maken, vroeg ‘vier en twintig uur gratie’; zij wou zich eerst oefenen.

Dien avond na het diner, groepsgewijs verspreid door de slecht verwarmde hotel-hall, bleef men nog wat bijeen, niet in evening-dress, maar in wollen sjawls en bontjekkers. Twee meisjes hadden tevergeefs beproefd, uit den erbarmelijk ontstemden vleugel dragelijke muziek te halen; Enrico was een

commercieelen vriend tegen het lijf geloopen, een fabrikant van nabij Turijn; en onder een rieten schemerlamp zaten Flavia en Gian Carlo te praten, rustig en vertrouwelijk temidden van het geroes rondom. Als vanzelf kwam het gesprek op Focardi; en van hem op zijn zoons.

‘'t Is onbegrijpelijk,’ zei Flavia, ‘zulk een nobele, diepe natuur - en die twee jonge mannen! Ik wil niet te veel kwaad van ze zeggen; ze zullen wel hun goede kanten hebben ook... maar toch... ik bedoel....’

‘Ze staan ver beneden den vader,’ bëaamde Gian Carlo, ‘en die voelt dat zelf pijnlijk genoeg; hij zei me eens... hij zocht de oorzaak in de opvoeding buitenshuis....’

‘Bij die tante, in de modezaak.... Natuurlijk hebben ze den invloed van dat milieu ondergaan.... 't verklaart het materialistische van den een, het aanstellerige van den ander.... Maar toch behoefden ze niet zóó te zijn àls ze zijn.... De oudste lijkt me zoo hard, zoo cynisch; de jongste zoo.... ik weet niet hoe ik 't zeggen moet.... zoo leeg. En allebei zoo schrikbarend ijdel!.... Terwijl Focardi juist de eenvoud en de waarheid en de waardigheid zelf is....’

‘U vergeet de moeder....’ kwam Gian Carlo wetenschappelijk.

‘Maar die eerste vrouw vereert de Meester juist

als een engel van liefheid en goedheid en fijnheid....'

'Zeker, dat zie je wel uit het posthume portret, dat hij van haar schilderde. Maar als meisje moet er toch een lichtzinnige kant aan haar zijn geweest.... U weet, dat ze eerst niet getrouwd waren....'

'Nee, dat wist ik niet....' zei Flavia met een ijlen schrik. Dan hernam ze zich. 'Met iemand als Focardi komt dat bijna op hetzelfde neer,' zei ze.

Ze kleurde. Gian Carlo zag haar van terzijde aan. Hij begreep, dat dit van háár een ongehoord vrijgevochten meening was, alleen verklaarbaar door haar onbeperkte vereering voor den meester. Er was een naïeve stoutmoedigheid in, die hem bekoorde.

'Voor hèm wel,' zei hij nadenkend.

'En voor háár ook,' verdedigde Flavia; 'want in een liefde, zooals Focardi gehad moet hebben voor haar, wordt ook de andere meegevoerd en veredeld.'

Zij bloosde opnieuw. Haar stem had bijna geklonken, of zij iets persoonlijks te verdedigen had.

'Het is lief van u,' zei Gian Carlo met een zachten blik, 'dat u het voor de jonge Silvia opneemt. Het was maar, dat wij ernaar zochten, hoe die twee zoons zoo komen.... Het kan best zijn, dat met haar fijne, zedige gezichtje, zij eerst toch

anders wàs, dan ze door Focardi wèrd... of...'. Hij hield in.

'Of?' vroeg Flavia.

'Misschien zag Focardi haar altijd anders dan ze was....'

'Dat kan ik niet aannemen,' wierp Flavia heftig weg; 'heel dat huwelijk, zooals hij erover spreekt, met díe devotie, een waanbeeld?'

'Geen wáánbeeld. Eén van de twee beelden.'

En als Flavia hem, het spoor bijster, bleef aanzien:

'Ik heb namelijk wel eens zóó gedacht.... Als twee menschen getrouwd zijn, wat is dan feitelijk de waarheid omtrent hun huwelijk? *Hij* stelt zich dat huwelijk voor zooals *hij* het ziet. Dat is *zijn* huwelijk. En *zij* stelt het zich op haar manier voor. Dat is het *hare*. Maar waar is *het* huwelijk van die twee menschen? Toch niet wat de buitenstaanders zien?'

'Maar als de twee beelden nu eens precies op elkaar gelijken?' vroeg Flavia. Gian Carlo vond haar aanhouden roerend.

'Dat zou alleen God kunnen weten,' zei hij na een poos. 'Ja, dán is er *het* huwelijk. Maar ik denk, dat God die vreugde niet dikwijls zal proeven. En toch.... wie weet....'

En op Flavia's wachtenden blik:

'Wie weet oordeelt God zoo anders, dan wij denken.... De gevallen, waarin twee heel ver-

schillende beelden verlángen naar elkaars gelijkenis, zonder door hun gesteldheid elkaar volkomen te kunnen bereiken, die bemint Hij misschien nog dieper, ìn dat verlangen, dan hèt gave, klare huwelijk.... Want twee gelijke beelden.... dat zal alleen gaan bij allereenvoudigste, oer-oprechte naturen, die zich argeloos geven, zooals ze zijn. Zoodra er gecompliceerde karakters in het spel komen, met hun verborgen strijd en hun dramatische schaduwen en lichtvallen.... dan wordt een huwelijk, dat hartstochtelijk begeert naar zijn een-wording, toch nog veel mooier! Zooals trouwens een om-zoo-te-zeggen dramatisch geschapen ziel, in haar worsteling, vooral niet minder edel behoeft te zijn dan een open en harmonisch aangelegde ziel. Anders zou Beethoven de mindere moeten wezen van Mozart!'

'Maar Focardi,' wedervoer Flavia, 'was toch ook zeker niet de mindere van Silvia.... En als er een van de twee gecompliceerd zou zijn geweest, om die afwijkende jongens te verklaren, dan was het zeker Silvia; en Focardi de eenvoudige....'

'Trouwens,' bezon Gian Carlo zich, 'de kinderen hebben dikwijls ook eerder de eigenschappen van de grootouders, dan van de ouders....'

Flavia ervoer het gesprek vol verstandhouding als een warme weldadigheid. Na den middag van

zon en sneeuw, was er een diepe gestemdheid in haar, die bijna geluk mocht heeten. En zij vond in den jongen man daar tegenover haar, met zijn donkere, streng belijnde gezicht, diezelfde verdieptheid; een ernst, die zij tegelijk als mild ervoer. En dat verwonderde haar, want zij had hem vaak te stelselmatig gevonden en wat hard.

Maar Gian Carlo, wien de behagelijke sneeuwmoeheid begon te overmeesteren, gaf, zonder zich daarvan bewust te zijn, aan hun fijner tastend gesprek opeens den afdoener tot besluit:

'Dat zijn zoo van die spelingen der natuur...'

'Bah!' onderbrak hij zichzelf, 'wat een gemeenplaats!'

Flavia begon te lachen.

'Gemeenplaatsen zijn anders zoo kwaad soms nog niet,' zei ze. Zij had zich iets herinnerd. 'Werkelijk, een gemeenplaats kan "een steun en een staf" in het leven zijn, weet u dàt wel?'

Zij lachten allebei, maar hij begreep toch niet goed waar zij heen wou....

'Nee,' zei ze, 'ik dacht aan een scènetje, een paar jaar geleden, in de tram.... Er zaten twee Engelsche dames over me. De eene, een jaar of vijfenveertig, was zoo'n echte Engelsche juffer; de oudste een lieve ziel, die het doffe in haar bleeke gezicht had van iemand, die een onherstelbaar verlies heeft geleden. Met een langdurig, zacht gepraat

trachtte de jongste haar blijkbaar te troosten. De oudere vrouw luisterde, gelaten, en tegelijk onwillig. - Och, wat geven me al die welgemeende drogredenen, dacht ze.... words, words....

Maar opeens, toen de vriendin even zweeg, ging haar blik een halven meter naar boven, en met een groote berusting zei ze:

'Zie je, lieve, wat *ik* mij altijd maar voorhoud: "his place was there".'

En je voelde het duidelijk, die gemeenplaats was het eenige, dat haar helpen kon. Op die gemeenplaats leefde ze: 'his place was there'.'

Gian Carlo keek vermaakt. Het Engelsch, dat hij maar weinig kende, vermaakte hem opzichzelf al. En daarin deze tragi-comische fraze.... Wat merkt ze fijn op, dacht hij ook.

'His place was there....', glimlachte hij zachtjes terug.

En dit elkander ontmoeten in het begrip van wat koddig kan zijn, ook in de treurigste levensdingen, gaf hun een tintelend gevoel, alsof zij, de glazen geheven, saam een edel-lichten wijn dronken, en aanstootten met een teer getinkel....

Den volgenden morgen was Flavia weer geheel op dreef geraakt met skiën; en 's middags, op hun gladde, smalle plankjes, stapten zij door het dichtbesneeuwde, schemerende sparrenwoud, totdat, aan

den rand, de afglooiende hellingen schitterwit uitlagen in den klaren winterdag.

Zij zetten af met hun raderstokken en gleden, Flavia eerst, met haar wapperend rokje, haar roode muts, haar vliegende bouffante, en dan Enrico, en eindelijk de hen voorbij schietende, ranke en mannelijke gestalte van Gian Carlo, - stoven zij, vroolijk en vermetel, de glanzende sprookjeswereld in van sneeuw en zon....

Derde hoofdstuk

I

OP een ochtend achterin Januari liep Renato vrijwel doelloos zijn atelier rond, verschoof het doek op den ezel, de zoo goed als voltooide ‘Tocht naar de Eeuwige Stad’, redderde de wanorde van zijn tafel tot een andere wanorde op.

Hij was zenuwachtig, - dat voelde hij maar al te goed. Sinds meer dan drie weken was Flavia weer in de stad, en eerst van-morgen zou hij haar terugzien. Nu het oogenblik nabij kwam, leek het hem niet meer zoo eenvoudig, als hij het zich maandenlang had voorgesteld. Waarom was zij niet eerder gekomen? En waarom had hijzelf het haar niet gevraagd? Hij voelde met korte slagen aan zijn slapen het bloed kloppen. Het hinderde hem.

Of was hij óók zenuwachtig over het proces, dat de volgende week een aanvang zou nemen? Zijn geheim woog hem hoe langer hoe zwaarder. Verscheidene uren, dezen nacht, had hij erover wakker gelegen. De jonge advocaat, die namens

Pasquali zich met het proces Gori-Pallini bezig hield, mocht van een onnoozel avontuur spreken... omdat die niet wist, wat *hij* wist....

- Een uilskuiken van een slagersjongen, had hij gisteren gezegd, die door een mal, oud mensch veel te goedvertrouwend dag aan dag in 'r huis wordt toegelaten, tot ze er hem eigenlijk zelf toe brengt, haar te willen bestelen. En als ze dan schreeuwt, molt hij haar....

- Of hij bekend had?

'Nee,' zei de advocaat, 'zóó dom is hij niet, of hij begrijpt wel, dat het 't beste is, zich van den domme te houden! Alleen, in zijn domheid verpraat hij zich telkens! Eerst beweert hij, bij de confrontatie's, noch Pallini noch Gori te kennen; maar als de meiden uit die kroeg volhouden, dat ze hem avonden achtereen in hun gezelschap hebben gezien, dan kijkt hij beteuterd en zegt: dat was ik vergeten, - Daarna vragen ze hem, of hij op een moterfiets kan rijden? Nee. Maar de sloof uit de Via dei Pepi, waar hij sinds zijn twaalfde jaar in de kost lag - u weet, 't is een vondeling - zegt van wel; en de slager, waar hij vóór zijn vlucht uit Florence knecht was, zegt ook van wel.

'O!' roept dan die Pallini - een rasploert tusschen haakjes - 'O, dus jij bent het, die dat gouden horloge in mijn instrumentkist hebt gestopt!'.... En de slokker begint te beven, zoo

staat het in de instructie, en zegt klakkeloos: ‘ja’. 't Schijnt een hals van een jongen te zijn.... Je begrijpt niet, hoe hij 't klaar heeft gespeeld, die oude ziel zoo toe te takelen.... 't Moet uit noodweer zijn geweest, want een moordenaar met voorbedachten rade steekt er zeker niet in....’

‘Wordt er nog gedacht aan medeplichtigheid van Gori?’ had Renato moeilijk gevraagd.

‘Natuurlijk, Gori en Pallini zitten niet voor niets al een anderhalf jaar in voorloopige hechtenis! Maar er is - gelukkig voor mijn client - een bitter beetje bewijs.... Dat mes kan hij hebben verloren of weggegeven.... Een herkenning bij verwijderd lantarenlicht, op een voorbij snorrende motorfiets.... zegt weinig. - En dan, houdt de acte van beschuldiging vol, hij is samen met Brunetti weggegaan.... Wat in 't geheel niets bewijst! Het is laat, je stapt samen op.... de een gaat naar huis om te slapen.... en de ander doet een misdaad!....’

De advocaat lachte dubbelzinnig, als in verstandhouding. Het had Renato tegen de borst gestuit, deze juridische mentaliteit, die er zich eigenlijk niet om bekommert, waar de werkelijke waarheid ligt, en weinig anders ziet dan de kansen, eerlijk of niet eerlijk, die den client ten goede kunnen komen, - en vaak alleen de persoonlijke carrière....

‘Het lijkt me toch onmogelijk,’ had Renato

nog tegengeworpen. ‘Zoo'n onbenullige jongen, een kind bijna... en een moord van dien aard...!’

‘Tja....’ De advocaat haalde de schouders op, ‘maar alles is tégen Brunetti! Hij was 't, die heel het gedoe van de oude vrouw kende. Zelf heeft hij 't herhaaldelijk zitten vertellen in die kroeg, daar zijn ze 't allemaal over eens! Hij is 't weer, die 't horloge wegmoffelt. Na dien nacht vlucht hij uit Florence; hij bezat toen geld, dat hij eerst niét had, - dat blijkt uit de confrontatie van zijn pleegmoeder met den boer, bij wien hij 't eerst is aangeland. Later, zoodra er bij die andere boeren over het proces gesproken wordt, vlucht hij wéér.... En wat nog het meest voor Gino Gori pleit: Brunetti zelf ontkent zijn medeplichtigheid. Er is wel een zekere “ander”, van wien hij het horloge beweert gekregen te hebben.... maar als ze hem vragen, of die ander Gori is, dan weet hij niet, hoe gauw hij ontkennen zal! - Des te beter voor ons! Je zou soms werkelijk beginnen te denken, dat die “ander” een verzinsel is, want waarom, nu het toch om zijn eigen vrijspraak of veroordeeling gaat, noemt hij dien “ander” niet? - Nee, wat Gino Gori betreft, staan we sterk, héél sterk.’

En achter zijn hand:

‘'t Is anders, als je 't mij vraagt, een allesbehalve gunstig individu.... Terwijl die goedbloed van een Brunetti er schijnt uit te zien, of er geen kwaad

haar in steekt.... 't Kan natuurlijk ook een doortrapte huichelaar wezen....'

'Moet ik niet spreken?' had Renato gedacht, 'màg ik nog wachten?' Die vraag hield niet op, hem aan te knagen. Toch leek het hem ook een verraad, anders dan in de uiterste noodzaak een geheim uit te brengen, dat alleen de vertwijfeling eener moeder hem had onthuld.

En nu, zoo meteen, zou Flavia komen.

Een tijdlang stond hij in den vensterhoek uit te kijken, of hij haar kleine, fijne gestalte nog niet onder de bogen van den Ponte Vecchio voorbij zag stappen.... Er blies een koude tocht van de ruiten af. Hij merkte het en ging het vuur nog wat beter voorzien: Flavia was kouwelijk.... Dan liep hij 't atelier weer rond.... Hoe zou zij tegenover hem staan? En hoe hijzelf tegenover haar? Hij voelde zich zwak, onvoorbereid, verward, en hij slaagde er niet in zich te beheerschen, het weldadige evenwicht te herwinnen, waarin hij nu maandenlang geleefd had....

En plotseling ging de deur open en stond ze vóór hem!

Renato voelde zich het bloed naar het hoofd stijgen. En Flavia, ernstig en lief, met een glimlach:

'Goeden morgen, professore.'

Zij kwam naar hem toe, zag tot hem op, reikte

hem de hand. In haar blik was warmte en bezorgdheid. Renato zagt dat ze een bizonder aardig hoedje op had, dat hij niet van haar kende.

Hij hield haar hand even vast. En tegelijk kwam er een groote kalmte over hem; zijn heete kleur trok af. Een vreugde vervulde hem.

‘Wat hebben we elkaar in een tijd niet gezien,’ zei hij eenvoudig.

‘En je bent al zoolang weer in de stad,’ had hij er bijgevoegd, voor hij het wilde.

Nu was zij het, die bloosde.

‘Ik dacht, dat u me schrijven zou, wanneer ik weer mocht komen. U hebt toch mijn briefje uit den Abetone ontvangen?’

‘Ja, zeker heb ik dat; maar ik dacht, dat je vanzelf wel zou komen, zoodra je weer thuis was.’

‘Ik ben dan ook vanzelf gekomen, ben ik niet?’ Weer glimlachte ze met die lieve uitdrukking van bezorgdheid.

Renato ging er niet verder op in.

‘Gian Carlo heeft me verteld,’ zei hij, ‘dat jullie het op den Abetone zoo prettig hebt gehad.’

‘Ja, 't waren prettige dagen,’ bevestigde ze, de oogen neêr.

‘En nu kom je weer bij me werken?’

‘Als 't u geen hinder geeft....’

Nee, 't gaf hem zeker geen hinder. Maar wel hinderde hem, kwelde hem de vervreemding -

of was het onwennigheid? - waarin dit gezegd kon worden.

‘Doe je mantel uit,’ zei hij, ‘als je 't tenminste niet te koud vindt hier; er is geen warm stoken aan, met dien Noordenwind....’

Zij ontdeed zich van mantel en hoed; en hij volgde haar met den blik. Er was geen enkel duidelijk gevoel in hem; alleen een verwarring, die smartelijker was, dan hij had kunnen denken.

En toen ze haar kleedingstukken aan de deurkapstok had gehangen en zich omwendde, zag ze opeens het onbekende schilderij: de zeven klare koppen, de zeven strevende gestalten, de fiere bultenaar achteraan, voorlangs het Palazzo Vecchio met den ivoorkleurigen David in een diep-licht avondschijnsel....

‘O, professore....’ kwam ze verrast. Ze ging dichterbij.

‘Mag ik het zien?’

‘'t Is zoo goed als af,’ zei hij, ‘bekijk het maar...’

En Flavians gezichtje trok smal en bleek van ernst. Zij had aanstonds Sandrino's blonden, geestdriftigen kop herkend, met in het wijdgesperde, sterke, grijze oog een mateloos verlangen, dat tragisch was.

Maar een ondeelbaar oogenblik later herkende ze, met een zachten schok, ook de tweede gestalte; een fijne blos bevloog haar bleeke wang.

‘Gian Carlo,’ zei ze zacht.

‘Ik heb er ideaal-koppen van willen maken,’ lei Renato uit, ‘maar Gian Carlo is bijna een portret.’

‘Ik vind het een prachtig ding,’ zei ze, zich heenzettend over de onverhoedsche felheid der eerste indrukken. Op hetzelfde oogenblik hoorde ze, hoe damesachtig-pedant die lof klonk uit haar mond. Ze moest lachen, keek hem met een voller dóórstroomende warmte aan.

‘Móói is het,’ zei ze, ‘... mooi!’

Renato hoorde nu pas volkomen, hóe Flavia ‘Gian Carlo’ had gezegd. En hij herkende een moment van hun laatste samenzijn in September, toen Gian Carlo voor de eerste maal, als deed hij een wondervolle ontdekking, háár portret had beschouwd. Het was, of een cirkel werd volgetrokken, en of er meteen een nieuwe vertrouwelijkheid geboren was....

‘'k Ben blij, dat je er tevreden over bent,’ zei hij helder. En even erna:

‘Weet je hoe het heet?’

Vragend zag Flavia hem aan.

‘De opmarsch naar Rome, zou je kunnen zeggen....’

‘Maar....?’ giste Flavia.

‘Ik noem het “De Tocht naar de Eeuwige Stad....” Ik weet zelf niet, waarom zoo hoogdravend.... Maar je begrijpt het wel.... De

zelfvergeten drang van die jonge geesten naar wat boven hen is....'

II

De dagen, voorafgaande aan het proces, brachten in het huis van Renato een spanning, geladen met onheil als de bleeke stilte, die aan een onweer voorafgaat.

Pia begon er zoo onrustbarend slecht uit te zien, dat Renato geen enkele aanmerking meer maakte, hoewel ze van een aldoor onmogelijker humeur werd en hem op zijn vragen nauwelijks antwoordde. Herhaaldelijk betrapte hij haar blikken, die met een onverholen verbittering zijn kant uitgingen; het gaf hem een vage onbehagelijkheid, en het bevreemdde hem ook; de kansen voor haar zoon stonden eerder voordeelig. De 'Nuovo' mocht nog altijd van het proces Brunetti-Gori-Pallini spreken, het andere Florentijnsche dagblad, de 'Nazione', had blijkbaar de schuld van Pallini en zelfs van Gori vrijwel uitgeschakeld en volstond met het opschrift: 'de moordzaak Brunetti'.

Maar Pia en hij waren de eenigen, die beter wisten.... Verweet zij zichzelve, en met vrouwelijke onredelijkheid vooral hèm, dat hij in haar geheim betrokken was? Had zij haar bekentenis wel willen ongedaan maken, als ze maar had gekund? Wat ging er toch in haar om?

Soms schemerde een hoop in Renato's hart, de vage hoop op een ontwaken van Pia's geweten; maar meestal doofde die aanstonds weer tegenover de hardheid van haar blik. Ook Flavia, die toch nergens van afwist, verontrustte zich over Pia's dreigend uitzicht.

‘Pia heeft het te kwaad met zichzelf’, zei ze vergoelijkend tegen den schilder; ‘maar wat kan ze hebben tegen U?’

Renato echter, die het meisje niet wilde bezwaren met zijn triest geheim, volhardde in zijn zwijgen.

Eindelijk brak de morgen aan van het proces, een grauwe Februari-ochtend, kil en regenachtig.

Renato, evenals de vorige maal, zat door toedoen van den advocaat op de gereserveerde stoelen achter de tafel der verdediging. En wederom voelde hij in zijn rug de felle blauwe oogen in een vermagerd, wit gezicht, vlak achter de balustrade, waar de ruimte was voor het publiek. Ook thans was de vader afwezig; hij schaamde zich tè zielig.

Nog onwezenlijker dan destijds in de benauwde zomerzwoelte, leek Renato bij dit kale winterlicht de kwade droom der rechtszitting.

Links in hun banken huisden weer de twee rijen brave burgers, de botte, de zotte, de vette, de nette, de slaperige, de kwieke koppen der juryleden, daar opgesteld als een groep kegels, tot vermaak der

rechtsgeleerden pro en contra, die er straks hun spannend spel mee zouden spelen.

Op het nis-vormig tooneel, het altaar der gerechtigheid (die ‘gelijk is voor allen’), midden boven het donker-groen der rondgaande draperieën, door schel-vergulde hellebaarden omhoog gehouden, hing, klein en schamel, een naakt Christusje aan het kruis.

Daaronder, achter zijn groene tafel, de President. Een zwartfluweelen, goudgebiesde baret; een zwarte, goudbetreste toga; een witte jabot; een breede, roodzijden, goudbekwaste ceintuur. Een fijn, zeer koel, bijna chic heer, die met een losse élégance zijn vragen stelde en, terloops wijzende op het Christusje, haastig zweren liet, de waarheid te zeggen, de volle waarheid, en niets dan de waarheid, - blijkbaar de cigaret betreurend, die zoo wèl zijn blanke, spitse hand zou hebben gesierd.

En onderwijl zat, achter een eigen tafeltje vol paperassen, als in zijn hol, het Openbaar Ministerie, de Procureur des Konings, grijnzend te luisteren en de details naar zich toe te grissen, de baret scheef voorover op zijn wijnroode roofvogelkop met de grijze vrek-oogen, - een wreede caricatuur, dacht Renato, een cauchemar van Goya.

Maar rechts, in hun wildebeestenkooi, door gendarmen, 't geweer in den arm, bewaakt, de beschuldigden: - op de tweede, wat hooger staande bank

de bekende figuren, de lange slungel met het onverschillig-doend gezicht, grauwer nog dan de eerste maal, die schuw de zaal rondgluurde, en naast hem de stoere ploert met den verwaten-knappen kop en de afstootend brutale blikken.

En onder-vóór hen, vlak achter de tralies, braaf zijn handen over zijn knieën, een dikkige aankomende jongen, een kinderlijk, dom en goedig joch met kleine, bange oogen en een open mond.

Na de eindelooze acte van beschuldiging waren de verhooren herbegonnen.

Pallini had opnieuw verklaard, zich niet te kunnen verdedigen, omdat hij van den heelen rommel niets afwist. Zijn alibi was bewezen, zei hij uitdagend. Het horloge had hij gevonden....

‘En natuurlijk nooit een courant gelezen....’ insinueerde de president.

‘Het sprak vanzelf, dat het van iemand was, die het kwijt wou wezen.... Beter het te verkoopen, dacht ik, dan er gezanik mee te krijgen...’

Gino Gori wist even weinig. Hij was om bij twaalven uit de herberg vertrokken.... 't kon wel zijn, dat Brunetti gelijk met hem was opgestapt... om kwart over twaalven was hij thuis gekomen, Den volgenden morgen had hij alles gelezen; en 's middags was hij opgepikt.....Dat mes, hij had het eerst niet durven zeggen, maar zeker, dat was van hem geweest; hij had het verloren op een keer;

hij dacht, laten liggen in de herberg van de Via dei Pepi....

‘Breng de voorwerpen binnen,’ gelastte de president.

De bode, met zijn verknepen suppoosten-tronie en zwarte fladderwieken, trad plechtig de zaal uit, kwam terug met een gouden heerenhorloge, een mes en een leeren schede, die hij op een tafeltje legde, vlak voor de kooi der beschuldigden. De dikke jongen keek benieuwd naar het horloge; Pallini bevoelde de welgeschorenheid zijner kaken en glimlachte uit de hoogte.

Dan plechtigde de bode nogmaals heen, en keerde weer met in de eene hand een bruinhouten kistje, en in den anderen arm twee zilveren kandelaars.

Renato voelde zich duizelig worden.... Hij kon zijn blikken niet afhouden van de kooi, waarbinnen in Gino's schril gezicht de oogen nog schuwer gluurden. Maar Brunetti stak zijn goedigen kinderkop nieuwsgierig vooruit, en zijn open mond ging nog wijder open in een vagen herkenningslach....

En plotseling, onwillekeurig, had Renato omgezien: - de fel-blauwe oogen in het lijkwit gezicht leken op springen te staan. De lippen paars opeengeklemd, zag Pia toe, als in trance.

Het verhoor van Gino werd voortgezet. Hij huiverde of hij 't koud had en verklaarde star, dat dàt inderdaad zijn mes was geweest, en dat

hij de andere voorwerpen nooit gezien had....

Nogmaals werd Renato als gedwongen opzij te kijken naar waar Pia stond, schuin achter hem, en in een flits werd zijn blik getroffen door haar hatenden blik zijn kant uit; een bittere trek groefde om haar mond.

‘Beklaagde Brunetti, wat hebt ge tot uw verdediging aan te voeren?’

De jongen scheen wakker te worden uit zijn verbazing.

‘Sta op,’ zei de bode, die juist langs de kooi kwam.

De jongen stond op, maar antwoordde niet.

De vraag werd herhaald.

‘Niets,’ zei hij, alsof hij dacht, dat het zoo hoorde.

Maar de president maakte zich kwaad, en de jongen stotterde een verwarde verdediging: ja, die kandelaars waren van de Signora, en dat horloge misschien ook, en dat kistje wist hij niet goed, en het mes kende hij niet, en verder had hij niets te zeggen.

‘Toen je om twaalf uur 's nachts met Gori uit de herberg kwam, waar zijn jullie toen naar toe gegaan?’

‘Weet ik niet meer.’

‘Waar zijn jullie toen naar toe gegaan?’ hamerde de president zijn vraag nog sterker in.

‘Ik weet niet, waar Gino naar toe is gegaan.’

‘Gingen jullie dan niet samen?’

‘Nee.’

‘En waar ben jij dan gebleven?’

‘Ik heb een eindje omgeloopen.’

‘Een eindje om!’ hoonde de president. ‘De Viali dei Colli om! Op de motorfiets van Pallini!’

‘Nee, gewoon een eindje om....’

‘En hoe kwam je dan aan dat horloge?’

‘Van een ander.’

‘Van wie? van Gori?’

De jongen begon te beven.

‘Nee, meneer,’ stotterde hij.

‘Van wie dan?’

‘Dat weet ik niet.’

‘En waarom stak je het dan in de instrumentkist van Pallini?’

‘Dat zeien ze me,’ stotterde hij weer.

‘Wie, ze?’

De jongen zweeg. Het klamme zweet brak hem uit.

En een nieuwe bestraffing van den president volgde: daar bereikte hij immers niets mee, met de vermoorde onschuld uit te hangen. Waarom was hij dan tot tweemaal toe gevlucht, waarom was hij....

Renato zag, hoe de drie advocaten iets geestigs hadden onder elkaar.

Maar den jongen liepen de druppels tappelings langs het voorhoofd en de slapen; zijn angstige oogen schenen binnenwaarts te willen wegschuilen en geen schuilplaats te vinden.

Renato voelde zich aan den uitersten rand van een daad te doen, op te springen, ièts althans van de benauwende leugen, die alles bevangen hield, te verscheuren. Het vizioen van Pia's bezwerende doodsangst dwong hem terug. En ook, nog altijd, de vage, heftige hoop op iets.... iets wonderbaarlijke, dat *zijn* tusschenkomst onnoodig zou maken.

De president liet niet af, met zijn beschaafde, vluchtige, en toch zoo onontwijkbare stem, het foltertuig zijner vragen aan te schroeven: waarom had hij, zonder éénig afscheid, zijn pleegmoeder verlaten? en opnieuw, tot tweemaal toe, de boerenmenschen, die hem zoo liefderijk hadden opgenomen? Had hij dan geen zweem van berouw over zooveel ondankbaarheid?

Er was geen woord meer uit den jongen te krijgen.

De zitting werd geschorst tot den namiddag.

Om drie uur precies was Renato weer present, en Pia was present, en het kegelspel der jurykoppen stond opgesteld. Voor de sombergroene draperie aan haar schelgouden hellebaarden, recht onder den kleinen, schamelen Christus, zat elegant de president; en achter zijn aparte tafeltje, beluster spie-

dend dan ooit, de Procureur des Konings, een gier, die zich heimelijk zóó vroolijk zou maken, dat zijn baret er scheef van stond.

Het eindeloos défilé der getuigen begon. Zij zeiden niets nieuws; alleen zeiden zij, bijna zonder uitzondering, alles een béétje anders dan bij de instructie of bij het eerste proces.

De agent was volstrekt niet zoo zeker meer, Gino Gori herkend te hebben. De nieuwe veronderstelling, dat er twéé berijders op de bewuste motorfiets gezeten moesten hebben, bracht hem in de war. De vroedvrouw, nu Pallini's kansen zooveel beter stonden, scheen bang voor Pallini en verklaarde, dat zij zich, in de opwinding, het dreigement misschien te erg had voorgesteld. De opkooper uit Siena was het er met zichzelf niet meer over eens, welk bedrag hij precies voor het horloge had gegeven; in zijn memorie bleek het aanmerkelijk gegroeid... Slechts de meid, die, om Pallini te verdedigen, Brunetti had uitgebracht, deed opnieuw haar uitvoerig en pathetisch relaas, van hoe de jongen had zitten opsnijden in de herberg over de rijkdommen en de zotheden van het alleen-wonende, oude mensch; en als de president hem vroeg, of de meid de waarheid sprak, lachte hij wezenloos en antwoordde: ja.

Bestuurders van het Vondelingengesticht werden ondervraagd omtrent den vermoedelijken inborst

van hun vroegeren pupil. De zelf onbehouwen vleeschhouwer wou maar niet begrijpen, dat de paar onnoozele nalatigheden, door den jongen in zijn dienst begaan, niemand belang inboezemden. De pleegmoeder, een oude, niet kwade ziel, teemde over de plotseling onderbroken inkomsten, en stemde de zaal vijandig door die onwillekeurige uitingen van eigenbelang.

Ernstige beschuldigingen overigens werden door niemand tegen Brunetti ingebracht. ‘Stiekem,’ zei de suppoost van de Innocenti; ‘een stommerik’ bulderde de slager; ‘bang in donker’ en ‘achter de mouw’ vezelde het oude mensch.

De koster der Heilige Apostelenkerk werd binnengeroepen. De belangstelling, sinds meer dan een uur verslapt, spande zich.

Een oud, gebogen man, rooderig in 't gezicht, waarop wanstaltig een als door platte aardbeien bewassen neus. Met hem daalde de tragedie van dien nacht op den Viale dei Colli, in kelders van het onbekende. Zijn handen beefden en zijn oogen zochten vergeefs een uitweg, terwijl hij zijn verklaring aflegde: hoe hij de zilveren kandelaars en het kistje met het paar oorbellen en de drie ringen achter den biechtstoel gevonden had. Meer wist hij niet, en niemand kon uitbrengen noch scheen te vermoeden, hoe die voorwerpen daar gekomen waren. De pastoor bevestigde daarop, dat de koster

zoo en niet anders zijn lugubere vondst aan hem was komen vertellen. Men tastte in een nachtzwart duister. De stilte in de zaal werd strak, alsof aller gedachten de gestalte zochten, die deze sporen van de misdaad daar verborgen had achter den biechtstoel in de halfdonkere kerk.... Het geheim brandde Renato al feller op het hart. Hij dorst niet meer omzien.

Dan verschenen de boerenmenschen uit de twee gezinnen, waar Brunetti geleefd had. De meesten hadden niet veel te zeggen, dúrfden ook niet veel te zeggen, maar bleken toch eerder getuigen à décharge.

De laatste was de oude vader van den boer uit Pratomagno. Breedsprakig mat die uit, hoe ze Gherardo altijd een goeien sukkel van een jongen hadden gevonden, gewillig en nooit brutaal; waarop toen onverwacht de stellige verzekering volgde: ‘maar de moordenaar *is* hij! Dat heb ik aan zijn oogen gezien, toen we op een avond te praten kwamen over het proces. Drie dagen later was hij nergens meer te vinden.’

Een lach van voldoening gleed over den rooden roofvogelkop van den Procureur der Konings.

Van drie uur tot half acht waren aan één stuk de getuigen aan het woord.

Doodmoe, met een barstende hoofdpijn, ging Renato naar huis.

Den volgenden morgen liet Pia zich wachten. Renato nam een zwarte koffie voor het café'tje op den hoek van den Borgo San Jacopo. En terwijl hij daar zat in een plekje ochtendzon aan de nog vochte asphalt-straat, gekweld door zijn in 't nauw gedreven geweten, ervoer hij de wonderlijkheid der menschelijke natuur; want dat zonneschijntje, dat natte asphalt, de vroege stadsgeur, en die warme koffie, zij gaven hem een bijna jong geluksgevoel. Het was maar een korte vleug die verdween, zoodra hij onderweg was naar het onverbiddelijke doel.

De poort van het Gerechtshof was nog gesloten, toen hij aankwam; en voor de eerste maal in zijn leven bekeek Renato het langgestrekte gebouw. Waarom hadden, onder elk venster, de twee dragende draken deze schrille wolve-snuiten, wreed van puilende oogen? En waarom, boven de poort, die griezelige vleermuis met den kop en met de handjes van een aap?

De poort werd gëopend; weer de binnenplaatsen en gangen en portalen van gisteren, en weer de kille droom der gerechtszaal met den lijdenden Christus boven de blinkend-vergulde pieken en de hallucinatie der drie geboeide jongens in hun wilde-dierenkooi. Een voor een kwamen zij tot aan de tralies, staken hun handen op, en een gendarme, die er buiten stond, sloot met een sleuteltje de ijzeren klampen open, en lei die weg.

Er werd nog één getuige gehoord: een vriend van Pallini, die, blijkbaar nog banger voor Pallini dan de vroedvrouw, in een dwaas klinkende ophemelarij verviel. En toen was de beurt aan het Openbaar Ministerie.

Renato keek verwonderd. De griezelig in elkaar gezakte, zieke roofvogel, die heel den vorigen dag grijnzend had zitten uitspieden, met als eenig gebaar het verschuiven van zijn topzware baret, nu op één oor, dan achter op den wijkenden schedel, dan weer scheef neer over de gierige oogen, - verhief zich op eenmaal tot de breedheid van een condor, indrukwekkend van vleugelslag.

De Procureur des Konings bleek zeer welsprekend. Hij viel ook mee, vond de schilder, in zoo humane bewoordingen als hij de jury haar heilige plicht begon voor te houden; - maar hij deed het met een vlijmende zachtheid, die Renato toch ook weer niet vertrouwde.... En allengs werd zijn toon ironisch, snijdend; en hoe langer hoe scherper schreeuwend, bij den hypnotiseerenden zwaai zijner toga-vlerken, ving hij aan zijn meedoogenlooze omcirkeling van het menschelijk wild daar in de kooi.

‘Natuurlijk zal de verdediging, en dat is haar recht, niet nalaten u wijs te willen maken, Heeren Gezworenen, dat Brunetti een imbeciel is, en Gori een gedegenereerde, en Pallini een ‘verongelijkte gentleman,’ grinnikte hij; - ‘maar het feit, mijne

Heeren, het vreeselijk feit van den moord blijft onuit wischbaar.'

En in de felste kleuren schilderde hij de tafereelen, welke dien nacht in het 'hol der ontucht' en in de eenzame villa moesten zijn voorgevallen. Twee jonge boeven, die onder de meest hartelooze vroolijkheid in hun kroeg alles hadden afgesproken; die omstreeks middernacht vertrokken op de motorfiets van den derde (wien daarvoor later zijn natuurlijk vooraf bedongen belooning zou worden toegestopt) om met voorbedachten rade een oude vrouw te gaan vermoorden en berooven: de lafste en gruwelijkstdenkbare misdaad, die de Gerechtigheid met de strengste straf zou hebben te treffen.

'Dat wij, tengevolge van het aarts-sluwe zwijgen, de ongehoorde verhardheid in het kwaad der beschuldigden, de waarheid niet nauwkeurig kunnen reconstrueeren, doet aan die waarheid niets af. Vermoord ìs zij, door wurging en vier messteken, de oude vrouw; en bestolen is zij; de voorwerpen liggen daar ten toon voor onze oogen!'

Renato, opzij ziende, ontwaarde Pia's vervaard gezicht, vuurrood van opwinding en opstandigheid.

Dan begon de Procureur één voor één den aard der beklaagden te ontleden.

'Het is niet wáár, mijne Heeren, dat wij in Brunetti te maken hebben met een onnoozelaard, al doet hij zich onnoozel genoeg voor! Neen! (en een

slag op de tafel deed het kegelspel waggelen) deze jeugdige boosdoener heeft met een weerzinwekkende koelbloedigheid de misdaad voorbereid en het plan ertoe tot in alle bizonderheden zijn vrienden ingestoken; - met een niet minder weerzinwekkende veinzerij heeft hij later den rechter van instructie voorgelogen: zijn vrienden Pallini en Gori had hij nooit gezien!; - met een al even weerzinwekkende listigheid ontkent hij thans opnieuw, ontkent hij alles, tot de fictie niet meer te houden is, en hij op allerlei wijzen door de mand valt; - met een nog weerzinwekkender cynisme hebben wij hem zien lachen, ja zien lachen, Heeren Gezworenen, toen daar die paar kleinodiën en die zilveren kandelaars werden binnengebracht, die aan een goedvertrouwende, oude vrouw op zoo gruwelijke wijze het leven moesten kosten; en ten slotte heeft hij zelf - daar is geen ontkennen aan - het overtuigend bewijs van zijn schuld geleverd door zijn vlucht, onmiddellijk na het misdrijf, en door zijn tweede vlucht, een jaar later, uit het boerengezin van Pratomagno, zoodra de couranten van zijn medeplichtigheid begonnen gewag te maken.'

'Het oog der ongeletterden, mijne Heeren van de Jury, is dikwijls van een feillooze intuïtie. De oude landbouwer, die in de goedheid van zijn hart den jongen Brunetti een onderdak gaf, ook al deugde

hij nergens voor, hij ‘zag het aan zijn oogen’, dat hij de moordenaar was.

‘Zoodat wij hier te doen hebben met een schijnheiligen booswicht, een misdadiger van de gevaarlijkste soort, - een menschelijk monster, hoe jong hij ook is!’

Een gestommel achter hem deed Renato omzien. Een paar menschen verlieten nadrukkelijk de zaal. Meteen zag hij Pia. Haar verhit gelaat stond hard en zegevierend, weg in het verscheurend betoog, dat de schuld van een ander dan haar zoon zoo fel uitkreet. Zij dronk zijn woorden.

Het schrille gezicht van Gino leek tot het uiterste gespannen. Dan verbleekte hij en rilde: het requisitoir richtte zich op eenmaal tegen hem. Doch naarmate het vorderde, herstelde hij zich. Al even vernietigend bedoeld als voor Brunetti, klonk het vrij wat minder overtuigd. De Procureur verklaarde, sceptisch, niet te gelooven aan dat wegraken van het mes, tartte de verdediging te bewijzen, dat Gori het inderdaad in de herberg had laten liggen, en wanneer. Hij hield vast aan de verklaring van den agent tegen den rechter van instructie, toen het feit den man nog versch in het geheugen lag, en hij zeide, Gino Gori op de motorfiets te hebben herkend bij het licht van een lantaren, die op slechts vijftien of twintig meter afstands stond. Hij had hem herkend. Of hij het was, of een ander, die de machine

bestúúrde, dat deed er minder toe. Op de herkenning kwam het aan.

Na een graai in zijn papieren en een majestueuzen zwaai van zijn togamouw, werd dan ook de figuur van Pallini vol waardige gestrengheid onder handen genomen, - doch met een maat, die bijna den indruk gaf, of zelfs de Procureur des Konings zich niet geheel vrij voelde in zijn beweringen, en een latere wraakneming van Pallini liever ontging.

Meesterlijk van vorm en juridische uitpluizerij, duurde het requisitoir meer dan twee uur. Dien middag zou het woord aan de verdedigers zijn.

Met een leeg en berooid gevoel om het hart, doch het hoofd boordevol van al het vóór en tegen, dat zijn geweten hem voorhield; overtuigd wel van de schuld van den onnoozelen Brunetti, maar even overtuigd, dat Gino òf als aanstoker en heler, òf als werkelijk medeplichtige de hand had gehad in de misdaad, toog Renato naar een klein restaurant in de buurt, ten einde 's middags weer tijdig ter gerechtszaal te zijn. Het was hem bijna niet mogelijk te eten; een knellende pijn stak hem achter in het hoofd. Hij liet zijn spaghetti half staan, dronk maar een half glas wijn, en het gekookte vleesch met witte boonen, anders zijn lievelingsgerecht. smaakte hem niet. De zwarte koffie toe en een pijp brachten hem wat tot zichzelf.

En om drie uur zat hij weer op zijn plaats, vlak achter de tafel der verdediging.

Eerst werd het woord gegeven aan den jongen advocaat van het kantoor Pasquali, om voor Gino zijn pleidooi te houden.

Zeer correct in zijn goudbekwaste, zwarte toga, en met korte, besliste gebaren, hield die zijn knap betoog, dat de zwakheden in het requisitoir zoo klaar mogelijk blootlegde. De Procureur had zich vergist in de veronderstelling, zeide hij, het gewoonlijke praatje te zullen hooren aanvoeren, dat Gino Gori een gedegenereerde zou zijn.

'Waarom zou ik dat, Heeren Gezworenen? Zoo mijn pleidooi Brunetti gold, Brunetti, een vondeling! Bij een vondeling heeft de verbeelding vrij spel, zich een afkomst te denken, waarin de meest droevige factoren tot degeneratie en zoo tot misdrijf hebben gevoerd, - een degeneratie, die zeker als verzachtende omstandigheid zou dienen te gelden. Maar hoe zou een dergelijke verdediging in mij op kunnen komen, nu het gaat om den zoon van een ouderpaar, waarop nimmer iets te zeggen is geweest? De man, die geen enkel vonnis ooit tot zijn last had, is een braaf huisvader en een ijverig werkman. De moeder is een al even flinke vrouw, die met harden arbeid hem den kost helpt verdienen. Haar politieke meeningen zijn haar te laste gelegd; doch zóó rood is zij toch niet, of sinds jaren is zij

de getrouwe dienstbode van een der grootste kunstenaars, die onze stad en Italië eeren!'

'Doch de tijden waren moeilijk; de man, matrassenkaarder, vond weinig werk; de menschen hadden het arm; de zoon diende te slapen in een kelder zonder lucht. Voor een jongen kerel had de behuizing zijner ouders weinig aantrekkelijks; slechte vrienden, amusementen van betreurbaar allooi, brachten hem in een omgeving, waar de zwaarste verdenkingen op hem konden vallen. Maar verdenkingen, Heeren Gezworenen, verdenkingen zijn nog geen bewijzen.'

'Waar *zíjn* de bewijzen, dat hij iets ook maar met de misdaad te maken heeft? De Procureur klampt zich vast aan wat voor den rechter van instructie een agent is komen verklaren. Slaperig, in het donker, bij het licht van een lantaarn op twintig meter af stands!.... let wel, Heeren Gezworenen, op twintig meter afstands, meent hij iemand te herkennen; doch als er sprake is van een complicatie, van twee berijders in plaats van één, dan verwart hij zich en wordt onzeker in zijn verklaringen. Ik daarentegen houd mij aan zijn laatste getuigenis, die wij allen hier hebben gehoord: dat hij zich eigenlijk *niets* herinnert... een vage gelijkenis!

'Wat het mes betreft, - de procureur vraagt ons het bewijs, dat Gino Gori het inderdaad heeft

laten liggen. Een vraag, die ontoelaatbaar is, Heeren Gezworenen! Ik integendeel vraag hèm het bewijs, dat het mes een uur, of een dag, of zelfs een week voor de misdaad, nog wèl in Gino Gori's bezit is gezien....'

Renato voelde de overtuiging door de zaal trekken, en door de gelederen van de jury, dat de beschuldiging tegen Gino Gori zeer zwak stond.... En het sneed hem door de ziel, dat hij zich voor Pia er niet over kon verheugen.

Met een juridische fijnzinnigheid, welke als een vlijmende floret zich kruiste met die van den procureur, wist de advocaat de beschuldiging te treffen in al haar zwakke punten, - soms met een enkele wending zijner staal-scherpe zinnen een détail in een geheel ander en voordeelig licht brengend.

'Mijne Heeren van de Jury', eindigde hij, - 'welke schijn er tegen mijn client moge hebben bestaan, ik weet er u van overtuigd te hebben, dat deze zoon uit een zoo degelijk gezin niet het verdorven wezen kan zijn, dat de instructie en het requisitoir in hem hebben gezien, en ik vraag vrijspraak bij gebrek aan èlk steekhoudend bewijs.'

't Leek, dat er nogmaals een zucht van opluchting door het publiek ging. In de kooi keek Pallini brutaal-vermaakt, Brunetti schichtig en bang. En Gino Gori zelf, wit als een doek, met een flauw lachje, dat eerder zenuwachtigheid dan voldoening

uitdrukte, zag in de rondte, of hij iemand zocht...

Het woord was aan den verdediger van Brunetti.

Waar Gori's advocaat, scherp ontledend, de feiten zelf recht had onder de oogen gezien en - ontzenuwd, was het of die van Brunetti de feiten ontweek en met een stem, gezwollen van echte of onechte pathetischheid, clementie inriep voor een jongen, door het lot zoo jammerlijk misdeeld.

De advocaat van Gino was vlak tegenover de jury gaan staan, had met een bedaard en doordringend geluid, dat nu en dan tot een doeltreffende explosie aanzwol, kort en insnijdend gesproken. De verdediger van Brunetti, de advocaat Pro Deo, met zijn slobberig zittende toga en afgezakte jabot, bleef achter de tafel, die hij óver-dikwijls met de vuist bebeukte. Hij wendde zich tot niemand in 't bizonder; soms oreerde hij in de richting van den president, dan weer klaagde hij naar den kant der jury, en menigmaal was het, of hij zijn eigen collega's, links en rechts van hem aan de tafel, in den arm nam en te overtuigen zocht.

‘Een arme vondeling, mijne Heeren! M'n vriend Rocchi heeft het terecht gezegd, een vondeling! Wie weet wèlke vader hem, het jonge kind, tezamen met de moeder, in den steek heeft gelaten! Met welke ziekten was die vader misschien niet behebt; welke drankzucht heeft allicht de mentaliteit van zijn nakomeling verwoest? In elk geval zien wij dien vader

als een ouden of een jeugdigen wellusteling zonder stuur, zonder verantwoordelijkheidsgevoel, zonder geweten!

‘En de moeder, mijne Heeren? Een tè jong meisje misschien, een kind, te arm en te in 't nauw gedreven, om op haar beurt een kind te voeden, laat staan op te voeden en groot te brengen, - een meisje, dat in ontbering en doodsangst dezen jongen gedragen heeft, en alsof zij een misdaad had begaan, hem heimelijk te vondeling legde op dien kouden Januari-nacht, nog slechts achttien jaar geleden!’

De jammerende toon en de beleedigende vooronderstellingen van den advocaat stuitten Renato onzeggelijk, maar iedere maal, dat hij het hoofd wendde, zag hij het ingespannen luisterend gezicht van Pia, vuurrood van verkropte ontroering.

‘Waar komt het kind, in zoo fatale omstandigheden geboren, terecht? In het Vondelingengesticht! Hij wordt er gevoed, hij wordt er verpleegd; maar de liefde eener moeder ontbeert hij! hij ontbeert den steun van een vader, hij ontbeert de poezie van den huiselijken haard! Op zijn twaalfde jaar zien wij hem in de stulp der armoede, bij een oude pleegmoeder, die hem uitbuit en hem voor zich den kost doet verdienen! Is het wonder, dat de jongen, wie zal zeggen hoe hereditair belast, een paar huizen verder in de herberg belandt, waar individuën van

allerlei slag hem brengen in een sfeer van geweldpleging, van woeker en oneerlijkheid, en van de laagste genotzucht?'

En in zijn kooi zag Renato den jongen zitten. Er waren oogenblikken, dat hij verslonden luisterde, alsof er een aandoenlijk verhaal werd verteld, dat hij prachtig vond, Dan, bij sommige wendingen, keek hij op, keek naar den opgewonden pratenden meneer in zijn zwarte slobberjas, waaraan de gouden kwasten driftig klungelden, zat met een verbaasd-open mond, of hij hem niet op één, maar wel tien leugens tegelijk betrapte. Dan keek hij ook de zaal in, keek nog verbaasder en beschaamder, omdat al die groote menschen zich zoo met hem wouen bezighouden....

'Mijne Heeren Gezworenen!' De advocaat zette zijn stem uit; de juryleden, die, wat zoor-gepraat, verdrietig zaten toe te hooren, schrokken op:

'Laten wij een oogenblik het trieste feit zelf laten rusten, maar de kracht nagaan van het éénige directe bewijs, dat er tegen hem schijnt te pleiten, zijn vlucht!

'Hij vlucht, mijne Heeren! De arme verschoppeling van het leven vlucht! Of hg aan den moord zelf al of niet deel had, wij laten het in het midden, - de angst grijpt hem aan! *Hij* is 't, die in de herberg heeft zitten vertellen alles wat hij wist van de oude vrouw, die iederen morgen hem haar huis

binnenhaalde; door hem is het, dat oudere, geslepene makkers weten van de zilveren kandelaars, van de sieraden, van de portefeuille met geld; hij is 't, die door een ‘ander’ het heerenhorloge in de hand gestopt kreeg, om het te bergen in de instrumentkist van Pallini! Hij begrijpt, welk een schijn er tegen hem is; hij heeft niemand om zich aan uit te storten, en hij vlucht, de eenzame vondeling! Hij landt aan, Gherárdo.... Brunétti (met meewarigen nadruk en pathetische spatieering sprak de advocaat dien naam uit), hij landt aan, ergens bij boeren. Hij kent het boerenbedrijf niet; zij behandelen hem slecht, den nietsnut, die hun genadebrood eet; totdat hij een olie-bariel breekt, en bang voor bestraffing het huis ontloopt! En opnieuw vlucht hij voort, drie dagen lang, een zwerver zonder brood of dak! Wat drijft hem? Welke angst? Is het de afschrik voor het begane misdrijf, die hem kwelt? Of is het bangheid voor een schijn, die op hem rust, en die vroeg of laat hem in het verderf moet storten?’

Renato luisterde toe, meer geboeid dan eerst, 't Leek toch niet enkel huilerige rhetoriek, zooals hij aanvankelijk meende; de man scheen te voelen wat hij zei, al zei hij het dan veel te jeremieerend.

Hij keek om: Pia, de ellebogen op de balustrade gesteund, hield het hoofd in de handen begraven.

‘Een jaar lang leeft hij bij andere boeren, in Pratomagno, Gherárdo... Brunétti! Een gezin van zes personen: de oude vader, de zoon, diens vrouw, haar zuster, twee jongens van zijn leeftijd, - en niemand, een héél jaar lang, denkt ook maar één oogenblik, met een verdorven natuur te doen te hebben. Meneer de Procureur heeft de intuïtie van het volksgemoed ingeroepen, omdat, onder een gesprek over den moord, de tweeënzeventigjarige vader in Brunetti's angstige oogen ‘den moordenaar’ meende te betrappen; *ik* beroep mij op de intuïtie van het volksgemoed, omdat een jaarlang zes menschen van allerlei leeftijd zijn karakter zagen als aanhankelijk, en dankbaar voor elk goed woord.’

En met een nieuwen, heftigen aanloop:

‘Wat bracht die dierlijke angst in zijn oogen, Heeren Gezworenen? Hoe zou dit goede kalf van een jongen, al stond hij dan niet sterk in zijn schoenen door zijn hachelijke afkomst, anders tot de vreeselijke daad zijn gekomen - als hij ertoe gekomen is - dan opgestookt en gedreven door anderen?’

‘Waarom zwijgt hij? Waarom blijft hij zwijgen? Hij is bang! Voelt gij niet, dat hij bang is? Wie weet onder welke vreeselijke bedreigingen hij zwijgt; zwijgt tegen mij, zijn verdediger, tegen den rechter, tegen U....’

En plotseling zag Renato, hoc de jongen achter zijn tralies zachtjes zat te schreien.

‘De angst, mijne Heeren Gezworenen, is een slechte raadgeefster,’ jammerde de advocaat door; ‘en het is de angst, die dezen uitgestootene van het leven bevangen had, dit wezen, vanaf het uur zijner geboorte tot rampen en ongeluk voorbestemd....’

Heviger begon de jongen te huilen; zijn mond, onbetoombaar, bibberde en trok; groote tranen biggelden hem over de dikke, bleeke wangen. Plotseling barstte hij uit in een wanhopig gesnik.

‘Tot rampen en ongeluk had het leven hem voorbestemd, Gherárdo.... Brunétti....,’ begon nogmaals, dwars door dat schreien heen, de advocaat een zijner theatrale aanloopen....

De toorn zwol in Renato's hart. Zouden ze dat kind nog langer kwellen? Hij rees overeind.

En op hetzelfde oogenblik, in de tot dan toe ademlooze zaal, hoorde hij opschudding achter zich; hij zag Pia, doodsbleek, de eene hand vastgeklemd aan de balustrade, de andere zwaaiend opgestoken, als een schoolkind, dat de aandacht vraagt. Ze wou spreken, ze kon niet, haar keel zat toegesnoerd.

‘Stilte!’ gebood vanaf zijn verhooging de president. ‘Wat moet die vrouw?’

Ze slikte, alsof ze kokhalsde, en met een gesmoorde stem stootte ze uit:

‘Ik wil iets zeggen!... Die stumperd... Wil

je weten, wie de kandelaars....? Ik!.... *Ik* heb de kandelaars naar de Heilige Apostelenkerk gebracht... *Wij* hebben ze gevonden.... bij ons in huis! Er mag van komen wat er van komt! Bij ons in huis hebben wij ze gevonden.... In de luchtkoker....'

Haar woorden verstikten in haar vertwijfeling.

'Godverdomme!!' schreeuwde verbijsterd Gino uit de kooi.

Als een getroffene, met gespalkte oogen, had hij een oogenblik verstomd gezeten, was dan opgesprongen, klampte, over Brunetti heen, zich aan de tralies vast; zijn lijkgele gezicht, vlak daarachter, was vreeselijk om aan te zien.

Brunetti kromp ineen. Renato, de verdedigers, de getuigen, allen stonden overeind. Slechts Pallini, met een minachtenden lach, bleef zitten. De president riep om stilte, rinkelde zijn bel.... rinkelde nog harder, gelastte de ontruiming van de zaal. De bode, bij de deur, commandeerde de gewapende macht op. Het Openbaar Ministerie, als een dreigende roofvogel omhoog gerezen, leek plotseling lamgeschoten aan één vlerk. De juryleden waggelden in verwarring door elkaar. De advocaten gesticuleerden, liepen het podium op, naar den president, naar de kooi.

Pia, verwilderd, probeerde opnieuw iets te zeggen. Gendarmen waren toegesneld, dreven het pu-

bliek naar de deur, voerden de vrouw weg, de zaal uit.

De vondeling, met zijn behuild gezicht, zat angstig verdwaasd in de rondte te kijken.

Doch Gino was weer teruggevallen op zijn bank en keek verwezen zijn moeder na.

Dien eigen avond, met haar geconfronteerd, legde hij een volledige bekentenis af. Zijn weerstand, na twee jaar fel en taai en wroetend denken, was plotseling gebroken.

Vierde hoofdstuk

I

MET een spannend hoofd, moe van het lange staan, warm en bestoft, zocht Renato een uitweg tusschen de langzaam over de Piazza della Signoria voortdringende menschenmenigte. Aftrekkende hoornmuziek, warrig weerkaatsend tusschen de galerijen der Uffizi, schetterde het fascisten-lied: ‘Jeugd, jeugd, lente van schoonheid.’ Vaandeltjes, hier en daar, bewogen meê met troepen zwarthemden, die zich een doortocht baanden.

Voetje voor voetje kwam Renato verder; de weeë menschenwalm onder den smorenden Junidag deed het hem bijna te kwaad krijgen.

Zoo had hij dan Mussolini gezien. Hij had hem het volk hooren toespreken vanaf het klein balkon, hoog ergens aan dien geweldigen gevel van het Palazzo Vecchio. Het plein tot in de verste hoeken was één veld van koppen geweest, met daarboven de honderden wiegende vaandels; alle ramen propvol hoofden en fladderende zakdoeken; zelfs de daken wemelend van menschen.... Een zoo razend

enthousiasme had Renato nooit bijgewoond.

En wat een kracht, dacht hij, zooals die vierkante, zwarte gestalte daar stond, het hoofd gebiedend naar achter geworpen, de handen aan het ijzeren hekwerk geklemd. En bij eiken zin, - een daverende bazuinfanfare gelijk - een rùk, dat je je hart vasthieldt; als dat hekje maar bestand was tegen dusdanig geweld!

Prachtig was hij geweest, met dat dwingend gebaar van mènnen: een volksmenner. Nee, veel méér: een ontembaar tèmmer; een fascineerend beheerscher!

En prachtig, de felle geestdrift van al die toege stoken gelaten.

‘Fascisten, zweert mij, aan wie het vaderland?’

En als een orkaanstoot van stemmen:

‘Aan ons!’

‘Aan wie de overwinning?’

‘Aan ons!’

‘Aan wie de toekomst?’

‘Aan ons!’

Prachtig. En toch was er geen geluk in zijn bewondering geweest. Hij had plotseling een essentieel verschil gevoeld tusschen zijn schilderij: ‘De Tocht naar de Eeuwige Stad’, de zeven extatische koppen, voortrukkend langs den grauwen gevel der middeleeuwsche stede-burcht, - en dit zooveel onstuimiger tafereel, gewelddadig bijna.

Hij herinnerde zich de woorden, waarmee Mus-

solini zelf de ‘sagra’ der veertigduizend te Napels omschreef: ‘een ritus van broederschap en liefde,’ - en hij ervoer, dat, nu àlles was gewonnen, er iets, een schakeering uit dien schoonen tijd, verloren ging. Dàt was de brandende verwachting geweest. Dit was het zeker bezit. In dit grootsche en trotsche was iets hards gekomen.... Het kwelde Renato.

Weer zag hij dien ongemakkelijken Caesars-kop vóór zich, en achter hem, in de open balkondeuren, de bloedroode gestalte van den kardinaal-aartsbisschop, met het witte gezicht onder den bloedrooden hoed.

Was er in Mussolini's toon iets oorlogszuchtigs geweest? vroeg Renato zich af. Misschien toch niet. Eerder iets van gestááld te zijn tegen oorlog, iets heroïsch.... Maar ‘Christus, de Heer der Heerschers’, die spreuk, gegrift boven de ingangspoort, dat leek toch een slecht gekozen onderschrift....

Het was een oogenblik niet mogelijk, vooruit te komen in het gedrang. Hij had zijn plaatsje gehad opzij van de Loggia dei Lanzi, vlak onder de Judith van Donatello; en hij was nog pas tot het café Orcagna gevorderd....

- Vreemd, op zijn schilderij waakte alleen de David (de echte, ivoorkleurige) voor een stuk van het Palazzo Vecchio, en toen hij eens aan Gian Carlo de verklaring gaf: het symbool van het Fas-

cisme, de jeugdige held, die den grommenden Goliath versloeg, - toen had zijn gestudeerde jonge vriend geantwoord: ‘maar weet u wel, dat zijn pendant, Hercules, die den vuurspuwenden reus Cacus velde, óók het Fascisme zou kunnen voorstellen?’ ‘Eén beeld is genoeg,’ was zijn weerwoord geweest, ‘ik houd het bij Michel Angelo.’ Nu dacht hij: ‘Zeker, de slanke David, dat was de verpersoonlijking van het jonge Fascisme in zijn strijd tegen het roode geweld; Hercules' stoerdere overwinnaars-figuur, die kon het symbool van Mussolini-zelf zijn....

En terwijl hij zoo liep te peinzen, zag hij eensklaps, op het trottoir aan den overkant, Lorenzo, die met uitgerekten hals stond rond te spieden. Meteen kreeg die zijn vader in het oog en drong door de voortschuifelende menigte naar hem toe...

‘Heb je Aurora niet gezien?’ vroeg hij al over de hoofden van een paar menschen heen; ‘ik zou bij den Mercato Nuovo op haar wachten.... Misschien zijn we elkaar misgeloopen....’

Zij geraakten nu wat meer in de ruimte en schoven de Via Vaccherеggia in.... En op den hoek van de Por' Santa Maria, daar zagen ze Ottavio, den stroohoed achter op het voorhoofd, rood en vervaard, met stekende oogen, tusschen het volk doorhaasten.... Hij schoot op hen af.

‘Heb jullie Aurora niet gezien?’

‘Hoe zoo? Wat is er?’ vroeg Renato, dien deze herhaalde vraag verbaasde.

‘Ze zou met mij naar Mussolini zijn gaan kijken,’ kwam Lorenzo.

‘Dat wist ik!’ beet Ottavio hem toe; ‘getrouwe dienaar! Was haar liever komen halen!’

Verward keek hij rond.

‘Maar waarom zóek je Aurora?’ vroeg Renato ongerust, ‘er is toch geen onraad?’

‘Nee, volstrekt niet!’ snauwde Ottavio tusschen zijn tanden. Hij grinnikte boosaardig: ‘Onraad! - Nou, goeien dag....’

En zonder verder naar hen om te zien, keerde hij op zijn schreden terug en stapte snel voor hen uit, in de richting der Piazza Vittorio.

Renato keek ontsteld Lorenzo aan: ‘Wat moet dat?’ Ottavio had er zoo raar aangehitst uitgezien....

‘Natuurlijk herrie’, lachte Lorenzo. Hij haalde de schouders op.

‘Maar dan zou hij Aurora toch niet zóeken?’

Onwillekeurig sloegen ze de Porta Rossa in, om naar de Via Tornabuoni te gaan. Renato voelde zich als gedreven naar de woning van zijn zoon. De kleine Silvio zou in elk geval thuis zijn.

Toen zij op het portaal stonden en de deur openging, schrok Renato opnieuw. Het was de keukenmeid, die verscheen, en ze had een raadselachtig

gezicht, strak, en met iets van een wreed vermaak in haar grove trekken van veertigjarige.

‘Is de Signora er, Giovanna?’ vroeg Renato.

‘Nee,’ zei de meid op 't brutale af, ‘de Signora is er niet.’

Het klonk bijna hoonend.

‘Wat is er met de Signora?’ hield Renato angstig aan.

‘Niets!’ zei de meid snijdend; ‘misschien is er iets met meneer!’

Ze snoof minachtend.

‘Zou je je niet wat behoorlijker gedragen?’ kwam Lorenzo uit de hoogte.

De meid keek hem verpletterend terug aan, zweeg, en week opzij om hen door te laten.

Maar daar was Silvio, die grootvaders stem had gehoord en zich aan zijn beenen klemde. Ze gingen de eetkamer binnen, Renato met zijn hand om Silvio's tenger schoudertje. Hij voelde het door zijn hesje heen.

‘Grootvader!’ riep het ventje, ‘ik heb een prachtige Amerikaansche postzegel gekregen.... van Miss. Een groote rooie, met zoo'n ouwerwetsche man in een schilderijtje.... Miss heeft hier gegeten vanmiddag, en toen ik voor me bordje ging zitten, lag hij er midden op! Miss is zoo leuk!’

‘Weet jij, waar moeder heen is, Silvio?’

‘Nee,’ zei Silvio wat schril, ‘moeder is uit-

gegaan, met Giovanna, en toen is Giovanna weer thuis gekomen zonder moeder.'

- Uitgegaan, met de meid? Renato begreep er niets van. Een onverklaarbare benauwing drong in hem op. Ook Lorenzo fronste de wenkbrauwen.

'En Miss heeft me nog veel meer Amerikaansche postzegels beloofd, ook van een "dolla", en een "dolla" is wel duizend miljoen soldi....'

Renato wist niet, wat te zeggen tegen het kind. In een groote teederheid aaide hij hem over zijn bolletje.

'Houdt je van Miss?' vroeg hij afwezig. Silvio antwoordde niet.

'Miss is net een pop,' zei hij een paar minuten later.

Toen liep hij de kamer uit, om zijn postzegelalbum te gaan halen.

Met een knal dreunde de voordeur in het slot. Ottavio stapte binnen, gooide zijn hoed over de tafel.

'Waar is Aurora?'

Woedend keek hij het vertrek rond.

En alsof hij hen nu pas zag:

'Wat doen júllie hier?'

Zonder een antwoord te verwachten, ging hij met groote passen de kamer op en neêr loopea streek zich heftig door zijn haren.

'Vervloekte wijf!' mompelde hij.

Renato was opgestaan, trachtte hem staande te houden.

‘Maar wat is er dan toch gebeurd?’

‘Gebeurd?’ vroeg Ottavio verwilderd, ‘wat zou er gebeurd zijn? Zanik niet!’

Dan kantelde zijn stemming. Hij zat diep in een fauteuil gedoken, doodsbleek en klam, of hij de koorts had.

‘Waar is Silvio?’ vroeg hij dof.

Maar daar was Silvio's stemmetje alweer in de gang.

‘Moet je zien, grootvader, wat een mooie! En er is bijna geen stempel over.... hij is heelemaal bloot.....!’

Met zijn open albumpje voor zich uit holde hij de kamer binnen. Hij lei het neer op tafel, troonde Renato meê aan zijn mouw, om den postzegel te bewonderen.

Ottavio, de oogen nog dieper dan gewoonlijk in hun kassen, keek naar de doening van zijn zoontje, de lippen fel opeengeklemd in zijn wit gezicht. En opeens vloog hij overeind, tilde Silvio van den grond en drukte kreunend het kind woest tegen zich aan.

‘Wat is er? Wat doe je?’ riep Renato.

Het belletje van de voordeur rinkelde, en nog eens, en nog eens, in een zenuwachtige haast.

Ottavio had het jongetje neergezet.

‘Gauw, gauw,’ stamelde hij, ‘daar zal Aurora zijn.... Om godswil, ga weg, ga weg....’

En hij dreef zijn vader en Lorenzo het vertrek uit.

Het bleek Aurora inderdaad te wezen. Ze was regelrecht de slaapkamer binnengegaan. Zij hoorden haar uitdagend neuriën, een wijs zonder zin.

Silvio bleef ontredderd achter bij de tafel; Renato zag hem staan, onbeweeglijk, met wijde oogen, een gehypnotiseerd vogeltje....

‘Om godswil,’ smeekte Ottavio, ‘ik word gek, ik word gek....’

Hij deed zelf de voordeur open en duwde hen met een dringenden dwang naar buiten.

II

Renato, dien avond, hield het niet uit in zijn torenkamers. Tegen negenen ging hij de straat op. Het was al bijna donker.

In de Por' Santa Maria stonden dichte hagen van menschen langs de trottoirs, achter een afzetting van gewapende fascisten. Mussolini zou voorbij komen! Na een openlucht-banket op den Piazzale Michelangelo, zou hij heel de stad doorrijden naar het Politeama Fiorentino, waar een galavoorstelling was van de Traviata. Voor alle winkels waren de ijzeren luiken neer. Doo'r een zij-

straat zag Renato, boven het verlaten plein, het Palazzo Vecchio geïllumineerd met zijn honderden gele flakkeringen, die doofden en weer opleefden....

Wat later, de ontzetting in het hart over de onbekende ramp, die het huis van zijn zoon getroffen had, liep hij de Via Calzaiuoli door.

In een razende haast was men bezig, wel wat laat, aan de voltooiïng van een rij eerepoorten, een nog lichtloos gewelf van staketsels, waarvoor de kisten electrische lampjes op de trottoirs klaar stonden. Het was half tien....

Dan wandelde Renato weer door de Via Calimala terug.... Hij wou naar Ottavio en Aurora, hij wou weten, met ze spreken. Hij kon er niet toe besluiten. Wie zou hij thuis vinden? Welken toestand zou hij aantreffen? En aldoor dacht hij aan den armen, kleinen Silvio.... Hij zag hem in gevaar, een klein, weerloos voorwerp, geslingerd, verloren op een nachtelijke stormzee, waar niemand weet wat gebeurt....

En eensklaps bevelen. Gekletter van geweren, die geschouderd worden. Verblindende oogen van automobielen, die naderen in volle vaart. - ‘Mussolini! Mussolini!’....

Niets. Een dichte auto. Nòg een dichte auto, enkele onherkenbare koppen achter de schemerige ruitjes. Twee, drie andere auto's, die voorbij snor-

ren; het volk, bij het schaarsche licht der hooge electrische bollen, kijkt scherp toe naar wat er is in de duistere voertuigen. En weer de leege straat....

Totdat met groote snelheid, een verdoovende stoet van tien, twaalf, vijftien automobielen langs zoeft....

Mussolini is voorbij. Niemand heeft hem gezien.

Renato keerde zich om, stond doelloos op het trottoir, rondstarend van links naar rechts....

‘Lorenzo!?’

‘Ik was op weg naar u.’

‘Ben je....?’

‘Nee.... Maar daarnet heb ik Ottavio gezien....’ En fluisterend: ‘Hij had hem half om, stakkerd....’

‘Vertel....’, drong Renato gespannen.

Lorenzo voerde hem mee, den kant van den Ponte Vecchio op. ‘Hier gaat het niet....’ zei hij.

Tusschen de bogengalerijen der Uffizi, in de verlatenheid van den nacht, verlicht door de wankelende vlammen achter de ommegangen en over de kanteelen van het steile stadspaleis, liepen even daarna de vader met zijn jongsten zoon zielig op en neer.

‘Ik háát dat wijf!’ barstte Lorenzo opeens los. ‘Ze heeft het expres gedaan! Expres zich koest

gehouden, de ruim-denkende vrouw uitgehangen, die een oogje weet dicht te doen.... Ze heeft Yan aangehaald.... Ottavio kon gerust zijn gang gaan.... om plotseling, op een onbewaakt oogenblik.... Bedriegster met haar zachtzinnige comedie.... Terwijl ze zelf....! Maar zíj is voorzichtig genoeg....'

'Vertel nou liever,' drong Renato weer.

Doch Lorenzo's over eigen verontwaardiging struikelende woorden waren onstelpbaar. Zijn woede en al zijn oude wrok borrelden ordeloos naar buiten.

'Het canaille! De 'zachte duif', zooals Ottavio altijd zegt! Ik heb 't allang zien aankomen.... van den dag af, dat Servini naar Rome ging.... 'r auto-ridder met zijn leeren jekker! Zij moest óók naar Rome, dàt is het!.... Servini heeft er een pracht-betrekking aan de Fiat, dat weten we allemaal! Daarom alleen heeft ze heel deze ellendige streek uitgedacht.'

'En mijn broer... ja, plezierig, als je broer...' zoo vlamde ook deze altijd smeulende wrevel weer op.

'Maar wàt dan toch eigenlijk?' riep Renato buiten zichzelf. 'Wat heeft ze uitgevoerd, wat hebben ze allebei uitgevoerd?'

'Niet zoo hard!' schrok Lorenzo, 'daar loopen menschen!.... Wel, vanmiddag was Yan er

weer ten eten... Aurora joviaal en goedertieren... terwijl ze er toch sinds lang alles van weet. Om twee uur had ze beloofd, bij den Mercato Nuovo te zijn, waar ik 'r zou opwachten. Ze deed net, of ze Yan mee wou hebben, zoo begreep ik tenminste uit Ottavio's verwarde verhalen.... ‘maar je hóeft niet, hoor, als je er geen zin in hebt, je kan gerust hier blijven!’ - Nee, Yan had een boodschap in de Via Montebello, waar vrienden van haar in pension zijn.

‘En mijn Heer Gemaal?’ had Aurora gelachen. Ottavio zei, dat hij nog niet wist, wat hij doen zou; Mussolini interesseerde hem niet. ‘Ga dan naar den Borgo Ognissanti,’ drong ze; ‘juist nu de winkels gesloten zijn, heb je eens tijd, om de boeken bij te houden. Dan kunnen jullie zoover samen gaan!’ - Met hun drieën zijn ze toen de deur uitgestapt, zij zoogenaamd de Via Strozzi in, en Ottavio en Yan de Vigna Nuova....’

‘En Ottavio zegt,’ fluisterde Lorenzo door, ‘dat ze expres allemaal scherpe dingen had gegeven, met peper en curry, en twee wijnen, en likeuren bij de koffie.... Nou, en toen zijn Ottavio en Yan naar den dichten winkel gegaan.... Aurora wist heel goed, dat ze daar 's avonds wel meer kwamen, als hij niet naar San Domenico kon.... En toen is Aurora weer naar huis teruggeloopen, en heeft de meid meegenomen, om een getuige te hebben,

en toen is zij ze gaan betrappen, een twintig minuten later!... Een schandaal, tegenover die meid! Ze waren allebei in een kostuum.... Het serpent.... Ottavio miste sinds van morgen het tweede sleuteltje van het veiligheids-slot. Dat had zij weggenomen, met opzet natuurlijk....'

Renato was kapot. Hij voelde zich afgebrand van binnen, of hemzelf de schande overkomen was, - een smartelijke verslagenheid zonder gedachten. Maar eensklaps waakte hij op.

'Want, natuurlijk,' ratelde zacht Lorenzo door, ''t eenige, waar 't haar om te doen was: ze moest een voorwendsel hebben om scheiding aan te vragen; omdat ze naar Rome wil! Iets, waar Ottavio nooit vrijwillig in zou hebben toegestemd..... om het kind, begrijp je. Hij is radeloos. 'Ik ben verloren,' zegt hij maar; en hij heeft gelijk, een uitweg is er niet. Hij is op heeterdaad betrapt, onder getuige. Er is niets aan te doen. En ze heeft het dadelijk gezegd: 'Ik ga weg, en Nini blijft bij mij....' Daarom heeft hij zich bedronken van avond....!'

Dan ontwaarde hij zijn vaders grauw geworden gezicht, zijn verhongerde oogen, zijn trillende snorren. Plotseling zakte zijn opwinding. Hij begreep de verwoesting, die er was aangericht in het oude hart daar naast hem.

‘'t Zal voor jou ook beroerd zijn, Silvio te missen,’ kwam hij dan met een stem, verbleekt van medelijden.

De klok van het Palazzo Vecchio sloeg drie uur, en nog lag Renato met een strak-wakker hoofd achterover in het duister te staren. Er schemerde al licht langs de blinden, die hij vergeten had op de knippen te doen.

Als een brok met snijdende kanten, dat niet weg wou en niet weg kon, zoo stak hem het verdriet in de hersens. En het was allang niet meer om hemzelf, dat hij leed; het was om Silvio.... Wat moest er van zijn jongetje worden, alleen, bij die moeder, met wie weet haar amant, daar ergens in Rome? Welk een omgeving voor dat kind, om op te groeien... Het folterde hem zijn zenuwen stuk.

- Hoe is 't mogelijk, dacht hij dan weer, dat ik gisteravond allereerst zag: mijn gemis; dat ik, ik, hem niet meer hebben zou.... Wat is ieder van ons toch ellendig egoïst....

- Beroofd achterblijven, dat zou hij; maar Silvio zou nog veel eenzamer met zijn kleine ziel in de wreede wereld vooruit moeten.... en erin ondergaan? Daar maakten zij zich niet druk over, de moderne menschen, bij al hun ‘passies’, die niet eens echte passies mochten heeten, - dat de kinderen in hun ontwricht levenslot, en de

grootouders in hun verdriet, het loodje legden.

De machtelooze woede van het oogenblik, toen hij tot dit inzicht kwam, was allengs tot een stille bitterheid geworden. En op haar beurt rijpte die bitterheid tot een smartelijk doorgronden.

- Ottavio... toen hij goed over hem nadacht, voelde hij zijn verachting wegzinken in een mateloos medelijden; en ook in eigen schuldbewustzijn. Wie zonder zonden is.... Wat mocht hij dan aan zijn zoon verwijten? Ottavio, die van zijn vrouw nooit had gehouden zooals hij van Silvia, - en die dus zooveel minder schuldig was.... Hij herinnerde zich dat berooide besef, het mooiste en beste van zijn leven onwaardig te zijn geweest, maar ook de brandende begeerte, te vergeten, kwijt te zijn die tartende obsessie, en weer gaaf te herwinnen het heerlijk thuisgevoel binnen de schoone liefde met zijn vrouw. Ottavio had dit veilig thuisgevoel waarschijnlijk nooit gekend, en dus ook nooit het reddende terugverlangen ernaar. Uit een banaal milieu, waar geld en een poover beetje weelde alles waren, had hij de trieste les meegebracht, dat hij een ‘knappe meid’ met een flinke huwelijksgift moest zoeken; en zelfs het bestaan vermoedde hij niet van de groote liefde, die nergens aan denkt dan aan zich geven geheel en al, en nemen geheel en al, zonder zich te bekommeren om wàt anders ook!

Wie zoo cynisch trouwt, - hœ zou die niet even cynisch ontrouw zijn? Arme, verworden jongen, die maar één natuurlijk gevoel bij felle scheuten had bewaard: de liefde voor zijn kind; en die zijn leven nu zóó had bedorven en verbroddeld, dat zelfs dat kind hem afgenomen ging worden. Die laatste rem weggevallen, dan kon het wel niet anders, of de verwœsting van dat leven zou onherroepelijk zich voltrekken....

Hij haatte zijn schoondochter, zooals hij ze altijd, diep in, gehaat had. Want die vrouw wou het kind niet behouden, omdat zij het werkelijk zoo broodnoodig liefhad, maar uit ijdelheid, uit het hoovaardig axioma, dat ‘het kind nu eenmaal altijd bij de moeder hoort.’ Terwijl de vader er veel echter van hield en door het gemis ervan veel genadeloozer zou worden geknauwd.

- Hoewel, dacht hij dan weer, Silvio bij zijn vader, én bij Yan; en een volgend jaar bij zijn vader en.... bij welke andere weer?

In zijn kwellende gedachten gewenteld lag Renato, uur na uur....

- Of moest hij met Aurora ook medelijden hebben? Kon ook zij het eigenlijk helpen, dat heel haar bestaan grof en leelijk was geweest en blijven zou, in holle wereldschheid en wat lust zonder liefde?

Hij voelde de smart schroeien achter zijn oogen

met een verdoovende scherpte, totdat hij ten leste, tegen den morgen, insliep. Maar nog in zijn dompen slaap prœfde hij den droesem van het verdriet.

Hij was in het huis van Ottavio en Aurora, maar de kamer kende hij niet. En bij de tafel stond Silvio met het groenfluweelen uiltje in zijn arm; hij zag zoo bleek en pipsch. ‘t Uiltje moet in een kooi....,’ drensde hij.

Waar kwam die groote papegaaien-kooi vandaan, een ronde koepel van koperen spijlen, bovenop de tafel? Toen zag Renato, dat Silvio zelf er in zat, het uiltje altijd nog in zijn arm gedrukt. Heel stil zat hij, met wijde oogen, als was hij zelf een vogel, die onder een bezwering zich niet kan bewegen.

En er stonden allemaal menschen rond de tafel te kijken. En er was een man met een luguber gezicht vlak bij de kooi, die met een krommen vinger gekheid maakte tegen het jongetje.

Toen werd er heftig op de deur geklopt. Hij wist, het was Ottavio, die de kamer in wilde; het was Aurora, die de kamer in wilde; maar de deur was op slot. Hijzelf kon zich niet verroeren; vergeefs trachtte hij te schreeuwen....

Want hij wou Ottavio hebben, hij wou Aurora hebben, om ze bij de kooi te brengen, waar hun Silvio zat, met het uiltje in zijn arm, onder den adem van den luguberen man.

En weer kloppen. Maar het was een ander klop-

pen, dofhard op werkelijk hout. Renato werd wakker.

‘Professore! 't is negen uur!’

Het was de stem van Pia.

Renato kwam tot bezinning. Hij stond op. Hij had een knellende hoofdpijn. De sponzen koud water deden hem goed. Dan kleedde hij zich en klom naar zijn atelier.

Pia bracht zijn koffie met de courant.

‘Het proces is weer verdaagd tot over drie weken,’ zei ze gelaten. Nog even bleef ze talmen. Doch toen ze zag, dat de schilder maar vaag knikte, zuchtte ze, en vertrok.

Een tijdlang, terwijl hij zijn koffie dronk, was zijn hoofd leeg van alle gedachten. De geurige warmte van den drank verkwikte hem. Hij streek zich de hand over de oogen, en plotseling, als uit een doorwerken van zijn geest opgerezen, stond een nieuw inzicht vóór hem.

- Wat drommel! Hij was niet voor niets in Florence gekomen! Hij mocht zich niet zoo maar neerleggen bij wat daar in de Via Tornabuoni gebeurde.... Hij diende in te grijpen!

Hij herleefde zijn droom. Hij zag de kooi, waarin Silvio opgesloten zat. Hij was het, die de kooi moest openmaken. Hij zou met Ottavio en Aurora spreken, beproeven wat hij kon, ten einde hen iets te doen begrijpen van hun leven.

Een uur later begon hij onzeker te worden. - Zouden ze willen luisteren? Ottavio misschien wel, nu hij Silvio stond te verliezen. Maar Aurora? Tegen een gesprek met Aurora zag hij 't meest op. Hij hoorde al, hoe zij met opgeblazen waardigheid de ‘positie der vrouw’ zou aanvoeren, en ‘de rechten der moeder’. Een oogenblik haatte Renato haar weer zóó, dat het hem een ondragelijke vernedering leek, bij haar te gaan pleiten. Zijn liefde voor Silvio was sterker dan zijn weerzin. Silvio mòcht niet zijn vader verliezen en hem meteen.

Doch hoe kòn hij Aurora winnen, als het waar was, dat ze tot elken prijs naar Rome wou? Wàs het waar? Had Lorenzo een betrouwbaren kijk op den toestand? Dàt had hij duidelijk gemerkt: er was persoonlijke gebetenheid in Lorenzo's oordeel over Aurora....

Misschien zou alles nog gemakkelijker gaan dan hij nu dacht. Een onweer is soms het eenige middel om tot een gezuiverde atmosfeer te geraken....

Hij hoorde Flavia aankomen op de trap. - Was zij het, die zoo plotseling zijn gedachten verhelderen deed?

III

Aurora ontving hem in den salon. Zij had een

japon aan van zwarte zijde, alsof zij bezoek verwachtte, zat elegant opgesteld in een hoek van de canapé, en kwam niet overeind, toen hij binnentrad. Zij beheerschte zich volkomen, knikte met een koelen glimlach, en verzocht hem, in den fauteuil tegenover haar plaats te nemen.

Die houding van quasi groote-dame ergerde hem en maakte hem tegelijk van streek. En nog had hij den tijd niet te bedenken, hoe hij zijn overreding ook weer was van plan geweest in te kleeden, of zij voorkwam hem door te zeggen:

'Ik begrijp, waarvoor u hier is. U wilt een verzoening tusschen uw zoon en mij bewerken. Na wat er gisteren voorviel, is die onmogelijk. Het eergevoel van een vrouw kan tè diep worden gekwetst. Weet u, wat er gebeurd is?'

'Ik geloof van wel,' zei Renato, even onder den indruk; 'en denk niet, dat ik het niet ernstig vind en Ottavio niet veroordeel. Maar ik ben ervan overtuigd, dat hij het zielsgraag zou goedmaken.'

'Zóó iets is niet goed te maken. Als ik het nog alleen maar van hooren zeggen had, maar (zij bracht de hand voor het gezicht met een gebaar van afschuw) als je met eigen oogen gezien hebt....'

'Waarom ben je hem dan ook gaan betrappen, met de meid nog wel?' kon Renato zich niet weerhouden uit te roepen.

‘Omdat ik eindelijk zekerheid wou hebben.’

‘Maar daar was toch de meid niet voor noodig! Wat hadt je er een getuige in te halen?’

‘Omdat ik scheiden wil.’

‘Wist je dan vooruit, dat je scheiden wou?’

‘Als ik hem betrapte; en dàt ik hem betrappen zou, daar was ik zoo goed als zeker van....’

‘En je zegt: als ik het nog maar van hooren zeggen had....’

‘Ik zag maar al te veel, eiken dag, hier in mijn eigen huis.’

‘Aurora,’ zei Renato, ‘als die vrouw maar eenmaal voor goed uit jullie leven verdwenen is, dan moet je vergeven en vergeten, terwille van je kind; en ter wille van Ottavio. Ottavio kan niet buiten je....’ (en om haar te vleien ging hij verder:) ‘Zelfs in zijn zaken ben je hem een onmisbare steun, dat zegt hij altijd....’

Aurora liet hooghartig deze meening langs zich heen gaan. Dat zij haar bazigen ‘heer gemaal’ een steun was,.... nog al glad. Natuurlijk ging het om haar huwelijksgift! - Jawel, lachte ze in zichzelf.... ik zie ze komen!

Boven haar hatelijke gezicht zag Renato plotseling, teer en ooiijk, het ‘prinsje’ op hem neerblikken, het portret, waarmee hij eens zoo vurig gehoopt had, hen te hereenigen. Tegen dat beeld van liefde leek die vrouw daar hem een heilig-

schennis, - en toch voelde hij het als zijn plicht, alles te doen om haar te winnen, ter wille van *het gezin,* dat Silvio immers niet missen kon.

‘Maar vooral om jullie kind,’ bleef hij dan ook aandringen, ‘voor dat kind dienen jullie bijeen te blijven. Ottavio is zoo dol op zijn jongen! Silvio is toch van jullie alle twéé!’

‘Ik weet heel goed, dat Ottavio veel van Silvio houdt,’ stemde Aurora grootmoedig toe, ‘maar blijkbaar minder dan van háár! Hij heeft zelf gekozen, en ik zal mij aan die keuze houden.’

‘Aurora’, begon Renato opnieuw, ‘als de opwelling van een oogenblik een blijvende keuze beteekende in den man tusschen een zinnelijke afdwaling en de liefde voor zijn kinderen, hoeveel getrouwde paren konden dan wel gaan scheiden....’

Aurora zweeg minachtend. Doch Renato meende, dat hij terrein won.

‘En dat niet alleen,’ ging hij ijverig verder, ‘maar een afdwaling als van Ottavio wil niet eens zeggen, dat hij niet meer houdt van zijn vrouw.’

‘Ik ben niet gesteld op die manier van houden’, weerde ze af. ‘En van Nini houden we elk voor eigen rekening. Er is allang een afstand tusschen ons, dien ik duidelijk genoeg voelde. Ik heb mis-

schien wel eens gehoopt, dat het weer goed zou worden. Nu....'

Haar lippen krulden zich laatdunkend.

Renato ervoer, dat de comedie van hoogstaande, bedrogen vrouw hem begon boos te maken.

'Heb je dat wèrkelijk gehoopt?' vroeg hij indringend.

Aurora werd merkbaar onrustig.

'Waarom niet?' kwam ze luchtig.

Het lag op Renato's lippen om te vragen: 'En Servini dan?' maar hij bedwong zich. Liet hij in godsnaam zijn doel niet voorbijschieten. En plotseling dacht hij ook: mocht hij zich zoo laten drijven op wat dan toch per slot van rekening niet meer dan een indruk was; een persoonlijke indruk wel is waar, maar aangewakkerd door Lorenzo's gebetenheid.

'Kijk eens, Aurora,' zei hij, 'je zegt, dat Silvio geen band meer tusschen jullie is. En voor een oogenblik wil ik dat aannemen; al is er natuurlijk niets van aan; dat zou je merken, als het te laat was.... Maar denk nu eens niet aan jùllie, maar aan het kind zelf. Durf jij op je te nemen, hem van zijn vader te berooven?'

'Ik beroof hem niet van zijn vader,' deed ze stug; 'dat heeft zijn vader zelf gedaan.'

'Zoo draaien we in een kringetje rond, Aurora. Wat gebeurd is, is gebeurd. Het is nu de vraag, of

jij moogt beweren, dat een kind kan zonder zijn vader, zonder zijn ouderlijk huis; en zoo niet, of jullie dan niet verplicht zijn, je te verzoenen en een nieuw leven te beginnen.'

'Dat kan ik niet,' kwam Aurora nog geslotener. 'Dat heeft Ottavio onmogelijk gemaakt.'

'Maar je hebt zelf gezegd daareven, dat, als je hem niet was gaan betrappen.... Waarom heb je dat opzettelijk gedaan? Daar blijf ik bij.'

Renato voelde zijn overredingskracht bot loopen op de koele afwering van deze vrouw, die blijkbaar niet overreed wilde worden. Aurora keek met half gesloten oogleden omlaag, verschikte haar japon, trok haar mond tot een klein rondje tezaam.

En nogmaals nam Renato een aanloop, maar terwijl hij dien nam, had hij weer sterk het gevoel, dat hij optornde tegen een fictie, waar een geheel andere werkelijkheid achter lag.

'Ik begrijp, dat je vrouwelijk gevoel gekwetst is; ik kan er zelfs inkomen, dat jalouzie er je toe gedreven heeft, naar den Borgo Ognissanti te gaan. Maar Silvio is er ook nog. Kun jij staande houden, dat jij alleen alles voor Silvio kunt zijn, wat een kind noodig heeft? Hij is nu nog klein; maar later.... Een groote jongen heeft mannelijke leiding noodig.'

'Daarom hebt U natuurlijk uw jongens naar

uw schoonzuster gestuurd, toen ze twaalf en veertien jaar oud waren,' kwam Aurora kattig.

Renato verbleekte.

'Dat verwijt is al heel onlief van je,' beheerschte hij zijn weer aanzwellenden toorn. 'Mijn vrouw was gestorven. Dat weet je heel goed. Kinderen kunnen zoomin buiten vrouwelijke verzorging als buiten de leiding van hun vader. Mijn jongens hebben er genoeg onder geleden, dat ze hun moeder zoo jong verloren, en dat ik ze, als schilder, die veel en soms lang van huis was, niet bij me kon houden. Maar jullie zijn er goddank nog allebei, en Silvio kan jullie geen van beiden missen. Je mag hèm niet opofferen aan je gekrenktheid. 't Is zeker een ernstige crisis in jullie huwelijk, maar elke crisis kan overwonnen worden....'

En hartstochtelijk, om Silvio te redden van de ramp, die hem bedreigde, ging hij door, - ondragelijk lijdend onder de valschheid van de voorstelling, te spreken tegen een vrouw, die zelve schuldeloos zou zijn:

'Je weet toch, Aurora, dat een man zoo heel anders is aangelegd dan een vrouw. Een man komt tot zulke dingen veel gemakkelijker, en raakt er weer overheen, en kan later in volle oprechtheid tot zijn gezin terugkeeren. Wil dat toch inzien! Kijk,' - en het leek hem bijna een verraad, een ondragelijke intimiteit, er zijn eigen huwelijk in te

betrekken; doch ook dit offer dwong hij zich op, terwille van zijn jongetje - ‘kijk, ikzelf, Aurora, ik heb zoo zielsveel van Ottavio's moeder gehouden, en toch ben ik soms maar een man geweest... in dat opzicht, waarin Ottavio nu tegen jou heeft misdaan. Wees grootmoedig.’

Aurora keek hem met een wonderlijken blik van overwinning aan.

‘Ja, zoo zijn de mannen,’ zei ze met een meerder lachje.

En opeens vloog Renato de blinde woede naar het hoofd. Hij sprong op, gaf een slag op het canapé-tafeltje, dat het kantelde.

‘Nee! zoo zijn de mannen niet!’ schreeuwde hij redeloos. ‘Jij wil naar Rome, dàt is de zaak! Jij wil naar Servini! Dacht je, dat ik je niet doorzag? Dáárom wil je scheiden, omdat je al net als d e m a n n e n bent! En omdat je scheiden wil, dáárom alleen ben je Ottavio gaan betrappen. En daarom heb je de meid meegenomen. Het is alles één ellendige comedie! Ottavio zou misschien met evenveel recht scheiding kunnen aanvragen als jij, maar dat zou hij nooit doen, om het kind. Hij heeft tenminste hart, en dat heb jij niet! En waarom je met alle geweld Silvio mee wil hebben, mag God weten. Een laf soort wraak.... of ijdelheid tegenover de menschen....! Al sinds twee jaar voel ik het, dat je van je eigen kind niet wer-

kelijk houdt! Jij bent misschien nog vrij wat schuldiger dan je man.' En met een hoonend herhalen: 'Zoo zijn de mannen! Maar vrouwen zooals jij, die zijn er niet veel!'

Zijn kop, met de flitsende oogen, de bevende snorren, de hardroode slapen, waarop de blauwe aderen als dikke koordjes gekronkeld lagen, was angstwekkend om aan te zien.

Aurora, van haar kant, was onder de uitbarsting eerst vaal-bleek geworden; dan had een zwak rood haar gele wangen en voorhoofd gekleurd; haar oogen bleven een oogenblik troebel van een verwarring. Een paar maal poogde ze hem tot zwijgen te brengen: 'Alsjeblieft, vader!' 'Wat een scène!' Maar toen hij, snuivend van toorn, inhield, herwon ze zich, werd nog starder dan te voren.

'Bent u eindelijk uitgeraasd?'

En ongenaakbaar:

'U vergist zich volkomen. Wie heeft u al dat moois verteld? Ik heb met meneer Servini uit Rome niets te maken.'

'En je wou toch naar Róme?' riep Renato, het spoor bijster.

'Volstrekt niet,' gaf Aurora matig uit, 'ik heb er geen oogenblik over gedacht.'

Renato ging zitten.

'Waar wil je dan naar toe?' vroeg hij - 'Of

blijf je in Florence?'.... giste hij eensklaps gretig, in een heftige vlaag van hoop.

Aurora knikte ontkennend, beminnelijk bijna. Met een milde stem zei ze:

'Nee, in Florence zou ik niet kunnen blijven....'

'Maar waar dàn....?' vroeg hij verslagen.

'Dat weet ik nog niet....' antwoordde ze vaag.

Een oogenblik zaten ze zwijgend tegenover elkaar. Renato voelde zich verlamd.

'U ziet....!' zei Aurora eindelijk uit de hoogte.

'Waar is Silvio?' Renato keek om naar de deur.

'Silvio heb ik opzettelijk uitgestuurd. Ik dacht wel, dat u zoudt komen. Hij is gaan wandelen met de kindermeid.... en dat is maar goed ook.'

Zij stond op met de houding van een vorstin, die te kennen wil geven, dat de audiëntie is afgeloopen.

Renato greep zijn hoed.

'Aurora,' zei hij ernstig, 'ik hoop, dat je tot bezinning zult komen, eer het te laat is.'

Zij gaf geen antwoord meer, leidde hem koelbeleefd uit tot aan de kamerdeur. Langzaam ging hij de trap af. Hij voelde zich ziek.

Toen hij terugliep door de Via Tornabuoni, wist hij, dat dit het meest vernederende uur van

zijn leven geweest was. En wat hem, onder zijn groote smart door, 't allervernederendste leek: dat hij, al was het dan om zijn kleinkind, Silvia's heilige nagedachtenis had blootgegeven aan die vrouw.

Een tijdlang stond hij op den Lung 'Arno tegen de borstwering geleund, voor zich uitstarend met brandende oogen.

IV

Drie weken later werd, voor het Assisenhof, de moordzaak van den Viale dei Colli beslecht met een vonnis dat, sinds Gino's volledige bekentenis, op geen andere wijze had kunnen vallen. Voor Pia werd die dag de Hel, op welker poort geschreven staat: Laat varen alle hoop.

Renato was niet meer naar de gerechtszaal gegaan. Zijn verdriet over Ottavio, over Silvio allermeest, sloot hem voor het opnieuw doorleven dezer andere tragedie; en zijn aanwezigheid had ook geen zin meer.

Hij las in de courant de relazen van het ten derden male hervatte proces. Pallini's aandeel bleek alleen dáárin te hebben bestaan, dat hij, in die nachtkroeg, bij de onnoozele opsnijerijen van het slagersknechtje, en de beluste uithooringen van Gino Gori, gezegd had: ‘als iemand ooit mijn motorfiets noodig heeft, dan kan ik wel eens een

uurtje niet gaan kijken in de koer, of hij er nog staat; maar als ik dien avond geen tweehonderd Lire in mijn instrumentkist vind.....!'

Inplaats van die tweehonderd Lire had hij het horloge gevonden, en hij had het verpatst, heel goed begrijpende, dat het van den roofmoord afkomstig was. 'Mijn woord was mijn woord', zei hij beleedigd tegen den rechter.

De twee anderen waren naar de villa van de oude vrouw gereden, denzelfden nacht, dat in den laten middag de slagersjongen nog een boodschap had moeten aanreiken en kans had gezien den sleutel van de achterdeur weg te moffelen. Zoo had Gino Gori hem ingeblazen. Die deur was dan ook alleen met een touwtje vastgebonden geweest. De slagersjongen had aan de andere zijde van het huis de wacht gehouden bij de motorfiets; Gino was binnen geslopen; maar tegen zijn verwachting in had het oude mensch nog niet geslapen, bang misschien over die onvoldoende gesloten deur. In haar nachtjapon was ze aan komen sukkelen, en toen ze was gaan schreeuwen, had Gino z'n mes getrokken. Inderhaast had hij meegenomen al wat hij had herkend uit de verhalen van den goedzak. Het portefeuilletje, waar maar 150 Lire in stak, werd weggesmeten in den tuin, om geen onnoodig verdenking gevende dingen te bewaren. Brunetti had een lapje van 50 gekregen; hijzelf hield er hon-

derd. Het gouden horloge beval hij den jongen in de instrumentkist te stoppen; en met de kandelaars en het juweelenkoffertje in een courant gerold, hadden ze zich op de motorfiets uit de voeten gemaakt. Brunetti reed. Gino zat achter hem. Bij den Ponte alle Grazie was die met den buit afgestapt, en de slagersjongen was alleen doorgereden naar de Via dei Pepi, zonder in de verte ook maar te weten, wat er binnen in de villa precies gebeurd was. Het schreeuwen had hij, daar aan de andere zijde van het huis, niet gehoord. Alleen, op hun korte rit van den Viale dei Colli naar den Ponte alle Grazie had Gino Gori hem met zoo verschrikkelijke wraak gedreigd, indien hij ooit het hart had, iets van het gebeurde te verklappen, dat de angst daarover den onnoozelaard voorgoed in den kop was blijven steken als erger dan elke andere mogelijkheid. - ‘Over tien jaar zal ik je nog vinden! over twintig jaar nog!’ had Gino's felle stem gesist in den nek van den jongen, ‘wees op je hoede.... één woord.... en vroeg of laat ben je erbij!’

Dat was de reden geweest van zijn onverklaarbaar zwijgen op elke vraag, die hem de gelegenheid zou hebben gegeven, zichzelf vrij te pleiten. De jongen, met een zucht van verademing, had eindelijk dat alles kunnen luchten; en nog verklaarde

hij met nadruk, dat hij het niet helpen kon, als alles was uitgekomen....

Gino's toon, op het einde, was weer even onverschillig als bij den aanvang. 't Leek, of hij deze vooropgezette houding, die hij zichzelf in twee jaar preventieve hechtenis almaar had ingeprent, niet meer kon laten varen. Hij had bekend, zei hij, omdat zijn eigen moeder alles in de war was komen gooien. Hij zou het ouwe mensch niet zijn gaan bestelen, als ze niet zoo onrechtvaardig rijk was geweest, en zoo gierig erbij; en hij zou haar niet hebben vermoord, als ze niet zoo'n keel had opgezet; 't was alles haar eigen schuld geweest!

Het vonnis veroordeelde Pallini, wegens indirecte medeplichtigheid, niet aan moord, maar aan diefstal en heling, tot twee jaar gevangenisstraf; den vondeling, gezien zijn jeugd, tot tien maanden: zoodat die beiden onmiddellijk in vrijheid werden gesteld. Doch Gino Gori kreeg twaalf jaar. Nog meer dan tien jaar celstraf had hij uit te zitten.

Het bleef Renato dagen lang spoken door het hoofd. Hij was er eigenlijk nooit toe doorgedrongen, wat het beteekende, als een moordenaar tien jaar kreeg, twintig jaar. Nu het Pia's zoon gold, dezen slungel, onderkomen in armoede en moreele steunloosheid, en die onder het masker van zijn cynisme wie weet hoeveel goeds toch nog borg, nu zag hij het aldoor: de gruwzame, de verdervende

eenzaamheid, die een m e n s c h te doorlijden zou hebben, de eeuwigheid van tien jaar opsluiting, de tien lange jaren van heel zijn jeugd.... Als een jongen van nauwelijks negentien ging hij de gevangenis in, en als een grauwe verschoppeling van dertig zou hij haar verlaten, - met wat voor een hopeloos leven voor zich uit?

En door de bange smartelijkheid van deze gedachten héén zag hij het verloop, snel en zonder eenige verwikkeling - immers, er was het overspel, op heeterdaad betrapt, en de besliste wil bij de beleedigde partij, te scheiden - 't verloop van die andere procedure, die het leven van zijn oudsten zoon en van zijn kleinen Silvio zoo gansch en al ontwrichten ging.

Binnen twee maanden kreeg Aurora haar eisch ingewilligd: scheiding*), teruggave van haar bruidschat en een aanzienlijke toelage voor haarzelve en voor het kind.

Eerst nadat de rechter uitspraak had gedaan, liet zij iets over haar plannen los. Ze had besloten - tot ieders niet eindigende verbazing - te gaan verhuizen naar Milaan.

Het meest van zijn stukken was Lorenzo. ‘Naar Milaan....? En toch zit Servini in Rome....’ zei hij maar, ‘wat moet ze in Milaan gaan doen?’

***

*) D.w.z., scheiding van tafel en bed. Volledige echtscheiding bestaat in Italië ook voor de wet niet.

‘En in Milaan, grootvader, daar is zóó'n Dom!’

Silvio sloeg zoo wijd mogelijk zijn armpjes uit, en met fonkelende oogen van de opwinding keek hij Renato aan.

‘Wel tienmaal zoo groot als de Dom hier. En hij heeft wel duizend torens, en die zijn allemaal van kant. En boven op het dak staat een beeld van echt goud. Maar van binnen is er niet veel aan, zegt moeder.’

‘Zoo, zoo,’ deed Renato afwezig, en liefkoozend gleed zijn blik over Silvio's zijzacht haar.

‘En vader zegt,’ fluisterde het ventje opeens, ‘dat het net andersom is. 't Is van buiten een roomtaart, zegt ie, en van binnen is hij prachtig!’

Dan, met een slim lachje:

‘Maar ik begrijp best, waarom vader er zoo gekheid over maakt!’

Renato ruzzelde het dominee-spel nog eens goed door elkaar. Hij probeerde zich heen te zetten over de schrijnende pijn, dat hij zijn jongetje hier bij zich had voor de laatste maal.

‘Ieder zes, Silvio!’

Silvio koos zorgvuldig zijn zes steenen, zette met een geleerd gezichtje ze in 't gelid, zag dan nieuwsgierig naar den geheimzinnigen, zwart-ivoren achterkant van zijn grootvaders verschansing.

‘Waarom hebben die zwarte achterkanten toch van die koperen moedervlekken, grootvader?’

Nu moest Renato lachen, of hij wilde of niet.

‘Omdat negers altijd koperen moedervlekken hebben, Silvio,’ antwoordde hij. Ze keken elkaar verstandhoudelijk in de oogen. Dan schaterde het kind het uit. Hij kwam aan het idee van die moedervlekken, omdat kort te voren zijn oom Lorenzo van een kleine, goudbruine vlek op zijn handje gezegd had, dat het een ‘moedervlek’ was.

‘Wie heeft dubbel-zes?’ leidde Renato het spel in.

Niemand had dubbel-zes.

‘Dubbel-vijf?’

Silvio had dubbel-vier.

Renato keek bedenkelijk.

- Natuurlijk had grootvader weer geen vier. Grootvader had nóóit, wat *hij* zette!

Ja, dus moest grootvader eten!

‘Allemachtig, wat een krentebrood!’ schrok Renato.

Silvio schaterde opnieuw. - Grootvader kocht áltijd krentebrooden!

‘Een lief keitje....’, at Renato dan door.

Het jongetje zat gespannen toe te zien.

‘Heb jij àlle vieren, Silvio?’

Silvio probeerde, zoo onverschillig mogelijk te kijken, maar zijn oogjes glommen van plezier: - Grootvader schaarde al negen steenen in de rondte.

‘Waar ik toch die honger vandaan heb?’ zuchtte Renato.

‘Waarom heb je altijd zoo'n vréése lijke honger, grootvader?’

‘Dat zal ik jou niet vertellen, kleine guit.... Grootvader wil het nu eens van je winnen. Hij slaat voorraad in....’

‘Juist....,’ zei hij voor zich heen, ‘een pràchtig keitje.... Net wat ik zoo dadelijk zal noodig hebben....’

‘Blank-om-een, grootvader?’ - Grootvader was verzot op blank-om-een. Renato kneep geheimzinnig zijn oogen dicht.

‘Maar nu moet ik er toch nog ééntje....’

Silvio begon te schuiven op zijn stoel van de pret. Grootvader dacht, dat hij het winnen zou, als hij van alles voorzien was, maar hij kreeg er véél te véél, véél te véél!

Het scheen, dat grootvader lang en diepzinnig nadacht....

Eindelijk zette hij vier-om-zes aan.

Silvio had nog vier-om-een.

Renato, met een zes-om-een, sloot het spel met twee eenen af.

Ai, nu was 't Silvio, die ‘eten’ moest!

Hij kocht, en met een juichkreet, want hij viel dadelijk op dubbel-een! Daar zat grootvader met zijn gebakken peren!

Renato zag best de twee eenen, die er nog onder zijn steenen scholen; maar het was toch hoognoodig, opnieuw ontzettend te gaan eten.

Hij at, met een ordeloozen honger, drie, vier krentebrooden achter elkaar. Silvio was bijna niet te houden: grootvader ging allerverschrikkelijkst verliezen! - Hij had er al veertien....!

'Waar zitten al die eenen toch?'

Er lagen nog maar vier steenen op tafel. Maar grootvader at door, net zoolang tot hij niet meer mocht.

- Nee màar, nu was hij toch oliedom geweest! Daar had hij een heel regiment voor zich staan, en hij had niet gezien.... Met een moedeloos gebaar schoof hij vijf-om-een bij.

En in drie zetten had Silvio het gewonnen!

Hemelsche goedheid, wat een zwarte verzameling krentebrooden Renato overhield! Een nederlaag, die om wraak schreeuwde!

Weer zetten zij hun steenen op.

'Dubbel-zes!' riep Renato aanstonds.

Het jongetje moest koopen.... Hij deed het voorzichtig, met een slim gezicht, zijn oogjes twee ronde, donkere kralen, als de oogjes van een vogel.

- Wat zit er achter dat lief, pipsch bakkesje, dacht Renato opeens, terwijl hij met heel zijn ziel dat kindergezicht trachtte te doorvorschen. - Op zijn vader lijkt hij niet; maar op zijn moeder, ge-

lukkig, nog minder als 't kon.... Van zijn Silvia had hij even iets, datzelfde teêre, maar niet zoo droomerig- teêr als Silvia was geweest.... Zoo'n gezichtje was trouwens nog ongevormd....

En die gedachte wekte een andere, die een scherpe dolk was in zijn hart: ongevormd.... evenals zijn kleine ziel.... de kleine ziel, die hem ontglippen ging, waarschijnlijk voor goed.... Wie zou dat hartje vormen, misvormen misschien....?

Silvio nam nog een derde steentje.... een vierde....

'Grootvader, heb jij àl de krentebrooden?' vroeg hij, een beetje in de piepzak, en een beetje vermaakt tegelijk.

'Nòg maar eentje eten, Silvio!' deed Renato opgewekt.

Hij leed, hij leed. Voor altijd die schat van hem weggenomen, dat kind met zijn gecompliceerd, gesloten karaktertje, dat hijzelf somwijlen moeite had te begrijpen, en dat Aurora zoo hard, zoo bot, zoo verwaten kon misverstaan.... Arm kereltje....

Silvio zuchtte diep uit. Eindelijk had hij er een!

'Blank-om-zes!'

'Mooi zoo!' kwam Renato, 'en nou ik.... Twee blanke billetjes! Blank - òf zes!'

Silvio glimlachte fijntjes. Hij had die billetjes al meer gehoord, dus was het niet noodig, zoo vreeselijk hard te lachen als den eersten keer. En

hij had leuk vooraan staan onder zijn steenen:

‘Blank-om-vier!’

‘Wacht's, jou schavuit, ik zal je krijgen.... Vier-om-zes! Wat heb je noù te vertellen....?’

Silvio keek eerst op zijn kleinen neus. Hij moest opnieuw eten.... En al naarmate hij at - Renato bezat inderdaad nog twee zessen - begon hij, van zenuwachtigheid, onbedaarlijk te lachen: ‘nòg een! nòg een! nòg een!’

‘Ik zie wel, dat jij het fijne van het domineeren te pakken krijgt!’ plaagde Renato.

Goddank, daar had Silvio eindelijk zes-om-vijf... En Renato speelde zoo, dat het jongetje maar een kleinigheid verloor.

‘Wraak! Wraak!’ riep Silvio op zijn beurt, met zijn ondeugendste kraaloogjes.

Wat was het een heerlijk uurtje! En wat een wreed, wreed uurtje tegelijk. Voor Renato althans, want Silvio genoot te diep van het oogenblik, zoo met zijn grootvader te zitten spelen, om aan wat anders te denken.

Toch scheen ook hij plotseling iets van het naderend afscheid te voelen, want onverwachts, toen Renato vroolijk gezegd had:

‘Nou, één spelletje dan nog.... Tot slot en sluiting!’

schoof Silvio van zijn stoel, kwam bij Renato staan, legde zijn wangetje tegen diens jas en zei:

‘Grootvader, toen dat fleschje, weet je nog wel....?

En met een angstige popeling in zijn gezichtje zag het kind naar hem omhoog.

Maar Renato, op dat oogenblik, kon zich niet dadelijk een fleschje te binnen brengen.... Onzeker keek hij naar het jongetje neer.

‘Dat olifleschje, dat viel....’ drong Silvio lichtelijk teleurgesteld aan.

‘O! ja.... natuurlijk!’ herinnerde zich dan eensklaps Renato, ‘het oliefleschje, dat jij hadt omgegooid....’

‘Maar ik hàd het niet omgegooid, grootvader!’ riep het kind heftig.

Plotseling zag Renato weer het pijnlijke scène'tjeop-straat voor zich: de halsstarrige weigering van het kind, iets méér te zeggen, dan dat hij het niet gedaan had; zijn eigen booze weggaan, en Silvio's verdriet.... terwijl den dag erop, aan Pia, hij zoo gemakkelijk zijn halve bekentenis deed.

‘Nou... Silvio,’ kwam hij hem dan een stapje tegemoet.

‘Ik lag op mijn knietjes, grootvader, met het fleschje in mijn hand, en toen kwam jij langs met je rug naar me toe, en toen stootte je been tegen mijn handje, en toen viel het fleschje....’

Groote, ernstige oogen keken naar hem op.

‘Mijn kleine baas,’ zei Renato ontroerd, en

streek hem over zijn haar, ‘jij hadt gelijk, hoor!.... Jij was het niet, die het fleschje omgooide.... Maar waarom heb je dat niet eerder gezegd?’

Silvio zweeg, deed zijn hoofd weer verlegen tegen hem aan.

‘Wou j e m i j de schuld niet geven?’

Toen sloeg het jongetje de twee armen om zijn grootvaders hals en gaf hem een hevigen zoen op zijn ruige wang. Want het wàs de reden niet....

En zij speelden hun laatste spelletje, tot slot en sluiting, en voor de laatste maal in zijn leven ging Renato met zijn baasje, dat twéé stappen doen moest bij elken stap van hem, al zijn vele trappen af, en den Ponte Vecchio over, en den Arno langs, en de Via Tornabuoni door, tot aan het huis, en tot aan de deur, waarachter Silvio morgen niet meer wonen zou....

Toen Renato terugkwam op zijn atelier, vond hij er Gian Carlo, zóó verdiept in de beschouwing van een doek, met twee handen voor zich uitgehouden, dat hij hem niet eenmaal hoorde binnenkomen. Het was Flavia's portret.

Pas toen Renato stilletjes de eersten van de nog op den tafelhoek verspreide dominee-steenen met een zacht gekletter in hun doosje deed glijden,

werd Gian Carlo hem gewaar; en aan die domineesteenen en aan dat bleek en door verdriet weggetrokken gezicht, begreep hij, wat deze middag te beteekenen had gehad in het leven van zijn ouden vriend.

Vijfde hoofdstuk

I

NA Silvio's vertrek ervoer Renato de groote leegte van hem, die achterblijft en weet, dat dit voorgoed is. Hij voelde het elken dag opnieuw, dat van den ouden tak het laatste bloeisel was afgebroken, en vaak overweldigde hem een zwaarmoedigheid, die hij tevergeefs bestreed. De eens zoo robuste man, die altijd van tien uur 's avonds tot vijf of zes uur in den morgen de onverstoorde nachten had doorgerust, om krachtig en verkwikt te ontwaken, hij leerde de zwarte uren kennen, waarin de werkelijkheid onzer smarten op het bitterst wordt doorproefd. Die slapeloosheid ondermijnde hem. Hij ergerde zich aan zichzelf, verweet zich “kuren” te hebben. Meer dan eens, op de trap, overkwam hem een duizelig-makende hartklopping, zoo hevig, dat hij al zijn energie noodig had om niet te vallen; hij, die slechts tweemaal in zijn leven was ziek geweest, en nooit van “wissewassen” had geweten of willen weten! Nu, bij herhaling dat winter, diende hij thuis te blijven voor wat hij een “verkoudheid”

noemde; maar hij had hooge koorts, en Flavia zei: “U bent ziek, Professore, u hoort in bed.” Onwillig en beschaamd gehoorzaamde hij ten leste. Doch ook in gewone dagen voelde hij zich soms zoo vermoeid en tot zijn arbeid onbekwaam, dat hij eindelijk, op aandringen van Lorenzo, met hem naar een dokter toog. Bepaalde kwalen ontdekte die niet, doch hij constateerde: een geschokt zenuwgestel, en te hoogen bloeddruk.

Flavia was allerliefst voor hem. Sinds lang was de schroom, die bij hun eerste her-ontmoetingen over haar doen en laten had gewogen, weggetrokken, en haar oude, ongedwongen hartelijkheid was blijvend weergekeerd.

Renato ondervond het als een weldaad, - al waren er in den aanvang oogenblikken geweest, dat hij, denkend aan wat misschien had kunnen zijn, zoo hij gewild had, in die gemakkelijk herwonnen gewoonheid iets van een teleurstelling voelde, bijna iets als een vernedering. Nu dacht hij vaak: “Wat een zegen, dat ik zoo wijs ben geweest, geen misbruik te maken van die bewonderende aanhankelijkheid! Hoe zou ik het mij verwijten, zoo zij haar leven had verbonden aan een man, die toch weten moest, den een of anderen dag een óud man te worden.” Het nam niet weg, dat hij haar liever had dan ooit.

Maar wat hem in zijn toestand van zenuwmoe-

heid dagelijks hinderde, dat was de bij voortduren dwarse houding van Pia. Die was norsch en onverschillig, snauwde hem haar antwoorden toe, keek hem aan met koude oogen en een bitteren trek om den mond.

Uit een enkel woord, dat haar zoo nu en dan ontviel, begreep Renato: zij haatte feller dan ooit den jongen woekeraar, die vrijgekomen was; zij haatte eigenlijk alles, met een dompen haat, die geen redelijk voorwerp vond, alles, op goed geluk, de maatschappij, het leven, “dien onzin van de kerk, die toch nooit uitkomst bracht,” tot haar man toe, hoewel ze ook scheuten van het verscheurendste medelijden met hem had. Hij was een volkomen wrak geworden.

Een schaarsche maal, zooals zij vroeger haar afschuw spuwde over degenen, die zij vloekte als de moordenaars van haar oudsten zoon, kon zij nu losbarsten met heel haar rooden woordenschat, over de klassen-justitie en de geblinddoekte gerechtigheid. De rechters waren valsche apen, harlekijnen, bloedbeulen; de advocaten schijnheilige huilebalken, vrienden voor wie je je wachten moest!

Renato zweeg. Hij voelde, dat elk woord van zijn kant zou botsen op den meest starren onwil.

Leek zij zachter gezind, dan probeerde hij wel met haar te praten; maar moeilijk viel te onderkennen, hoe zij het opnam, al deed ze gedwee.

Hartelijk als van ouds werd ze alleen, als hij ziek was, en nog niet eens altijd.

Soms meende hij, dat eindelijk de dag van een blijvende ontspanning was aangebroken; doch opeens, zonder aanwijsbare oorzaak, bleek alles weer mis; en het gebeurde, dat de onverholen vijandschap van haar blik hem ontstellen deed.

Een groote droefheid over dat alles was er vaak in hem. Een daad van bijna heroïsche rechtvaardigheid had deze vrouw gedaan. Een stralende bloem, meende hij, was plotseling opengebarsten uit deze chaotische ziel, - en geen enkelen verlossenden invloed had die daad voor haarzelve blijkbaar kunnen hebben, geen enkele werkelijke verheffing. Integendeel, zwarter, stuurloozer, ongelukkiger dan ooit liet die daad haar achter. 't Gaf hem een somberen kijk in de mogelijkheden der menschelijke ziel.

Eens sprak hij erover met zijn jonge vrienden.

Gian Carlo, wat dogmatisch zooals vaak, stelde vast: “'t Bewijst alleen, dat haar aard van een veel minder gehalte moet zijn, dan wij wel eens dachten. Mooie naturen veredelen door smart; een lagere ziel gaat er aan onder.”

Maar Flavia kwam tegen die uitspraak in verzet; zij vond, dat men niet zoo 2 × 2 = 4 mocht oordeelen over iemands innerlijke waarde.

“Je moet niet vergeten,” zei ze, “Pia stond voor een allerwreedst dilemna, zoo wreed als ik hoop,

dat wij er nooit een van drieën te beslechten zullen krijgen. Zij koos de ééne mogelijkheid, en is er dood-ongelukkig over. Maar als ze nìet had gesproken, als haar zoon nu vrij rondliep, en die onnoozele stakker zat gevangen, dan zou ze al evenmin rustig en gelukkig wezen; nog ongelukkiger misschien dan nu. Wij kunnen alleen maar geduld en medelijden met haar hebben."

Renato knikte zacht. Zoo voelde hij het ook. Doch plotseling meende hij het verschijnsel dieper te doorpeilen.

"'k Geloof," zei hij, 'dat je je in één woord vergist. Ze "koos" de eene mogelijkheid, zeg je. Maar dat is het juist: ze koos niet, ze werd gedreven. Ik voel het opeens zoo duidelijk.... Het was een mooie daad, die ze deed, maar 't was niet een zelfbewuste mooie daad; niet een weloverwogen plicht, die ze volbracht. Ze handelde, ondanks zichzelf. Onder het requisitoir tegen dien armen Brunetti heb ik haar gezicht gezien. Hard en triomfant stond het...."

'Toch had ze weken tevoren vaak het grootste medelijden met hem,' zei Flavia; 'haar rechtvaardigheidsgevoel kon het haar soms moeilijk genoeg maken.'

'Dat wou ik juist zeggen,' kwam Renato. 'Maar van 't oogenblik af, dat een hooge piet dien jongen overlaadt met verpletterende beschul-

digingen, vergeet ze al het andere. Zonder critiek, zonder deernis zelfs, aanvaardt zij ze, gulzig, omdat die beschuldigingen de kansen verbeteren van haar zoon.... Volgt het pleidooi van Brunetti's verdediger; een pleidooi, niet kwaad bedoeld, met zeer juiste opmerkingen zelfs, maar zoo vol van valsch pathos als een colportage-roman, en dat met de grofste effecten werkt op het gevoel der gezworenen. En *zij* is de eerste, die wordt meegesleept, rechtsomkeert den tegenovergestelden kant uit! Eindelijk begint de jongen te huilen, te huilen dat iedereen er beroerd van wordt; en ze kan heelemaal geen weerstand meer bieden. Voor zij er zich rekenschap van geeft, is haar bekentenis eruit gegooid. Maar eenmaal de oorzaak van haar daad voorbij, begrijpt ze niet meer, waarom ze het deed, en vergeeft het zich niet!'

'En verwijt het U misschien', zei Flavia bezorgd. Gian Carlo trok de conclusie:

''t Is de quintessens van de volksziel, die bij iemand als Pia tot uiting komt; de heftige, nooit controleerbare volksziel. Geen oogenblik is er staat op te maken. Den eenen dag, wanneer het er toe ligt, raken ze bezeten van wreedheid, en slaan over tot de gruwelen van een Sarzanna of een Empoli, zonder dat zelfs een berouw volgt. Den anderen dag hoor je plotseling een kreet van zuiver menschelijk medelijden en rechtvaardigheidsgevoel. En een uur

erna is de kracht van dat gevoel alweer gebroken.'

Renato knikte opnieuw.

'En waarom is dat zoo?' zei hij. 'Omdat het volk onrijp is, onvolgroeid. Het gelooft alles, overal vliegt het in, in alle drogredenen, die men het belieft voor te houden. Door alle hevige gevoelens wordt het meegesleurd, zonder de valschheid of de waarheid ervan te onderkennen. Oneindige mogelijkheden en rijkdommen bergt het, maar ook de grootste gevaren.'

'Daarom', viel Gian Carlo in, 'is het een misdaad, die nog stuurlooze volksziel haar vrijen loop te laten, al was het ook maar één dag, één uur...'

'Natuurlijk', stemde Renato toe; 'en als je 't mij vraagt, zal het nog een slordige tijd duren, voor het volk er aan toe is om mee te regeeren, laat staan het zelf te doen. Ik voel voor het volk; ik ben eruit voortgekomen, en ik weet, welke mooie, zuivere zielen er onder leven; maar het volk in het algemeen, de groote massa's uit de steden vooral, en óók het volk van het land, 't is nog een kind; en 't zal nog heel lang met wijsheid en met strenge tucht moeten worden opgevoed, voor het als volwassen mag worden beschouwd.'

'Zooals het Fascisme die taak op zich heeft genomen', zei Gian Carlo met overtuiging.

'Wie heeft dat toch ook weer gezegd.... vóór het volk, maar niet dóór het volk?' kwam opeens

Flavia's zachte stem uit haar hoek, waar zij stil had zitten luisteren.

II

En in den Borgo Ognissanti waren met het vertrek van Aurora de moeilijkheden eerst recht begonnen. Ottavio, om aan zijn onmiddellijke verplichtingen betreffende den terug te betalen bruidschat te voldoen, had een aanzienlijke som uit den grond moeten stampen, 't geen zijn zaak nog meer bedreigde, dan hij aanvankelijk al gedacht had. En Renato hinderde het, dat hij-alléén niet bij machte was, het tekort te dekken. Hij deed wat hij kon; hij verkocht de beste van zijn studie's aan een Romeinschen kunsthandel, tegelijk met zijn ‘Tocht naar de Eeuwige Stad’, vóór hij het met zichzelf eens was, of hij het doek als voltooid beschouwde. Onderwijl begreep hij heel goed, dat de Amerikaansche, met haar geld-als-water, een gemakkelijk crediet aan Ottavio moest geven, want op zijn gewoonlijke levenswijze had die weinig ingekrompen. Het was waar, dat hij zich nog altijd opschoot in de paar vertrekken achter zijn magazijn, en zijn woning in de Via Tornabuoni had gesloten, maar de hooge huur bleef doorgaan, en tweemaal daags ging hij eten, vaak vergezeld van Yan, in de duurste restaurants van Florence, zoo hij niet naar San Domenico tufte en op Yan's villa te gast bleef.

Het onbewoonde appartement verkeerde nog steeds in den staat, waarin het was achtergebleven bij Aurora's verhuizing. De helft der meubels, alle die bij het huwelijk waren gekocht van haar geld, had zij meegenomen. En vaak dacht Renato met hartzeer aan het ‘prinsje’, het portret van zijn jongetje, dat hij met al zijn liefde geschilderd had, en dat daar nu verlaten moest hangen in den onttakelden salon. Hij wist, dat Aurora het niet had meegekregen; en in den Borgo Ognissanti had hij het evenmin gezien.

Op een September-namiddag, dat Renato zich gezegd had: toch nog maar weer eens probeeren, of ik niets voor hem doen kan, en hij naar den winkel was gewandeld, vond hij er Ottavio, ingeslapen boven zijn boeken, met naast zich twee bierflesschen, een leege en een al ver aangebrokene, benevens een bijna leeggedronken glas. Voorover op tafel gevallen sliep hij. Er lag iets goedigs over zijn weerloos gebolden rug, en zijn verwarde, zwarte haren vielen in kinderachtige plukjes over zijn gevouwen handen.

Renato zat hem een tijdlang te beschouwen. Vreemd, dit vreemde leven, en dat toch eenmaal het jongetje was geweest, dat hij zoo door en door meende te kennen, beter zelfs dan Silvio misschien....

Met een lodderig geknipper van zijn wat roodgerande oogen werd Ottavio wakker. Hij lachte flauwtjes, keek dan vaag over zijn schouder

door de opengelaten deur het magazijn in.

‘Nandino is heengegaan, toen ik kwam’, zei Renato.

‘Best mogelijk’, stemde zonder veel zin Ottavio toe.

Hij strekte de hand uit, greep het glas, en kletste het plasje, dat er in stond, over den vloer; dan, werktuigelijk, zochten zijn vingers de halfvolle flesch.

‘Genoeg, genoeg’, waarschuwde Renato. ‘Waarom drink je zooveel bier tegenwoordig? 't Maakt je loom, en dik erbij....’

Ottavio lachte weer flauwtjes, hield de hand om de flesch, maar nam haar niet op.

‘Vooruit’, overwon hij zich eensklaps, en rees onzeker overeind; ‘'k moet naar de Via Tornabuoni.... Nu je er toch bent, kunnen wij misschien samen gaan....’

- Hij had linnengoed noodig, lei hij nader uit.

Renato zag toe, dat hij alles behoorlijk afsloot en liep zwijgend met hem op.

In de naakte gang van het appartement lag nog, bijeengeveegd, een hoop stroo en papier van Aurora's verhuizing; in de eetkamer was het kolossale buffet met al den zilveren opsmuk verdwenen; de tafel stond opzij geschoven en de stoelen, twee aan twee op elkaar gezet, barikadeerden haar. Ottavio was naar de achtervertrekken verdwenen,

en Renato ging wat huiverig den salon binnen.

Hier was alleen een rooktafel blijven staan, een marokijn-leeren armstoel, waarin Ottavio altijd huisde, en het satijnhouten schrijfbureautje, dat Aurora op haar laatsten verjaardag van Ottavio cadeau kreeg. Grijs onder de stof schimde dat bij het raam; door de groene jalouzieën viel een vreemd schemerlicht de kamer binnen.

Maar boven de even donkerder plek vol spinragnetjes aan den vaalgrijzen wand, waar eens de blauwzijden canapé pronkte, hing, verlaten, gevangen in zijn zwaar en hoog opgewerkte, ebbenhouten lijst, het teere kinderportret. Renato's hart ging open. In vreugde en pijn ging zijn hart open! - Aurora was ook hier nog wel aanwezig, met haar bruin-fluweelen hesje en haar fijngekartelde, kanten kraag, - maar het kopje, dat driekwart toegewende, oolijke en ernstige kopje, dat bleeke, doorschijnende incarnaat, dat lief en vragend oog, dat kordate neusje en die beschroomde kindermond, dat was Silvio, enkel en heelemaal Silvio... een prinsje.

Op den vloer, een dwergmeubel, hurkte de bestofte, mahonie likeurkelder.

Ottavio verscheen, een moeizamen armvol linnengoed voor zich uithoudend. De lange, in vouwtjes gestreken mouwen met de harde, geglansde manchetten van een rokhemd, bengelden hem onnoozel langs de beenen. Hij keek rond, zag zoo

gauw geen plaats om zijn vrachtje neer te leggen, en stond stil midden in het vertrek.

Plotseling ging zijn blik naar het portret aan den bespinragden wand. Een benauwend rood vloog hem naar den toch al roodigen kop; zijn kin beefde.

‘Schatje!... schatje!... engel van je vader!’

Tranen liepen hem over de wangen. Pathetisch strekte hij den vrijen arm naar het portret, en bleef het, als in hallucinatie, aanstaren.

Renato nam hem voorzichtig den stapel linnengoed af, en ging dien op de tafel in de eetkamer wegleggen. Toen hij terug kwam, stond Ottavio nog net als hij hem liet; een verdwaasde, dompe woordenstroom brak uit hem los: - kreunende klachten onderscheidde Renato, verwenschingen van Aurora, en liefdewoordjes voor zijn kind. 't Benauwde hem ondragelijk, want door al die accenten van verdriet heen, hoorde hij tegelijkertijd de onbeheerschtheid van de evene dronkenschap.

Stil maar dringend voerde hij zijn zoon naar de eetkamer, waar hij twee stoelen van elkaar tilde en hem deed zitten.

‘Kunnen we geen valiesje zoeken of iets anders, om die spullen van je in mee te nemen?’ vroeg hij ter afleiding, en met een groote goedigheid probeerde hij het rokhemd en een paar gekleurde hemden en nog een grijszijden vest en wat losgevallen

zakdoeken in hun oorspronkelijke vouwen te strijken.

‘Ja, we zullen een valies moeten gaan zoeken,’ kwam Ottavio, plotseling bedaard, terwijl hij zich, als ontwakend, over de oogen streek. ‘Ik heb ze alle drie in den Borgo Ognissanti....’ Nog wat afwezig keek hij zijn vader aan.

Renato kwam naast hem zitten.

‘Je moest het hier niet laten, dat portret,’ zei hij. ‘Neem het mee; hang het in je kamer op....’

‘Dat zou ik niet uithouden,’ riep Ottavio gesmoord.

‘Geef het mij dan zoolang.... 't Blijft jouw eigendom.... Maar op mijn atelier, daar zou 't ventje toch beter wezen dan hier....’

Doch Ottavio schudde barsch het hoofd en verklaarde, dat hij daar niet in kwam. Hij had het uit de klauwen van die vrouw gered.... 't portret bleef bij hem.... En ook van Renato's oppering, om dit veel te groote en te kostbare appartement eraan te geven en zich ergens geschikt in te richten, wou hij niet hooren.

‘Heel mooi, maar wie moet dat alles betalen op den duur?’ vroeg Renato wat streng.

Ottavio zag hem vluchtig aan met een blik, waarin beschaamdheid en trots dooreen liepen, - een schamele trots, te zeer aan vernederingen gewend.

‘Kom,’ zei zijn vader, ‘help mij maar liever...

waar zouden we een mandje of zooiets kunnen vinden?'

In de keuken ontdekten ze eindelijk een wasdoeken tasch, waar Ottavio, met een verwonderlijke handigheid plotseling, zijn boeltje in vlijde. Als ten leste van het rokhemd de glanzende borst en de mouwstukken tusschen de rest verdwenen waren, vroeg Renato:

'Moet je daarin soms uit van avond?'

'Misschien....,' ontweek Ottavio, 'en misschien ook niet....'

Zijn gezicht betrok dreigend; er scheen ook van dien kant iets te haperen, dat niet vreemd was aan zijn twee flesschen bier van dien middag.

Renato bracht hem weg tot aan zijn winkel in den Borgo Ognissanti. Bij de deur nam hij een bezorgd en bedroefd afscheid.

'Probeer van je leven nog te redden, wat er te redden is, jongen,' zei hij indringend. Maar terwijl hij het zei, voelde hij, dat zijn woorden wegvielen in een leegte.

Een veertien dagen later hoorde hij van Lorenzo, dat de Amerikaansche haar villa in San Domenico aan landgenooten van haar had verhuurd en zelf in de Via Tornabuoni haar intrek was komen nemen. Zij had er een tapissière meubels heen laten brengen en 't appartement luk-raak zoowat bewoonbaar gemaakt. Alleen de badkamer had ze met

een groote luxe geheel nieuw doen inrichten, en in Silvio's slaapkamer was een kleedvertrek ontstaan met lila kasten en geslepen spiegels.

‘En 't portret van Silvio?’ vroeg Renato.

‘Dat hangt nog altijd waar het hing.... boven een rustbank met wel twee dozijn kostbare kussens....’

Maar later hoorde Renato, dat Ottavio het toch verhangen had; alleen wist Lorenzo niet waarheen; hij had het nergens meer gezien....

Toen omstreeks dienzelfden tijd de eerste uitkeering naar Aurora moest worden gezonden, bleek Ottavio in de verste verte niet over het benoodigde te kunnen beschikken. Hij kwam klagen: de menschen kochten geen schilderijen meer; de zaken gingen slecht den laatsten tijd; als hij zijn appartement niet zoo voordeelig verhuurd had, kon hij zèlf zijn keel wel dichtbinden, om van uitkeeringen heelemaal niet te spreken... Duizend redenen had hij voor eene. Het deed Renato pijn, die moreele schipbreuk, waarbij zelfs een eereschuld als het levensonderhoud van zijn eenig kind, door dezen vader niet kon worden ingelost. Aan den anderen kant was hij nog blij, dat voor dit eere-geld tenminste de dubbelzinnige hulp der gehate Amerikaansche achterwege scheen te blijven.

Doch hoe moest hijzelf in de bres springen? Hij had geen schilderijen meer gereed, dan het dierbaar

studieportret, dat hij eens van Flavia maakte.... En hij polste - het was een hard besluit - of haar vader het misschien zou wenschen te koopen.

Flavia, bij het toch zoo omzichtig gedaan verzoek, had een vreemd bevangen blik, die Renato in een groote verwarring bracht. Haastig lei hij haar uit, dat hij nooit aan verkoopen van dit doek gedàcht zou hebben, was het niet om te helpen met de uitkeering voor Silvio....

Zoo ging het steenrood en goudblank schilderij, waarin hij gedurende vele gespannene uren zijn teêrst en sterkst gevoel had uitgebeeld, het torenatelier verlaten. En Renato begreep, dat in het vervolg iedere drie maanden hij het zou zijn, die voor de uitkeering aan Silvio goeddeels zou hebben op te komen.

't Was van dat oogenblik af, voor het eerst weer sinds de verre jaren van zijn in armoede doorstreden jeugd, dat hij zich welbewust zette tot het penseelen van verkoopbare doekjes.

‘Opgepast, Focardi.... 'n handig formaat.... aantrekkelijk onderwerp.... makke kleuren....’ hoonde hij zichzelf in oogenblikken van mismoedigheid. Maar gewoonlijk was het even denken aan zijn jongetje, daar in het onbekend Milaan, voldoende om dezen kunstenaar in merg en bloed ook dit offer met gelatenheid te doen brengen. En soms tot zijn eigen beschaming en verbazing, werden die

doekjes niet eens leelijk, en verkocht hij ze goed en grif.

Zijn naam, in die dagen, had een nog veel grootere bekendheid gekregen. Zijn ‘Tocht naar de Eeuwige Stad’, door de Romeinsche kunstzaak aangekocht en met grooten ophef ten toon gesteld, had de algemeene aandacht op hem gevestigd, en hem plotseling tot d e n kunstenaar van het Fascisme gemaakt.

‘Als ik een opportunist was, had ik niets slimmers kunnen verzinnen,’ zei Renato eens, beu van een paar holle ophemelarijen. Want onder het vele, dat er over hem geschreven werd, was er slechts weinig, dat hem vreugde gaf; weinig, dat een zuivere weerklank was van de s t e m zijner beste schilderstukken. - Die schaarsche herkenningen deden hem goed. Wat was hem verder al die luidruchtige roem?

Flavia deed wel haar best, er méér voor hem uit te halen, doch zij stuitte af op de waarachtigheid van dezen man.

‘Over vijftig jaar,’ zei ze, ‘denkt niemand meer over uw moeilijkheden; maar uw kunst is het blijvend bezit van heel Italië. U bent niet dankbaar genoeg; voor uw kunst niet, en voor uw roem niet.’

‘Beste meid,’ antwoordde Renato, ‘ik geloof, dat je de zaak heelemaal verkeerd begrijpt. Een

kunstenaar is immers een mensch als een ander? Zijn roem is misschien iets plezierigs, en zelfs iets moois, voor zijn volk; maar als hijzelf er iets aan héét, als het hem heen zou zetten over zijn verdriet, dan deugt hij niet, en dan zou niet eens zijn kunst echt kunnen deugen.'

'Natuurlijk, ik weet heel goed,' zei hij na een oogenblik denken, 'dat mijn persoonlijk lot, en ook dat van mijn kinderen, van geen belang is tegenover mijn kunst, als die werkelijk iets van blijvende waarde zou geven aan mijn volk; maar ik persoonlijk zou toch nooit anders kunnen dan het lot van mijn kinderen oneindig belangrijker vinden. Hoe dat zit, ik weet het niet, maar het is zoo.'

'Misschien,' peinsde hij nog, 'is je kunst eigenlijk iets, dat niet van je zelf is; iets, dat alleen maar door je heen is gegaan, van boven je naar buiten je; en je leven, is je leven.'

Zoo, bezwaard door veel leed en zorg, bracht Renato dien winter ten einde.

Op een middag in het begin van Maart had een klein verschil van meening tusschen hem en Pia onverhoeds zulke afmetingen aangenomen, en haar altijd smeulende geprikkeldheid zoo doen opvlammen, dat zij plotseling haar dienst bij den schilder opzei; terwijl juist Renato de laatste weken dacht, dat de tweespalt bezig was zich te heelen.

Inderhaast had zij het werk, dat er nog te doen viel, afgeroffeld, en zonder de drie dagen loon, die haar toekwamen, op te eischen, zonder zelfs afscheid te nemen, bleek zij plotseling vertrokken. Renato had den huissleutel op de keukentafel gevonden, en dat was al. Meer dan eens in dien winter had hij een ontknooping van den onhoudbaren toestand gewenscht; maar zoo als zij nu kwam, zoo schril, zoo zinneloos, liet het hem in wrangen onvrede achter. Want ondanks de gespannenheid van dit half jaar, dat zij het nog bij hem uithield, had Renato zich toch voorgesteld, dat in den grond Pia wel degelijk op hem gesteld was.

Hij zond een postwisseltje met haar loon voor drie dagen, doch hoorde hierop niets.

Flavia zorgde voor andere hulp; maar vóór de nieuw-gehuurde haar intrede deed, kwam zij met hun eigen knecht en werkvrouw, om het sinds maanden onderkomen huishouden wat op regel te brengen. Zij was opgelucht aan den eenen kant, want sedert lang had zij het met moeite verdragen, den meester zoo nalatig en eigendunkelijk bediend te zien; aan den anderen kant gaf dit redeloos vertrek haar een even redelooze beduchtheid; 't was of zij in deze chaotische ziel als in een duistere dreiging binnen zag.

En een maand later, even plotseling, was er het vertrek van Lorenzo naar Genua. - Ja, hij had een

pracht-combinatie kunnen maken.... Florence benauwde hem allang; 't was een provinciestad. Hij had lucht noodig, ruimte, expansie! De zee, daar reikhalsde hij naar! Die krachtige beweging en die meeslepende kleuren!.... en het volle leven van een wereld-centrum. Maar naast de lucht, de ruimte en de expansie, de zee en het volle leven, was er natuurlijk ook geld noodig. Hij stelde zijn vader voor een voldongen feit; de contracten waren geteekend. Of ze voordeelig, of zelfs maar redelijk waren, bleef een vraag. Maar een paar duizend Lire kwam er te kort.

Renato deed een tweede opoffering. Hij verkocht de ‘Morgen in de Maremmen’, de twee paarden, die in den dageraad over de wijdgolvende vlakte, vertrouwelijk de zoele koppen samensteken, heil zoekend bij elkanders ruigheid in de koude verlatenheid van dat uur, - het doek, dat hij geschilderd had in zijn eersten tijd met Pimpia.

Vrijwillig zou hij het nooit hebben verkocht; doch nu hij genoodzaakt werd het te doen, merkte hij plotseling, dat hij er zonder al te veel nadenken toe had kunnen besluiten. Toch had hij eerst van Flavians portret afstand gedaan, dacht hij. Maar hij moest zich bekennen, dat hierbij geen voorliefde in 't spel was geweest, eerder een gewoonte-verkleefdheid aan het oudste. Arme Pimpia, zij was op den achtergrond geraakt tusschen den teêren

droom van zijn jeugd, die gedurig sterker in hem herleefde, en den niet minder teederen en onwezenlijken droom van zijn ouderdom. Hij begreep niet, hoe hij het bijwijlen zoo vergeten kon, dit oereerlijk vrouwenbestaan, dat acht jaar lang om hem heen geleefd had met geen enkel ander doel dan hèm goed te zijn, dan hèm en zijn werk te koesteren en te beschermen.

Van nu af bond een des te smartelijker gehechtheid hem aan het doek, dat het eindigen zijner eenzaamheid in deze warme kameraadschap zoo simpel had uitgedrukt. En toen het de deur werd uitgedragen, ging beschaamd en innig zijn hand langs die vertrouwde, oude verfsmeren, die de twee paardekoppen waren.

Het afscheid van Lorenzo, enkele dagen nadien, deed hem vrijwat minder. Voor dezen zoon, zoogoed als voor den anderen, was hij naar Florence gekomen; zij hàdden uren samen gehad, waarvan eens Renato wel vaag iets goeds verwachtte, - en nu ging hij weg, op deze luchthartige en gemakkelijke manier, zonder zijn vader zelfs gekend te hebben in zijn plannen, maar wel degelijk rekenend op zijn vaders geldelijken steun; vol holle fraaiigheden was hij geweest als altijd, een jongen slap en fladderig gelijk zijn ‘artistieke’ dassen....

Renato voelde zich moe van een affectie, die hij zoo nutteloos scheen gegeven te hebben; hij liet

gaan, wat hij toch niet houden kon. En hij dacht, dat voortaan zijn vaderschap, sterker dan naar dezen dichterlijken ijdeltuit, zou uitgaan naar den ongelukkigen zoon, die zijn leven zoo jammerlijk aan het verwoesten was.

Dien avond, toen hij opstond van zijn maal, bleef hij toeven in gedachten voor Pimpia's forsch portret.

Nu Lorenzo inderdaad vertrokken was, verweg al in den trein, stak hem toch plotseling een verdriet, dat hij dien middag koel had opzij geschoven.

En hij verwonderde zich over het leven, langs trekkende als een droom vol vreemde onzekerheid. Lang was het, onoverzienbaar lang, en toch wentelden zoo oninhaalbaar snel de tijdvakken voorbij. Het was een eindelooze rij van oogenblikken, die elk voor zich scherp-duidelijk waren bij het beleven; en later bleek hun waarde zoo wisselvallig als een landschap onder langs-varende wolken-vluchten, vervormden zich gedurig hun verhoudingen en de verhoudingen der verschillende tijdperken, helderheden en schaduwvlagen, waarvan niet te zeggen viel, hoe zij eindigen zouden in het volledig levensbeeld.

Pimpia, zijn goede Pimpia, die hij steeds had verdedigd tegen de minachting van zijn zoons, tot

na haar dood toe, - hoe was zij verdrongen doar de nieuwe tijden, waarin de kleine Silvio en Flavia en de twee Bartolucci's hem geheel in beslag waren komen nemen, - terwijl zijn jeugd in Arcidosso, gedurende lange jaren bijna vergeten, weer van nabij voor hem was opgerezen!

En langzamerhand was er ook in zijn gevoel voor Flavia een kentering gekomen. Het had zich meer en meer verdiept tot een liefdevolle trouw, die wel niet vaderlijk zou hebben mogen heeten, maar toch elke zinnelijkheid buitensloot. Neen, jong zich voelen, gelijk hij dat enkele jaren geleden nog zoo heugelijk kon, dat deed hij niet meer.

Maar, vreemd, wat zijn lichaam inboette aan energie, dat scheen zijn geest te winnen aan kracht en aan bezonkenheid. Langer en rustiger dan vroeger kon hij een gedachtengang vervolgen, en hij bemerkte, hoeveel minder heftig zijn vaak onbeheerscht temperament van voorheen zich gelden deed bij die overdenkingen, en hoe hij meer omvattend en dieper begrijpend alles kon binnenschouwen. Hij voelde zich ingaan tot een nieuw levensstadium.

Vanaf de hoogte van zijn toren, als van een wachtpost, zag hij deze wereld aan in al haar openbaringen, trachtte hij met een angstige belangstelling te onderkennen ook, welken loop de beweging nam, waarvan de aanvang zooveel schoons beloofd had, het Fascisme.

Het verdriette Rcnato te zien, hoe in een deel der natie een verzet aangroeide; een verbitterd verzet bij de eenen, een superieur-ironisch bij de anderen. Dat verzet tierde niet langer in de volksklassen. Uit overtuiging, uit eigenbelang, of uit de bangheid - ingeboren afkeer van moeite - die den doorsnee- Italiaan zoo gemakkelijk bevangt, hadden die zich over het algemeen bij den nieuwen toestand aangepast. Het verzet kwam uit de hoogere lagen, uit de lagen der gestudeerden, der intellectueelen.

Daar waren de oude leiders der volksmenigte, chefs zonder veel volgelingen meer, maar die toch geen afstand konden doen van de eertijdsche machtspositie; daar waren de theoretici der Marxistische leer, die, star als hun theorie zelve, geen haarbreed vermochten te wijken van hun inmiddels overwonnen standpunten; en daar waren, zooals de Marchese Niccolini het uitdrukte, de: ‘wij, democraten’ de ‘wij, liberalen’, - heel een groep van waardevolle burgers, die, instee van zich af te zonderen in een koppig of hautain verzet, beter hadden gedaan, een beweging te steunen, die zij een jaar te voren de onvergankelijke verdienste niet ontzeggen konden, Italië te hebben gered.

Hoe deze mannen maar niet begrepen, dacht Renato, dat zij het rècht niet hadden hun gaven op sterk water te zetten; en dat zij dom waren bovendien zoo te doen! Want hadden zij die gaven,

niet alleen in Rome, maar heel het land door, ruiterlijk in dienst gesteld van een nieuw, nog onvolvormd stelsel, dan zouden ze tot die vorming op allerlei wijze hebben kunnen medewerken, ‘Al werkten zij dan alleen maar mee, door niet tègen te werken!’ sputterde hij vaak. Want bij het uitblijven van dezen zuren weerstand, zou het nergens voor noodig zijn geweest, dat het jonge bewind zich zoodanig schrap zette; en het stelsel, inplaats van dreigend en zoo gesloten van vorm als een vuist, had ruim en genereus kunnen blijven, gelijk het in den beginne uit zijn aard zich betoonde.

Natuurlijk, het was niet gemakkelijk, voor deze veteranen van het parlementarisme en van de liberale gedachte, opeens te komen in de nieuwe eischen, die een nieuwe tijd stelde, - dat vatte Renato heel goed.

Zij konden het ook niet zetten, - een premier, die niet elk oogenblik door vernuftige combinatie's omver te kegelen zou zijn; een premier, die zei: ‘ik ben hier gekomen door den wil van het puik der natie, en ik wensch er te blijven, tot ik mijn ontzaglijke taak zal hebben volbracht; werk mij niet tegen, parlement, want dan stuur ik u naar huis; leg mij niets in den weg, gij allen, die het gister met mij eens waart, en gij allen, die ik overwonnen heb, want hier staat mijn fascistisch leger, om uw verzet den kop in te drukken.’ Het leek vloeken

tegen de heilige vrijheid, tegen de heilige volks-vertegenwoordiging, tegen de heilige grondwet, - en Renato begreep de woede van wie daar, maar al te vaak uit eigenbelang, bij zwoeren; doch hij begreep ook, dat de groote man, die zijn Italië innerlijk sterk en naar buiten geëerbiedigd begeerde te maken, eindelijk genoeg had van de eeuwige obstructie in parlement en pers, de lamslaande methoden, die de orde-van-zaken van een vorig tijdperk in den afgrond der wan-orde hadden gevoerd.

Hier was iemand, die op wilde bouwen, en bij dien bouw niet onophoudelijk gestoord wenschte te worden. Wat hadden die tegen-mopperaars dagin-dag-uit roet in het eten te gooien en de openbare meening van de wijs te brengen? Ze zullen het nog zoover laten komen, voorzag Renato, die krantenkraaiers, die nu al moord en brand schreeuwen, wanneer er eens een nummer met al te scheven onzin wordt in beslag genomen, - ze zullen het nog zoover sturen, dat Mussolini de heele vrijheid van drukpers opheft! En op den koop toe de dwarste belhamels ergens naar een onbewoond eiland stuurt, om er hun roes uit te slapen.

Zoo redeneerde, wat onbehouwen misschien, Renato's recht en slecht gezond-verstand, als hij te staan kwam tegenover een bezadigd politicus als den Marchese Niccolini.

‘'k Geef het graag toe,’ zei die, ‘de man heeft

wonderen gedaan; maar dat hij nu op dien toon ons in den Senaat komt toespreken... en erger nog, dat ik mijn gerechte bezwaren tegen een regeering niet aan een vriend zou kunnen uiteenzetten op het balcon van een tram, zonder door een paar zwarthemden dreigend te worden aangekeken....'

'Zou het zoo erg zijn, caro marchese,' waagde Renato voorzichtig, 'als u die gerechte bezwaren eens een jaar bijvoorbeeld moest opzouten? ze konden intusschen nog wat beter aan den gang van zaken worden getoetst....'

'Tot het te laat is....' gromde Niccolini tegen.

'En was hij trouwens niet onbetaalbaar,' vermaakte zich Renato, 'toen hij ze in den Senaat met hun angst voor zijn imperator-allures voor den mal hield? "Weest niet bang voor mij, eerwaarde Senatoren, omdat ik paardrijd.... Het zal misschien mijn jeugd zijn! Maar de jeugd is een goddelijk kwaad, waarvan men elken dag geneest..."'

Niccolini lachte zuurzoet mee. Dan hield hij voet bij stuk:

'Wat heeft hij zich de onbeperkte volmacht te doen geven? - een karakterlooze Kamer trouwens. die ze toestond - en wat heeft hij een nationale militie op de been te houden, zóó "nationaal", dat ze natuurlijk in hoofdzaak dienen moet, om zijn partij de overmacht te verzekeren! Wie heeft er

ooit van gehoord, een politieke partij met een formeel eigen leger?'

Renato glimlachte. Er was hem een beeld ingevallen:

'Stel u eens voor, caro Marchese, dat een schip worstelt met den storm, en dat de kapitein, om het schip te behouden, orders uitvaardigt, die aan sommige passagiers niet bevallen; bijvoorbeeld, uit hygiënisch oogpunt, aan een partij hygiënisten, op weg naar een hygiënisch congres; en dat die op hoogen toon zouden komen protesteeren....! Ze hebben volkomen gelijk van hun kant: 't is niet hygiënisch om de deuren en de ramen gesloten te houden; maar zet je ze open, dan slaan de golven naar binnen! Zou nou de kapitein gelijk hebben of niet, met die heeren eens een doodschrik op het lijf te jagen, als ze àl maar weer, voor de hygiëne, aan hun patrijspoorten liggen te morrelen?'

'Nou ja,' zei de Marchese, uit de hoogte meesmuilend, 'maar, caro professore, een boot kan maar één kapitein hebben; een land heeft verschillende bestuurscollege's. En wij liberalen, met onze vijftig jaar ervaring, hebben toch ook nog wel een beetje verstand van regeeren.'

'Dat hadden de liberalen dan moeten toonen, toen het land naar den kelder ging,' lag 't weer op Renato's lippen te antwoorden; maar hij zei:

'Een ander voorbeeld dan! Een zaak, waar alles

spaak loopt, het failliet is nog maar een quaestie van dagen; het werkvolk werkt niet, de klerken stelen, en de typisten tikken minnebrieven.... De directeuren kunnen er niet meer tegen op en wachten gelaten af. Tot eindelijk een kordate, jonge chef naar voren komt, die tot ieders verbazing in een paar maanden den boel op pooten zet. Maar als dan de oude directeuren toch weer mee willen praten en bedillen, dan zegt die jonge, kordate chef natuurlijk: “Ho! Doe ìk 't? of doen jullie 't? En zoolang ìk het doe, doe ik het op mijn manier....” Nee, als dit fascistisch bewind aanstonds zelfmoord had willen plegen, dan zou het niet anders te doen hebben gehad, dan constitutioneel te zijn. 't Had immers een groote meerderheid in de Kamer tegen zich, en zou dus onmiddellijk hebben kunnen opkrassen! Maar omdat het nu juist Mussolini's bedoeling was, een flink aantal jaren dóór te werken, diende het zich ruim baan te maken... Wij kunnen intusschen aandachtig toekijken.... En al toekijkende, gaat er niets van onze waarde en van onze krachten verloren. Die komen, elk op hun uur, wel weer te pas....’

De Marchese Niccolini schudde het vrijzinnige hoofd.

‘Onverbeterlijk als altijd,’ zei hij.

Den zesden April van dat jaar behaalde, bij de

verkiezingen, het Fascisme voluit de overwinning. Voor Renato echter, hij moest het zich bekennen of hij wou of niet, was die overwinning geen onverdeelde vreugde. Herhaaldelijk hoorde hij vertellen, hoe men op vele plaatsen ruw was opgetreden, met stokslagen had gedreigd, ten einde de kiezers tot de fascistische rede te brengen. Dat stond hem niet aan.

- Toch, overwoog hij, de verkiezingen mòchten Mussolini niet een nederlaag bezorgen, omdat hij niet van zins geweest zou zijn, die te aanvaarden, vastbesloten als hij was, zijn taak van opbouw in een ononderbroken reeks van jaren te volvoeren. En als dus een beetje pressie de overwinning kon verzekeren, moeten wij die pressie dan misschien niet, als een noodzakelijk kwaad, op den koop toenemen? Wij leven nu eenmaal nog in den waan, waarop heel het parlementaire stelsel berust: dat de meerderheid altijd gelijk heeft. Misschien zal ze dat eens hebben, in een gelouterde menschheid. Maar zoolang de meerderheid maar al te vaak ongelijk heeft, waarom schaft Mussolini dan niet rondweg iets zóó waardeloos als verkiezingen af, en doet het zònder zoo'n parlement van politieke partijen?

Al deze overwegingen echter namen Renato's onvreê niet weg, dat in het Fascisme het beginsel van het geweld, al had dat ééns Italië van het Bol-

sjewisme gered, nog steeds niet werd prijs gegeven. Ook hinderde hem een zekere uitdagende toon, die wel niet oorlogszuchtig heeten mocht, maar toch wat al te lichtvaardig met het denkbeeld oorlog omsprong. In sommige redevoeringen op het thema expansie en koloniën rook hij een geur van ijzer, en hij meende een Pruissisch sabelgekletter te hooren. Er was iets droogs, iets hards in de atmosfeer gekomen; hij had dat een jaar geleden al gevoeld, toen Mussolini Florence bezocht, en dat hield niet op hem te kwellen.

Op een morgen sprak hij erover met Gian Carlo.

‘Ik blijf maar bij het oud-testamentisch gebod,’ zei Renato, ‘gij zult niet dooden’.’

‘Intusschen deden de Joden, onder leiding van hun wetgever in eigen persoon, niets dan oorlogvoeren,’ antwoordde Gian Carlo reê. ‘En u zelf, professore, wat doet u anders dan dooden, elken dag? Bijna al wat u eet....’

‘Dat is noodzaak,’ wedervoer Renato; ‘laten we dan zeggen: gij zult niet dooden zonder noodzaak.’

‘Juist, maar daarop zitten wij dan ook meteen vast. Als een inbreker mij in mijn kamer overvalt, en mijn leven bedreigt, schiet ik hem neer. En wat van mensch tot mensch geldt, dat geldt al eveneens van volk tot volk.’

‘Goed, bij een verdedigings-oorlog....’

‘'t Hangt er maar van af, wat u verdedigen

noemt! Men kan ook zijn recht-op-leven verdedigen, zonder precies aangevallen te worden. Italië heeft van alles te weinig, of in 't geheel niets; en zijn buren hebben van alles te veel! Hongerige oogen kijken gewoonlijk niet bepaald vriendelijk....'

'Ja, zoo redeneerden de communisten ook...'

Gian Carlo liet de opmerking voorbij gaan.

'Het hangt dus eigenlijk van de houding van de buren af....', kwam Renato weer, na een oogenblik.

'Misschien eerder van de onze!... Als de buren merken, dat wij wakker zijn, en heelemaal niet volgzaam, en vastbesloten er niet het loodje bij te leggen, - wie weet, hoe vriendelijk ze dan worden....!'

'En in den grond is Mussolini vredelievend,' voegde de jonge man eraan toe; 'de veldslagen, die hij winnen wil, zijn "de veldslag van de Lire" en "de veldslag van het graan"....'

Renato zuchtte.

'Eigenlijk is "gij zult niet dooden" ook niet meer van kracht,' zei hij, 'het is ondervangen en omsloten door het groote gebod van het nieuwe testament: "hebt elkander lief". Maar voor het zoover is....'

'Zoolang de naastenliefde een doode letter is, zal er doodslag zijn,' besloot Gian Carlo de gegedachtengang van den meester.

‘En of die letter zoo gauw levend worden zal? Lazzaretti verkondigde in het voorjaar van '78, dat het Rijk van den Heiligen Geest was aangebroken; maar gedurende deze vijftig jaar heeft het er niet veel op geleken....’

Het vraagstuk liet Renato niet los. En in deze gesprekken met zijn jongen vriend vonden de smartelijke gedachten van zijn ouderdom hunne ordening en hun uitweg.

Een andere maal hadden zij het over den oorlog in het algemeen.

‘Ik zie het heel goed in,’ zei Gian Carlo; ‘wat wij voelden op den Monte Grappa, te midden van de grootsche bergwereld, die rudimentaire gevoelens ven verbitterden haat tegen den vijand, van gespannen vernietigingswil, van bijna Homerische heroïek, - je bent jong, je geeft er je geen rekenschap van, dat ook een sportieve voldoening je parten speelt, en je gelooft te grif, wat de kranten vertellen van den “laaghartigen” vijand; je moet heen door een hel van verschrikking, als ze beginnen te bombardeeren, en je kòmt er doorheen in een soort razernij van opgedreven moed - het was allemaal sterk en prachtig.... Maar ongetwijfeld, als je er nù aan denkt, wordt het een verbijsterende droom, een hersenschim. Die jongens in de loopgraven aan den overkant, wàren niet werkelijk je vijanden;

je zoudt er misschien de beste vrienden mee zijn geweest, als je ze hadt ontmoet in het gewone leven. En toch zou je er met het nuchterste hoofd van de wereld ook op in gemoeten hebben, niet omdat je ertoe gecommandeerd werdt, maar omdat het inderdaad noodzakelijk was. Want hieldt je zelf op met vechten, dan zouden z i j vooruit gedrongen zijn en je op de vlucht hebben gedreven en gedood, en je land ingenomen.... Er is iets waanzinnigs in die blinde noodzaak elkander te vermoorden; op slot van rekening is het een ontzettende noodlotstragedie....'

'Natuurlijk' hernam hij na een oogenblik, 'de staten en de volken zóuden het eens moeten worden; de Volkenbond zóu alle geschillen moeten oplossen... maar zál dat ooit gebeuren? De naijver tusschen de volken van Europa is zoo oud, zoo ingeroest, zoo ingebóren langzamerhand! Bij de kleinste wrijving, waar de nationale eer in gemoeid is, staan niet eens voornamelijk de regeeringen, maar de volkenzelf, de pers, de openbare meening, op hun achterste beenen. Je voelt de Europeesche oorlogen, de aanstaande oorlogen om de koloniën, bijna als een fataliteit....'

'Toch', bleef Renato bij zijn meening, 'fataliteit of niet, we mogen niet rusten voor alles gedaan is, wat maar den vrede bevorderen kan. De moderne oorlog is te verschrikkelijk; een misdaad; een af-

front aan den Heiligen Geest. In den ouden oorlog met zijn onstuimige beweging, zijn ridderlijken wedstrijd van krachten, was nog iets moois; maar de oorlog van nu, de kil-wiskundige en scheikundige massa-moord, is van een helsche leelijkheid; in den letterlijken zin van het woord: een uitbroeisel van den Duivel.'

'De Duivel heeft altijd de Wetenschap ververkracht', zei Gian Carlo. 'Of had de Wetenschap van oudsher een zwak voor den Duivel?'

'Of is de Wetenschap', vulde Renato aan, 'de Wetenschap, die in zoovele dingen doordringt, waar een gezond-menschelijke natuur een afkeer van heeft, somwijlen zelf van duivelsche natuur?'

'Des te meer reden', kwam hij terug tot zijn uitgangspunt, 'om niets onbeproefd te laten, wat in de toekomst den oorlog voorkomen kan. Onze afgevaardigden in Genève zijn mij veel te sceptisch...'

'Zeker...' bevestigde Gian Carlo aarzelend; 'en toch betrap ik er me soms op, aan de geheide "vredesapostelen" een hekel te hebben. Ik weet zelf niet waarom. Of eigenlijk weet ik het wel: ze zijn me te zoetsappig vaak, te schijnheilig, en op slot van rekening niet ernstig te nemen. En er komt nog iets anders bij: die vredespropaganda is dikwijls enkel gebaseerd op een decadente angst voor pijn, angst zelfs voor het lézen erover.... angst voor

persoonlijke ontbering ook.... Nee, dan heb ik méér op met Mussolini's: “gevaarlijk leven!”’

‘De groote Duivel is Napoleon geweest’, zei Renato opeens, ‘Napoleon, die de conscriptie uitvond, de uitbreiding van den oorlog tot heele volken, het *dwingen* van heele volken tot doodslag. De soldeniers van vroeger, arme schooiers, die uit gebrek zich werven lieten, ze zullen vaak ook wel niet voor hun plezier gevochten hebben, maar ze deden het toch in elk geval vrijwillig. Het is die verdoemde dwang, die immoreel is.’

‘Daar is zeker veel waars in’, antwoordde Gian Carlo nadenkend, ‘en het is best mogelijk, dat er in die immoreele kanten van den modernen oorlog duivelsche invloeden aan het werk zijn, - maar ik blijf toch ook bij mijn gevoel van fataliteit. De Wetenschap - wéér de wetenschap! - zorgt ervoor, dat epidemieën van pest, cholera, pokken, uitblijven, dat de zieken genezen, dat de kindersterfte afneemt, en de gezonden langer leven. Op die manier zou de wereld ongetwijfeld al heel gauw overbevolkt raken. Is dus de millioenen-verdelgende oorlog niet een geheimzinnige noodzakelijkheid, een occult natuur-verschijnsel, dat tòch niet te keeren is? Het lijkt bijna op een reusachtig complot van den Booze!’

Renato zat met gefronste wenkbrauwen voor zich heen te kijken. Dan staarden zijn lichte

oogen als in een verte. Hij zweeg een langen tijd.

‘Je hebt me werkelijk doen ontstellen, door wat je daar zei.... En het is niet te ontkennen: aan den eenen kant, met een misleidende zorgzaamheid, vertroetelt de wetenschap de menschen op alle mogelijke manieren, - en als er dan veel te veel zijn gekomen, is het wéér de wetenschap, aan wie wordt opgedragen om ze bij duizenden tegelijk den vreeselijksten dood te doen sterven, heele volken te verstikken of te besmetten.... Er is iets spookachtigs in... een demonisch samenspannen, zeg je. Als je maar niet van een *natuur*verschijnsel spreekt! Aan de natuur moet je niet raken! Ik heb de natuur mijn heele leven te hartstochtelijk liefgehad. De natuur heeft zoo iets tegen-natuurlijks als den modernen oorlog niet noodig. Die helpt zich in allerlei gevallen zoo prachtig uit den nood - buiten elk menschelijk begrip of elke menschelijke inmenging om, dat ze ook hier wel een onbedenkbare uitkomst zou brengen. Wie weet welke verschijnselen er kunnen intreden, welke wijzigingen er zouden kunnen ontstaan in het menschelijk organisme bijvoorbeeld, waardoor er tegelijk minder èn sterker menschen geboren zouden worden; een veredeld geslacht. En wie weet, welke onuitputtelijke rijkdommen er nog verborgen zijn gehouden voor ons, welke onvermoede, grootsche mogelijkheden er opeens kunnen openbreken! Ik heb vertrouwen

in de voorzienigheid van het almachtige leven.'

'Als wij menschen den boel maar niet al te erg verknoeien,' voegde hij er, versomberend, aan toe.

III

Op een vroegen Mei-morgen van dat jaar toefde Renato tusschen de citroenen en sinaasappelboomen van zijn toren-terras. Hij rook aan de broze, wijdgespalkte, waswitte bloesems, die zoo doordringend hun fijn-zoeten geur uitzonden, genoot van de reine warmte en van de jonge zon door de blinkende bladen.

In een blonden ochtendwadem, koen en jeugdig ook zij, stonden de eeuwenoude gebouwen van Florence als beschroomd den gloeienden dag tegemoet te zien. En de zachte heuvelen rondom leken in een droom van nevelig licht en stilte bevangen.

Het sloeg zes uur uit het belfoort van het Palazzo Vecchio.

Renato was tot aan de zuidelijke borstwering genaderd en keek met spijt naar zijn verdorden sagopalm. Hij had hem, als steeds, met de sinaasappelen en de citroenen, onder het afdak gesleept, vóór de winter inviel; maar zoo streng was de koude geweest, dat de gevoelige sicas het had afgelegd. Vergeeld en gehavend weken zijn harde veder-bladen uiteen, en binnen hun wijden krans bleek de rottigbruine kern met haar zacht-geworden stekels dood.

Maar plotseling... wat was dat daar? En Renato deed een ontdekking, die hem een schrik gaf van wonderlijk-diepe blijdschap. Midden uit die vermolmde kern werkte zich iets los, een heel klein, grijsgroen iets, dat nog nauwelijks een vorm had... Voorzichtig betastte hij het met de vingers; 't was iets, dat weerstand bood en mollig aanvoelde. De palm wàs niet dood! Het innerlijk leven, op het punt te verstikken, had zich dóór de versterving van bladerkrans en kern héén een nieuwen weg gebaand naar het licht.

Met verteedering beschouwde de schilder langen tijd dit mirakel der natuur.

En van dan af was hij elken ochtend daar, om getuige te zijn van het groeiende wonder. Hij noemde het zijn morgen-gebed, en herhaaldelijk moest hij denken aan zijn laatste gesprek met Gian Carlo.

Het kleine, grijsgroene iets werd tot een saamgedraaide punt van reebruin-gerugde groen-fluweeligheden, en die op haar beurt wies tot een ranke, fijn-geribde kegel; de kegel verhief zich tot een sierlijke torenspits; de torenspits bouwde zich uit tot een indrukwekkenden hindoe-tempel, rijk van gekarteld-opgaande lijnen, toeloopende tot den gekrulden top. En de tempel werd steiler en steiler; en de wijdgespreide kring der gele, doode vederbladeren, waar midden-uit hij was verrezen op zijn

vermolmde heuveltje, week elken dag nog wijder vaneen en weg en omlaag, als vereerden zij het wonder tot in den dood.

En eindelijk opende zich ook de ineengekrulde tempel-top, en een hooge, glanzend-groene beker stond daar, als de hechte en plechtige ciborie van het onsterfelijke leven.

En elken morgen wies de beker ranker en welfde weidscher uit, en vouwde zich open met een matelooze overgave aan het licht.

Het was een krans van tweeënveertig sterke, edelgetande, blinkende vederbladeren, die stralend zich ontplooiden, al grootscher en al volmaakter, tot een gloednieuwen, majestueuzen palmkroon.

En Renato, ochtend na ochtend, met een warme, vrome vreugde in het hart, aanzag de wonderbaarlijke geboorte uit het eeuwig zich herscheppende Geheim.

Het was aan het einde dier maand, dat hij met Flavia en Gian Carlo een vooravond-wandeling maakte over de heuvelen ten zuiden van Florence. Gian Carlo wist daar een mooien weg door de olijvengaarden, langs enkele oude villa's en het kerkje van San Quirico.

Zij liepen in het bezonken licht van de zon, die na haar hoogen, brandenden tocht door den dag, in verblindende eenzaamheid boven het ver-

loren leven, - thans tot de rustige uren inging, waarin de menschen vertrouwelijker verkeeren met haar dieper gouden schijnsel.

Er streefde een luchtig windje door de akkergeurige zoelte, en het zilvergroene olijvenloof deed hen gaan in een spel van teedere schaduwen.

Langs de kam van een langen heuvelrug strekte zich de weg, en in een nabije verte, over malsche dalen heen, kleurden andere heuvelen op met hun klare lentegroen, zoo sterk in den namiddag, en met het blauwige donker van hun cypressen en schermpijnen.

Langzaam klommen ze gedrieën den even stijgenden weg, ziende de schoone wereld rondom hen, terwijl zachte gesprekken togen over en weer. Renato ging in het midden, Flavia aan zijn rechterhand.

Gian Carlo was in den rouw; drie weken te voren was zijn vader gestorven, de oude Conte Bartolucci; en hij sprak over de taak, die nu alleen op hem was komen te rusten: het beheer der zeventien boerderijen en de leiding van het landvolk.

‘Ze zijn nu weer zoowat als vóór de tijden van het communisme,’ vertelde zijn donker-zachte stem; ‘ze werken weer met lust, ze hebben weer het oude, bijna patriarchale respect, dat in hun natuur ligt, en vooral, ze zijn er achter, dat ze nu veel gelukkiger leven, dan toen ze de revolutie

in het hoofd hadden. Bij ons is het wel niet zóóver gekomen, dat ze de baas waren, maar de tijdgeest had ze toch leelijk te pakken. Elk oogenblik lag het werk erbij neer; en ze hadden vervaarlijke plannen, wat òns betrof; maar eigenlijk waren ze heelemaal uit 't lood geslagen en doodongelukkig. Sindsdien moet 't hun wezen, of ze uit een nachtmerrie zijn wakker geworden. De atmosfeer is vrijwel opgeklaard; den heelen dag, onder het werk, hoor je ze zingen net als vroeger! Ze hebben 't ook heusch niet zoo kwaad; de patroon betaalt de ossen, de werktuigen; voor het zaad, het kopersulfaat, de kunstmest moet hij altijd klaar staan; ze hebben hun woning, ze hebben hun brandhout, en als de oogst binnen is, laten ze je vragen, “of je je helft wil komen deelen”....

“Ja, dat 's bekend,” lachte Renato, “ze houden er speciale denkbeelden van wiskunde op na!”

“Een overoud, bijna heilig recht! Ik neem het ze dan ook niet kwalijk; maar om erin te berusten, zooals mijn goeie vader deed.... ik zou nieuwe toestanden willen scheppen....”

Een korte wijle liep hij in gedachten.

“Kijk, wat staat het koren hier mooi!” zei hij, half afwezig.

Groen nog, maar even gelend al, stond glinsterend het graan met de groote ernstige aren in zijn stillen groei verdiept. IJle olijven-kronen hieven

hun vrede daarboven uit. En tusschen olijven en graan legde de lage zon haar peinzenden avondgloed.

“Mijn vader had een bizonder verstand van de wijnmakerij,” hervatte Gian Carlo; ‘hij had er het geduld en de zórg voor, die zoo belangrijk zijn, - de wijn van onze villa heeft altijd een uitstekenden naam gehad. Maar ik bedoel, 't is in alle opzichten een nieuwe tijd en een nieuwe stijl. De druivencultuur is in nieuwe banen gekomen, en door voortdurend intensievere bebouwing van den grond - waar ook Mussolini zoo hartstochtelijk heenstuurt - moet de oogst, van het koren vooral, zóó worden, dat de boeren inzien: dat zouden wij, met onze armen en knuisten alléén, nooit hebben klaargespeeld; dat is de leiding, het betere verstand van zaken! Ik heb er niet voor niets in gestudeerd!.... en ik wil, dat hun zwoegen hun zóóveel voldoening zal geven, en hun “helft” van de opbrengst zóó zal toenemen, dat ze te content zullen wezen om nog langer stilletjes den patroon te bedotten. Ze moeten dat onmenschwaardig gaan vinden. Een eerlijke, klare samenwerking zou ik willen stichten van spieren en geest.... Het wijde overzicht, de durf, de risico, zijn ook iets!.... Een heugelijk verbond tusschen de klassen, inplaats van den productie-verlammenden klassenstrijd.’

‘Fascistisch gesproken,’ keurde Flavia goed; aan

haar lachje achterna was te hooren, dat ze hem er een heel klein beetje tusschen nam, maar aan de oogen, waarmee ze hem, vóór Renato langs, aankeek, was óók te zien, dat ze dit versche idealisme, dien ‘nieuwen stijl’, en dien pootigen aanpak, aanbiddelijk vond.

‘En de reis naar Milaan, professore?’ vroeg Gian Carlo opeens, ‘daar heeft u nog niets over verteld.’

Inderdaad was Renato twee dagen tevoren naar Milaan geweest, om er Silvio op te zoeken. Maar Flavia gaf Gian Carlo een wenk.... Ze zouden daar misschien liever niet over praten....

De schilder keek onnatuurlijk opgewekt, toen hij zei: ‘'t Was Silvio's verjaardag, er waren jongetjes te spelen.... Aurora schijnt daar gemakkelijk vrienden te hebben gemaakt.... Ik had hem een vergrootglas meegebracht, maar hij had er al een... Zooveel als dat kind kreeg! Toen ben ik nog een nieuwen wissel voor zijn spoortrein gaan koopen... Wat groeit zoo'n jongetje in een maand of acht... in alle opzichten.... En zoo gek, hij had een Milaneesch accent gekregen....’

Renato zweeg. Er was iets in zijn stem, of hij moe werd.... Flavia keek hem van terzijde aan. Zij had datzelfde verslag al gehad. Zij voelde er een ontgoocheling achter, die haar een schrijnend medelijden gaf. En zij had goed geraden; het bezoek had Renato weinig vreugde bezorgd.

Na zijn lange nachtreis had hij niemand aan den trein gevonden; hij verwachtte dat ook niet.... en hij had het toch gehoopt. Dan Aurora's appartement; dezelfde meubelen.... de blauwzijden canapé, waarin ze met die aanstellerige waardigheid troonen kon, en die hij gehaat had dien middag, dat hij haar - tevergeefs - kwam smeeken, van haar beslissing af te zien. Diezelfde meubelen.... maar waarom hadden ze zulk een andere sfeer om zich heen? Het appartement in de Via Tornabuoni was antipathiek, maar deftig geweest. Hier, in de te kleine en te lichte kamers, stonden deze meubelen pronkerig, een tikje vervallen, onfatsoenlijk bijna. En hij had er medelijden mee. Hij durfde niet onbevangen rondkijken, als beschaamd zelf voor de mogelijke onthullingen, die hem gedaan konden worden, doch die hem niet gedaan werden. Aurora was poeslief geweest, maar onrustig. 't Leek, of haar blik aldoor zijn blik volgde en als onderving.

Toen was Silvio thuis gekomen. Hij zag er niet kwaad uit, en hij droeg een grappig pakje, donker, met een lange broek, en een stijf wit kraagje rond den hals. ‘Een Engelsch jongenscostuum,’ zei Aurora, en met een bijna beleedigende opzettelijkheid had ze de voordeelen van den gewijzigden toestand uitgemeten: hij at zoo flink nu.... hij had geen dag de school verzuimd.... ja, de lucht van Milaan, ze mochten dan over het klimaat zeg-

gen, wat ze wouen, de lucht van Milaan deed hem goed. En hij was zoo gehoorzaam....!

Silvio zelf, onder dien opdringerigen lof, had onwennig en bijna nieuwsgierig zijn grootvader bekeken; iets glurends was er in zijn kijken gekomen, iets onoprechts. Met een mat lachje had hij het vergrootglas in ontvangst genomen; hij had er immers al een. Maar toen zijn moeder even wegging, om, zooals ze zei, een oogje op den maaltijd te houden, was hij stilletjes tusschen zijn grootvaders beenen komen staan en had hem aangekeken, wat schuw eerst, en toen met een lach, die doorbrak.... Dat was een lief oogenblik geweest. Dadelijk erop was Aurora weer terug, en zij had hen niet meer alleen gelaten....

Verdrietig zag Renato het alles weer voor zich.

Een wagen onder een hooge vracht van bleekgroen, bloemengeurig hooi, getrokken door het ossenspan, dat een jonge kerel voortdreef met zijn zangerigen roep, dwong hen uit te wijken en achter elkander aan te loopen. Renato ging werktuigelijk opzij in het gras; zijn gedachten bleven in Milaan....

- Onder den maaltijd had hij gepolst over nog een cadeautje, had den wissel ontdekt, maar tegelijkertijd, door dat herinneren aan den verjaardag, was het kind plotseling in een hevige opwinding geraakt over de kindervisite van dien

middag. Dat was niet anders meer geweest dan Bibi en Pipo en Gianni, en de limonade, en de roomsoesjes, en de roode en de groene en de paarse bonbons.... En toen de jongetjes er eenmaal waren, had hij noch voor zijn grootvader, noch voor den nieuwen wissel bijna meer oog. ‘U begrijpt,’ zei Aurora met haar milde grootmoedigheid, ‘dat mochten wij het kind niet onthouden.’

- Veel te moe van zijn drie uur lang opgewonden spelen, en ook om het stoute huilen erna, mocht Silvio niet mee zijn grootvader wegbrengen. Aurora deed hem uitgeleide tot aan de vestibule van het station. Onderweg, met de zakelijke degelijkheid van een moeder, die van plan is, flink en plichtgetrouw voor de belangen van haar kind op te komen, sprak zij hem over zijn werk, den verkoop.... Ze had daar, ‘zoo in 'r eenzaamheid,’ zei ze met veel nadruk, vaak rijpelijk over nagedacht. Als de zaak van Ottavio slecht ging, liet hij dan op z'n hoede zijn en bedenken, dat zijn kleinkind daar niet onder lijden mocht. En zij gaf hem een paar wenken, die, hij had het moeten erkennen tegenover zichzelf, niet zoo gek waren: - de Florentijnen staken nu eenmaal geen geld in schilderijen, en de vreemdelingen kochten alleen copieën; Milaan was de stad van de nieuwe fortuinen, van den ondernemingsgeest, van den kunstzin; in Milaan moest hij exposeeren, dan deed zijn groote naam

dadelijk de rest; maar liet hij vooral niet zelf zich aanbieden; de Milaneezen dienden den indruk te hebben, dat zijn werk moeilijk was los te krijgen. Zij had zaken-flair genoeg, om als tusschenpersoon op te treden.... ‘Ik laat Ottavio niet in den steek, en daarmee uit,’ had hij koppig geantwoord. ‘U moet zelf weten, hoeveel u van Silvio houdt,’ was haar koele weerwoord geweest.

- Toen hij zijn kaartje had genomen, en met nog een half uur voor den boeg, tot onder de buitenveranda van het station terugslenterde, meende hij plotseling, in een over het plein wegzoevende, open auto, naast een leverkleurige pet, Aurora's paarse hoedje te herkennen. En zoo, met een laatste, wrange vraag in het hart, was hij vertrokken voor zijn zeven uren lange spoorreis naar Florence terug.

Hij zuchtte. Hij keek op.

‘Jij hebt een zooveel zachter oordeel dan ik,’ hoorde hij Gian Carlo vol eerbied tot Flavia zeggen.

Hij bemerkte, dat die beiden nu samen rechts van hem gingen, terwijl hij, in zijn gepeinzen verloren, afgezonderd was komen te loopen.

Met een diepe genegenheid zag hij naar hen. Hoe hield hij van hen alle twee! Van haar, de fijne, lieve Flavia, die zooveel voor hem geweest was, en nòg was, - maar ook van hem, den ernstigen jongeman, die zulk een zware jeugd had doorge-

maakt, en thans zoo vol zuiveren goeden wil het leven tegemoet trad.

Al verscheidene keeren had hij begrepen, hoe zij elkander lang niet onverschillig waren. En ontroerd voelde hij hunne toenadering groeien. Hij zag dien mooien, jongen kop toegewijd naar haar heen gebogen, en van haar kant het meisje hem telkens in 't gelaat kijken met een warmte, die stille bewondering inhield; en die bewondering maakte haar jeugdig.

Een ongekend geluksgevoel besloop Renato, een diep-verheugde dankbaarheid, dat hij dit leven niet voor zichzelf had begeerd, dat hij niet van te voren had verwoest deze schoonheid, die klaar lag in de toekomst.

Door den àl stilleren avond gingen ze; over de akkers, hooger dan den weg, poosde het late zonnelicht, verzonken in een droom. Dan maakte de weg een bocht, en een diepe laan zagen ze binnen van steile, monumentale cypressen, grijs de sterk-gespierde stammen, als gebeeldhouwd uit donker graniet. Er hing de koelte van een cathedraal. En achter een zwartgroene laurierhaag kwam een schaduwtuin te zien, waar beelden op hooge voetstukken waakten, en nog een enkele zonneplek toefde aan vochte kleuren; een zoete geur van rozen dreef tot hen door.

De twee waren blijven staan.

‘Vindt u ook niet, professore?’ vroeg Flavia.

Hij zag hen aan met een vragenden glimlach, zoo vol teederheid, dat het meisje bloosde.

‘Waar hadt je 't over?’ kwam hij verward.

Ook Gian Carlo had Renato's wonderlijk ontroerd gezicht gezien. Toch antwoordde hij:

‘Er stond Acton op het hek.... Een oude Villa Strozzi!.... De helft van onze klassieke landhuizen raakt in Amerikaansche handen. Ze zijn zonder genade....’

‘Ik dacht ook zooiets’, zei Renato; ‘de jeugd en de ouderdom moeten elkander ongemoeid laten.’

Gian Carlo keek verwonderd; hij begreep niet, hoe de meester zoo opeens tot deze formule kwam; maar zoo groot was de zachte ernst in Renato's gelaat, dat hij niet verder vroeg.

‘U ziet moe, professore,’ kwam Flavia bezorgd, ‘willen we niet wat rusten?’

Renato weigerde; maar toen ze even later het kerkje van San Quirico naderden, stelde hij zelf een halte voor.

Het laag-ommuurde grasveld lag al in de schaduw, maar de kleine kerkgevel had in de hoogte nog wat wegbleekende zon. Zij zetten zich op het muurtje, Flavia in het midden. Achter hen daalde een dichte olijven-gaarde, doorsponnen van schemering al, den heuvel af.

Zwijgend zaten ze. Gian Carlo keek tersluiks

naar Flavia; hij kon zijn oogen niet vàn haar wenden, zooals zij daar zat, het hoofd gebogen in een wonderlijke bevangenheid. Renato streek zachtjes met zijn stok door het gras. En hij wist wat de anderen dachten, en wat zij niet denken konden, en dat dit een van de gezegendste oogenblikken van zijn leven was.

Toen ging het poortje open naast de kerk, en een nog jonge vrouw kwam naar buiten, een dubbelgëoorde koperen kan in de hand. Zij groette de drie met een peinzend ‘goeden avond,’ alsof zij zich afvroeg, wie dat waren, die daar zoo stil te zamen zaten, en ging toen onder het afdakje op den hoek van het grasveld haar koperen vaatwerk vol water putten.

Het liep al tegen half acht. Het werd hoog tijd om naar huis te gaan. Door den roodigen avondgloor, afgloeiend van den westerhemel, daalden zij den weg omlaag. Tegenover hen, één rijzige opvaart van donkere, geheimzinnige vlammen, stond de cypressenheuvel van de Certosa stralend tegen de lucht.

En Renato voelde, hoe het geluk, dat daar naast hem aan het opwellen was, ook hem een diep geluk zou zijn, maar dat het tegelijkertijd hem eenzamer dan ooit zou achterlaten.

Zesde hoofdstuk

I

IN die maanden dacht Renato vaak, dat hij naar Florence gekomen was, om er een eenzaamheid te vinden, gelijk hij in zijn oude Maremmen nooit had gekend. Dáár was elke heuvel, elke boom, elk ruig en lief en zwierig paard, elke oerkrachtige buffel, hem een vertrouwde, en hij kende er alle simpele menschen als argelooze vrienden. Hier waren de winkelstraten, die kermis der ijdelheid, de cafe's, de stedelingen, hem altijd vreemden gebleven, ten hoogste koele bekenden geworden. Zijn kleine Silvio was er van hem afgescheurd, Lorenzo had hij weg zien trekken; en die andere twee, die hem zoo na aan 't hart waren, Flavia en Gian Carlo, nu zij elkander gevonden hadden - zoo was de wet der natuur, en die wet was góed - nu moesten zij wel afgezonderd raken van hem. Zij zouden hartelijke vrienden voor hem blijven, zeker; maar hun geregelde aanwezigheid moest hij missen; en het beste van hun leven, daar zou hij buiten staan.

Eenzamer dan ooit. Doch een àndere eenzaamheid niettemin. Hij had het gevoel, of hij in de natuur daarginder zelf als een oud en vereenzaamd dier was geweest, het oude, witte paard, dat hij eens had geschilderd. Deze nieuwe eenzaamheid, verkregen door bitter en door gelúkkig verlies, was de eenzaamheid van een vereenzaamd mènsch.

En wel verlangde hij menigmaal naar zijn Maremmen terug, maar hij begeerde niet er weer te keeren.

En in de zachte kwelling van zijn verlangen begon hij een groot doek, schilderend uit zijn peinzend geheugen die verre wereld van het natuurlijke leven: - twee witte ossen, droomend in het juk der roode boerenkar, waarop een man, overweldigd door de hitte van het uur, te slapen ligt; en daarachter, tegen het verlaten oeverland, de zonneblinkende, eindelooze wateren beneden den onbewegelijken hemel.

Telkens als hij zich verdiepte in dat vizioen, leek het hem, of hij den blakerenden akker rook, en in de trillende zonnelucht het zilte van de zee; en onder de warme, wegende stilte zag hij de flanken der ossen, en de borst van den boer, en de aanwellende golven, verloren in één plechtige, eeuwige ademhaling.

Het was dit doek van zijn begeerteloos verlangen, dat meer dan alle vorigen den roem verzamelen

zou rond het hoofd van dezen eenzamen groote.

Vele weken bleef Renato opgesloten binnen zijn arbeid. En tegen het uur, dat de avond viel, klom hij naar zijn terras en zat daar, Brisc aan zijn voeten en zijn Florentijnsche vertrouwden voor oogen: de edele Domkoepel, de teeder blozende toren van Giotto, en het zeven eeuwen jong en fier Palazzo Vecchio, als onscheidbare makkers tezaam in de violette schemering.

De tax kwispelstaartte, keek met zijn befloerste oogen, de witte slapers nattig uit de hoeken gedropen, den baas in een moede smartelijkheid aan. Dan werkte het langlijvig dier zich overeind, ging opstaan tegen Renato's knie, kwispelstaartte weer...

Goedig streek hij het beest over den kop.

‘Je stinkt, ouwe jongen,’ mompelde hij; ‘je wordt oud.... net als de baas zelf.’

Want het was niet alleen zijn werk, dat hem zoovele weken gevangen hield. Hij zag op tegen het trappenloopen, dat hem vroeger zoo stevig afging. Vooral nu de zomer die benauwende, stoffige hitte in het trappenhuis stookte, had hij werk om boven te komen. Hijgend toefde hij op elk portaal. Hij had er al eens over gedacht, te verhuizen, zijn toren vaarwel te zeggen.... Hij nam te weinig beweging.... Maar hij voelde, dat hij er niet toe besluiten kon.

De tijden waren weinig vroolijk. De moord op Matteotti, dien zomer, vergiftigde de atmosfeer. Was het een booze zweer, die openbrak uit het fascistisch bewind? Waren de tegenstanders de aasvliegen, die profijt zogen uit dit lijk?

Al het partijdige en tegenstrijdige, dat hij te hooren en te lezen kreeg, deed Renato tot de slotsom komen, dat de socialistische afgevaardigde in het bezit zou zijn geweest van een voor de regeering onaangenaam dossier, waaruit hij een opzienbarende kamerrede dreigde te houden; dat hij deswegen door enkele individuën was opgelicht, met de bedoeling, hem die papieren afhandig te maken (en waarschijnlijk ‘een voorbeeldig pak slaag’ toe te dienen daarenboven); doch dat een tusschen hem en zijn aanranders ontstane worsteling zijn vermoording had meegesleept.

Het feit, dat de aanvoerder dier individuën een fascist was, berucht uit de heetste tijden der strafexpeditie's, een dier half abnormale heethoofden, zooals elke revolutie ze kent: Dumini, die in Florence om zijn voor niets terugdeinzende vermetelheid onder de argelooze fascistische jeugd een groote populariteit had genoten, - het feit ook, dat zij het lijk begraven hadden, zooals authentieke misdadigers doen, - het schiep alles een sfeer van lugubere onheilspellendheid, die de tegenpartij met gretigheid uitbuitte.

Intusschen was, vier maanden voor dien, te Parijs de chef van den Fascio aldaar, Nicòla Bonservizi, door een Italiaansch anarchist vermoord. Drie maanden erná, in Rome zelf, werd door een politiek-geëxalteerde het fascistische kamerlid Armando Casalini om 't leven gebracht, terwijl hij 's morgens in de tram zat naast zijn dochtertje, een even zachtaardige als waardevolle man, die geen persoonlijke vijanden hàd. En vielen ook op het land nog steeds bij tientallen de fascisten, - dit alles verhinderde de oppositie niet, haar campagne rond ‘de moord zonder weerga’ door te zetten. De arme Matteotti moest tot elken prijs verheven worden tot den martelaar der onschuldige verdrukten.

Had de Regeering werkelijk schuld, begon zelfs Renato zich af te vragen. Kon het waar zijn, dat zij het was, die had order gegeven tot Matteotti's ontvoering en afstraffing?

Er gingen geruchten van een geheim terroristisch genootschap, door de Regeering betaald. De generaal Del Bono, hoofd van den veiligheidsdienst, werd van medeplichtigheid beschuldigd en gedaagd voor den Senaat, in diens functie van Hooggerechtshof. De chef van het ministerieele pers-bureau, Cesare Rossi, eveneens in de zaak betrokken, werd gevangen gezet. Een tot zijn verdediging geschreven memorie, die ook den Leider zelf heette te com-

promitteeren, werd in beslag genomen, en verscheen toch later, in fac-simile, in de couranten. Was het een vervalsching?

Velen meenden het Fascisme onherroepelijk verzwakt. Wie bangelijk en duldzaam hadden berust, vatten moed. Van alle kanten maakte men zich gereed tot den aanval. De dagbladen durfden een toon aan te slaan, sinds lang niet vernomen. Mussolini diende af te treden, schreef Renato's krant, de Nuovo Giornale, en zich ter beschikking te stellen van een eereraad.

De oppositie van alle kleur, op Giolitti, Salandra en hun aanhang na, verliet de Kamer en trok zich terug op den Aventino, onder leiding van den socialistischen Hertog Di Cesarò. Er werden boekdeelen opengedaan over machtsmisbruik van sommige fascistische hoofden. Men vroeg de ontbinding der nationale militie. Zelfs de oorlogsverminkten, door het fascistisch bewind steeds met een bijna religieuzen eerbied gesteund, werden tegen dat bewind opgezet. En altijd hooger wies de vloed, die Mussolini en het Fascisme trachtte te overstorten.

Renato beleefde dien tijd als was 't een benauwende droom. Ging zóó het schoone epos van den tocht naar Rome einden? Zou zóó die heerlijke geestdrift in een kwaaddampige kelderlucht van misdaad en duistere medeplichtigheid ten onder gaan?

Weifelde Mussolini? Wankelde hij? Waarom troonde hij zwijgzaam op het Palazzo Chigi, en liet de belagers ongemoeid in hun ondermijnende aanvallen? Waarom verdedigde hij zich niet, zoo dikwijls hij 't woord nam, in 't parlement en elders?

Den fascistischen jongens, ternauwernood in toom gehouden, begon het te kras te worden. Op allerlei plaatsen barstten zij uit den band. Op den oudejaarsavond werden te Florence de bureaux van den Nuovo Giornale in brand gestoken, en van verscheidene advocaten, die als felle tegenstanders van het regiem bekend stonden, de kantoren verwoest.

En toen de maat vol was en de couranten reeds de lijst hadden klaarliggen van het nieuwe ministerie, dat door de oppositie op haar Aventino bij voorbaat was samengesteld, kwam plotseling de Leeuw uit zijn hol. Den derden Januari 1925 sprak Mussolini de rede uit, die met één slag, door haar fiere uitdagendheid en haar supremen hoon, al zijn aanvallers het zwijgen oplegde en gansch de omsingeling brak.

Hij tartte de oppositie binnen en buiten de Kamer, gebruik te maken van het Grondwet-artikel, dat haar het recht toekent, de ministers van den koning te dagen voor het Hooggerechtshof. En zeker, dat niemand ook maar eenig bewijs zou kun-

nen aanvoeren voor welke schuld der Regeering ook, vervolgde hij:

‘Niemand heeft mij tot heden deze eigenschappen ontzegd: een zekere intelligentie, en veel moed. Ik zou daarentegen wel stapelgek moeten geweest zijn, om een toestand, die zich juist begon te stabiliseeren, weer grondig in de war te sturen door bevel te geven tot het ombrengen van een tegenstander, dien ik achtte om een ‘crânerie’ en een moed, die soms geleken op de mijne en op mijn koppigheid in het verdedigen van wat ik voorsta.

‘Alleen een vijand, die gedurende lange nachten een diabolisch plan had beraamd tegen mij, kon deze misdaad ten uitvoer brengen.

‘Men zegt, dat ik een *ceka* gesticht heb. Waar? Wanneer? Hoe? Niemand weet het. Maar in Rusland heeft de ceka 150 à 160 duizend menschen, volgens de statistieken, zonder vorm van proces terechtgesteld.’

En trotsch op de schaarschheid der misdrijven, door zijn reddende revolutie meegevoerd, met een gebaar van heroïsche schoonheid:

‘Ik verklaar hier ten overstaan van deze vergadering en ten overstaan van heel het Italiaansche volk, dat ìk alleen de verantwoordelijkheid op mij neem, de politieke, de moreele en de historische verantwoordelijkheid, voor alles wat er is gebeurd. Als min of meer verdraaide frazes volstaan om een

man te hangen, te voorschijn met de galg, en te voorschijn met het touw! Als het Fascisme niet anders geweest is dan wonderolie en gummiestok, en niet, integendeel, een hooge geestdrift der beste Italiaansche jeugd, aan mij de schuld! Als het Fascisme geweest is een genootschap om misdaden te bedrijven dan ben ik de directeur van dat genootschap! Als alle gewelddaden het resultaat geweest zijn van een bepaalde historische, politieke en moreele atmosfeer, aan mij de verantwoordelijkheid, want die atmosfeer heb ìk geschapen met een propaganda, die loopt van vóór den oorlog tot op heden.

'Italië, mijne heeren, wil den vrede, wil den rustigen arbeid; wij zullen het die geven met de liefde, als dat mogelijk is, en met dwang, als dat noodig zou blijken.

'Want dat allen het weten, dat het hier niet gaat om een persoonlijke gril, en niet om machtswellust, en niet om een onedelen hartstocht, maar enkel om een machtige en matelooze liefde voor het vaderland.'

Inderdaad, mijmerde Renato na, hij heeft gelijk gehad met te zwijgen. Een man als hij, de redder en weeropbouwer van zijn land, kan niet ingaan op voorstellen van eereraden, kan zich niet gaan vrijpleiten van alle mogelijke lage verdenkingen. Het beeld van zijn leven, het sobere leven van den

hardst werkenden man van heel Italië, moet volstaan en volstaat.

Een vruchtbare regeeringsperiode volgde: het openbaar onderwijs werd grondig hervormd door de wetten van den philosoof Gentile; met Engeland en Amerika, dank zij het zaakkundig en ruiterlijk optreden van graaf Volpi, kwam een voordeelige schuldregeling tot stand; welhaast het geheele staatsorganisme werd in al zijn geledingen herzien, het ministerie der corporatie's ingesteld en dat andere, belangrijke instituut: de Rechtbank van den Arbeid, die alle geschillen tusschen werkgevers en werknemers te beslechten kreeg; terwijl werden afgeschaft de geheime genootschappen, en allereerst de Vrijmetselarij, die in de wijdvertakte samenspanning om het Fascisme ten val te brengen, een der voornaamste drijfkrachten bleek geworden.

‘Ikzelf ben geen vrijmetselaar,’ zei op hun ‘Leonardo’ de marchese Niccolini tot Focardi, ‘maar al onze groote mannen waren het, van Cavour en Mazzini af, tot Crispi toe. In het buitenland is het al evenzoo; overal waar een tegenwicht noodig is tegen een té grooten invloed der Katholieke Kerk. En bij de tocht naar Rome was het diezelfde Vrijmetselarij, die Mussolini heeft gesteund!’

‘’t Is allemaal heel goed mogelijk,’ zei Renato, ‘maar ik kan het niet helpen: dat werken in 't duis-

ter heeft me altijd tegengestaan. Open kaart, daar houd ik van.'

'Wie met open kaarten speelt, verliest, - dàt is de zaak!' glimlachte Niccolini.

'Laat ik het dan anders zeggen. Wie steekhoudend een gevaar bestrijden wil, moet niet beginnen met de fouten van zijn tegenstanders over te nemen.'

'Fouten....?' betwijfelde Niccolini. 'Nu ja, de "duistere wegen" van de Jezuïten, tenminste, zooals de legende daarvan gaat, - als ge die bedoelt? Maar overigens, wie werkt nièt in duister? Elke winkelier, die een ongehoorde concurrentie beraamt; elke uitvinder, die niet wil, dat een ander hem zijn geheim af zal snappen; en.... u en ik, als we niet vertellen, wat we niet kwijt willen zijn....'

'Het hangt ervan af,' antwoordde Renato; 'verzwijgen is soms een bewijs van waardigheid en zelfbeheersching; het kan ook een misdaad wezen; en een anderen keer een moreel gevaar. Het stalen gezicht van de Vrijmetselarij had, dunkt mij, maar al te veel van het "geestelijk voorbehoud" der Jezuïten!'

'Ik heb', wedervoer Niccolini, 'onder mijn beste vrienden vrijmetselaars gekend, voortreffelijke kerels, trouwe harten, die altijd voor een ander klaar stonden, en allereerst natuurlijk voor hun broeders.

Ik verzeker u, dat er heel wat christelijke liefde onder dat “stalen gezicht” schuil ging.’

‘'k Geloof het graag,’ gaf Renato toe; ‘de Jezuïten zullen ook hun goeds hebben gehad, ondanks hun gevaarlijken stelregel, dat het doel de middelen heiligt. Ik zei alleen, dat de Vrijmetselarij verkeerd heeft gedaan, hen te bestrijden met dezelfde methodes. Waarom is het Communisme in Rusland mislukt, allereerst als idee? Omdat het de Tsaristische terreur beantwoord heeft met een nog wreeder roode terreur. Dat heeft het zijn moreele superioriteit ontnomen. En ik vrees, dat de Vrijmetselarij, bij òns in Italië tenminste, zedelijk terdege verzwakt was door al het geïntrigeer en baantjes-geknoei achter de schermen.’

Niccolini had terloops Renato aangekeken, en zijn roode haviksneus, boven de witte snor en baard, versnoof in den tic, die zijn misnoegen placht uit te drukken.

‘En dìt soort zwijgen, caro Marchese,’ zei Renato na een oogenblik, ‘is het zwijgen, dat toestemmen beteekent....’

Maar was dan uit het staatsorganisme weggesneden die tweede, geheime en oppermachtige staat, aan wien zich, vele decenniën lang, te onderwerpen had gehad, al wie een carrière zocht te beginnen, - een ander geheim gezag bleef voortbestaan, en dat was, hier en daar in de Nationale

Militie, de willekeur der ongetemde elementen.

Renato, door zijn jarenlangen omgang met Gian Carlo, begreep wel, hoe het euvel was ontstaan, - het bleef er niettemin een euvel om.

Die Nationale Militie was immers niet een op de gewone wijze gerecruteerde weermacht, - het was een revolutie-leger, op goed geluk bijeengestroomd; wat de kern betrof uit de beste jongelingschap van Italië, vurig begeerend het vaderland te bevrijden van den dreigenden chaos; uit ontslagen vrijwilligers van den grooten oorlog ook, de roemrijke ‘arditi’; doch eveneens uit avonturiers en geweldenaars-van-nature, door dien oorlog in hun waren aard teruggesmeten; en, het laatste halfjaar vóór den tocht naar Rome, toen het aantal te gelden begon, uit overloopers van allerlei slag, te grif aangenomen, ex-communisten en die kleurlooze volksheffe, die nergens ontbreekt, waar zij meent dat wat te halen valt.

Toen, eenmaal het fascistisch bewind gegrondvest, dit revolutieleger tot een blijvend bolwerk van den staat was omgeschapen, had een groote zuivering plaats gehad weliswaar, maar ook waren met het teruggegeven aan de maatschappij van allen, die er hun werkkring of hun fortuin op hen wachtende vonden, een aantal uitnemende bestanddeelen bij de reserve beland. Het permanente kader aan den eenen kant noodzakelijk tot bescherming van de nieu-

we orde, kwam aan den anderen kant - strategische meesterzet - te bestaan uit degenen, die nìet naar huis gezonden konden worden, òf omdat het Fascisme hun tè veel dankte, òf omdat anders de natie ware opgescheept geworden met heel een klasse van werkeloozen, en dus ontevredenen.

Inmiddels vonden velerlei elementen, die, in den tijd toen aanval-en-verweer de dagelijksche taak was, volkomen op hun plaats waren geweest - en daaronder zoowel de roekelooze belhamels als de zelfvergeten stoutmoedigen - zich gedesoriënteerd in een wettigen toestand, waarin hardhandig den baas spelen geen pas meer gaf. Zelfs menig plaatselijk hoofd kon zich niet losmaken van de mentaliteit, dat elke tegenstand onmiddellijk door een krachtdadig optreden diende te worden onderdrukt en afgestraft.

Toch zei Mussolini het herhaaldelijk: nu het Fascisme zelf regeert, is het de fascistische Regeering die ingrijpen zal waar dat noodig is, en op haar wijze. Individueel geweld heeft geen zin meer. En hij vaardigde orders uit aan de Prefecten, de ongehoorzamen streng te straffen. Inderdaad zaten er in die maanden meer dan zevenhonderd fascisten, die zich naar den nieuwen stand van zaken niet hadden believen te voegen, achter slot en grendel. Maar dikwijls ook werden die orders niet uitgevoerd. De oorlogs- en revolutie-geest, in 't bizonder te Florence, gistte nog altijd na.

Gian Carlo was er vaak zwart gestemd over. Hij had, misschien nog scherper dan Renato, geleden onder de slechte tijden, die gedurende den vorigen winter het Fascisme doormaakte.

‘Ik heb het vroeger ook wel gezien’, zei hij, ‘en ik heb het u vaak gezegd: ik wou dat we het tuig kwijt waren, dat onze gelederen binnensluipt, - maar in de hitte van den strijd hadt je zoo geen last van ze; je hadt zelfs den indruk, of die strijd ze beter maakte, of in het vuur van het schoone doel ook zij een beetje gelouterd werden. En misschien was dat ook zoo. Bij den tocht naar Rome waren we àllemaal razend van vreugde; tenminste zoo zag ìk het. Maar nu elk geweld onnoodig is geworden en absoluut verboden zelfs, nu degenereeren ze weer tot de schooiers, die nooit hadden moeten worden toegelaten.’

Zoo sprak hij, den morgen volgend op een voorval, dat hem buiten zichzelf bracht, en dat dan ook ergerlijk genoeg was. Omdat bij een krantenventer een dagblad was aangetroffen met een scherp artikel tegen Mussolini, had een bende anonieme zwarthemden op eigen gelegenheid alle couranten-kiosken van Florence afgebrand; tientallen onschuldige stakkers vonden hun arme have verkoold. Niemand had er order toe gegeven; maar niemand nam ook maatregelen, de lafhartige helden te vervolgen.

Het zat Gian Carlo tot de keel.

‘Het is een schande, een schande voor wat zoo mooi is geweest’, zei hij, ‘ze bezoedelen de eer van heel het Fascisme.’

‘'n Geluk nog’, vergoelijkte Renato, die medelijden met hem had, ‘dat er geen erger dingen gebeuren! 't Is een niet te vergoêlijken brooddronkenheid, zeker; misbruik maken van de bangelijkheid van 't publiek.... Maar hoe zelden op slot van rekening komt zooiets voor....’

II

In grooten eenvoud werd dien zomer het huwelijk voltrokken van Flavia Pasquali en Gian Carlo Bartolucci. Voor luisterrijke feesten gevoelden geen van beiden; Flavia niet, wijl haar stille aard naar alles wat intiem was stond; Gian Carlo niet, omdat de tijden er niet naar waren, en omdat zijn moeder, die ook Sandrino's dood nooit was te boven gekomen, nog steeds in zwaren rouw was over haar man.

Renato was een van Flavia's getuigen geweest. Enrico, haar aangetrouwde oom uit Modena, de andere. De nog altijd luisterlievende advocaat Pasquali had het alles behalve prettig gevonden, dat het huwelijk van zijn eenige dochter zoo bescheiden toeging, vooral nu zij dan toch de Contessa Bartolucci werd; doch bij zoovéél al had

de ijdele man zich moeten neerleggen; en Focardi als getuige, omdat 't dan een eersterangs-beroemdheid was, nam hij in godsnaam op den koop toe.

Voor Renato was die dag van een wonderlijke gelukkigheid. Zóó moesten zij zich voelen, dacht hij, die door het sterven zalig worden. En aan zijn oude gezicht gaf dat geluk een ernst en een adel, dat menigeen erdoor getroffen werd.

Flavia zag er jonger uit dan ooit, zoo fijn, zoo blozend, zoo ingetogen. En meer dan eens kwamen haar oogen met een groote, vaste warmte die van Renato ontmoeten. Wat beduidde die blik? Was het een behoefte te troosten? Renato wist het niet, maar het ontroerde hem met een bijna mystieke ontroering.

En Gian Carlo was mooi om aan te zien. Zoo vol donkeren gloed maakte de vreugde zijn mannelijk gezicht, dat het van een welhaast plechtige schoonheid werd; een krachtige, warm-bezielde kop van Titiaan.

Na den dag van het huwelijk kwam Renato gedurende vele weken zijn toren niet af. Hij had dien avond, thuisgebracht in den automobiel der Pasquali's, zijn trappen wat gedachteloos vlug bestegen, zijn hijgen vergetend; en boven gekomen, had hij zich plotseling zeer onwel gevoeld. Hij wou zich niet bekennen, dat het een flauwte was geweest.

Hij zat op zijn toren en schilderde weinig. Zijn groote stuk ‘Rust’ was sinds maanden voltooid en aangekocht door den Staat, evenals ‘De Tocht naar de Eeuwige Stad’.

Dikwijls toefde hij op zijn dakterras en overpeinsde zijn leven, en dacht na over de wereld en over de toekomst der menschheid. Wonderlijk menigvuldig zag hij de jaren van zijn jeugd terug, en met een groote hardnekkigheid het tafereel der roodgemantelde apostelen en discipelen van David Lazzaretti; die boerenkerels vol heilige geestdrift, op weg, zij wisten niet waarheen, naar de eeuwige Stad, naar het Koninkrijk Gods, of naar den dood.

En dikwijls dacht hij ook aan het lange gesprek, dien avond in de Maremmen, het eerste gesgrek met den Marchese Niccolini, over de komst van den Heiligen Geest, die de Liefde zou zijn, - en aan de gesprekken met Gian Carlo over den Duivelschen invloed in de blijkbare fataliteit van den oorlog.

Dan was het, of die beide zoozeer uiteenloopende gedachten tezamen kwamen in een ander gesprek, dien anderen Maremmenavond, een gesprek met den lieven Vittorio Spini, over den mond van den Goddelijken Meester; den harden trek, die er lag om dien mond, zelfs als die mond van liefde sprak... de woorden, die pasten bij de oogen, maar niet bij den mond, die ze sprak.... Alsof er achter oogen

en mond de eeuwige en onbeslechtbare worsteling stond tusschen God en mensch.

Gian Carlo en Flavia, al hadden zij nu elkander gevonden in een huwelijk, dat de oude villa in Bagno a Ripoli vol maakte van een jongen glans, zij lieten hun vriend niet in den steek.

Terug van hun huwelijksreis door Frankrijk, waren zij hem dadelijk komen opzoeken. Zij waren geschrokken, zoo slecht als hij er uitzag, geschrokken nog meer van zijn aarzelend verhaal over die ‘kippekuur’, waarna hij maar enkele keeren meer had durven uitgaan.

‘Hoor eens, professore,’ zei Flavia, ‘dat gaat zoo niet langer. U moet verhuizen. Wij zullen wel een mooie gelegenheid ergens voor u uitvinden, is 't niet, Carlino?’

En een paar dagen later al kwamen zij aanzetten: een heerlijk atelier bij de Piazza Donatello! en niet eens duur!

Renato ging met ze kijken. Een ruim, hoog vertrek - een paar prettige kamertjes ernaast - op een klein grasveld, en daarachter een stukje belommerden tuin.

Zich gewonnen geven aan het oud worden; zijn mooien toren - zijn wachttoren - vaarwel zeggen, 't viel hem wel moeilijk, 't Leek hem ook, doch hij zei het hun niet, of dat ietwat holle atelier

op dien tuin van zwartbladerige boomen, een soort mausoleum was, waar hij levend zou zijn bijgezet. Maar hij gaf toe, dat ze in de praktijk gelijk hadden, en tegen November huurde hij de nieuwe woning.

Op een avond in het begin van October - de nacht was stralend van sterren en zacht als in den zomer - zat Renato op zijn terras en keek in velerlei gepeinzen uit over de stad, die, van den lichtdoorpijlden Arno onder hem, hij zag oprijzen en zich verliezen in de vage heuvelen.

Dan kwam het hem plotseling voor, of er een ongewoon stemmengeroes was door de straten, geschreeuw in de verte.... en het viel hem in, dat hij onder het avondeten knallen had meenen te hooren, of er geschoten werd.

Hij schrok. Weer hoorde hij schieten, nu van dichtbij. En eensklaps zag hij een vurige rookkolom opwarrelen tusschen de huizen uit, in de richting van San Lorenzo. Het was een brand.... En wat beduidde dat schieten? Hadden ze brand gesticht? Wie hadden er brand gesticht?.... Of waren het maar weer pakken couranten, ergens tot een vuurmijt gemaakt? Even scheen de gloed te dooven, laaide dan weer heftiger op in een sproeienden vonkenregen en rooder rookgewolk.... Vol duistere vragen stond Renato het aan te zien.

Doch wat was daar voor een opschudding,

schuin aan den overkant van den Arno? 't Kwam van de Piazza Mentana, waar de bureaux van den Fascio waren. Onder het schuw lantarenlicht bemerkte Renato een wild gewoel.... ‘A morte! A morte!’ onderscheidde hij.... En een nog toorniger tumult, kort daarop, weergalmde tusschen de bogengangen der Uffizi, voor het fascistisch hoofdkwartier. Dan overstemde een geronk en gepaf van vrachtauto's het onheilspellend geschreeuw. Dreigend daverden even later er twee aan den Lungarno voorbij, van zwarthemden volgestampt.

‘Jeugd! Jeugd! Lente van schoonheid!’ Ze scheurden het hun kelen uit, meer dan ze het zongen; een heet, bezeten wraakgezang.

Renato stond angstig overeind aan zijn uitzichtvenster. Wat was er in godsnaam gebeurd? Een nieuwe vuurkolom gulpte omhoog.... 't Moest ergens in de Via Strozzi zijn, of nog verder weg, bij Santa Maria Novella. De alarmklok in den toren van Giotto begon te tampen als tot afwering van een ramp, die al niet meer te keeren was. Tusschen de Uffizi-galerijen hield het geschreeuw aan, werd sterker. Groepen menschen, langs de Arnokade, scholen bangelijk bijeen.

En na nauwelijks vijf minuten, een eind achter Santa Croce, een derde vuurzuil.... Een complot van brandstichting leek het! Was er een communistische opstand uitgebroken? Moesten al

de gruwelen der Roode Week, van drie of vier jaar geleden, worden herhaald? Of was het...? Renato herinnerde zich plotseling de aanplakbiljetten, die hij enkele dagen tevoren gelezen had, de gevaarlijke plakkaten van den Florentijnschen Fascio, opruiend tot afstraffing der Vrijmetselaars, verdacht van een aanslag tegen den Staat: ‘Tref ze in hun goederen, in hun persoon!’ Was die onverantwoordelijke taal tot daden omgeslagen? Was de haat tot waanzin aangehitst, tot de fanatieke razernij van een Bartholomeus-nacht?

Sirenen gilden over de stad, - de brandweer, die ergens nader raasde. En hoor, de karakteristieke, lang-klagende claxons van de ambulance-wagens der Misericordia. Er waren gewonden, dooden misschien....

Een schok voer Renato door het hart. Weer een nieuwe brand laaide uit, dichtbij de eerste, achter het Battistero ergens; de roode rook dreef over de stad, verhulde den Domkoepel tot een rossig, angstwekkend fantoom.

Telkens knalden revolverschoten; een wreed gejoel als van benden, die plunderen, hield minutenlang aan.

Van over de stad, in de buitenwijken, begonnen plotseling andere roode schijnselen te waaien.... in de buurt van de Cascine.... en bij de Piazza Beccheria....

De ontzetting steeg in Renato al verstarrender. Op negen, tien plaatsen tegelijk woelde de vlammen-doorgloeide rook, als was Florence een vulkaan, die losbarstte uit vele nieuwe kraters tegelijk.

Hij hield het niet langer uit daarboven. Hij moest de straat op. En aan den hoek van de Via dei Bardi al hoorde hij van het saamgeschoolde volk de verwarde berichten.

- De fascist Luporini is neergeschoten.
- Op de trap van een huis in de Via dell' Ariento.
- Door een vrijmetselaar!
- Nee, door een anarchist. Maar Luporini kwam bij een vrijmetselaar vandaan, dien hij de les was gaan lezen.
- Verdiende loon, de bruut!
- Wat hebben ze de menschen in hun huizen lastig te vallen!
- De moordenaar is afgemaakt in de straat, als een hond!
- De fascisten wreken zich!
- Ze steken den brand in alle winkels en kantoren van die samenzweerders.
- Ze eischen represailles!

‘Dat staat toch niet aan hen!’ zei Renato. ‘De regeering....’

‘Ze hebben lak aan de regeering!’

- ‘Tien dooden als wraak voor den gevallen aanvoerder!’ heb ik ze hooren roepen!
- Ze willen Pilati!
- Ze willen Console!
- Goed zoo! Console met zijn schendblaadje!
- Een leugen! Hij is vrijgesproken van 't zomer!
- Console is een beste kerel! Hij heeft twee kleine jongens.
- Pilati is een vriend van Mussolini!
- Je bent gek! een maximalist een vriend van Mussolini!
- Console is een Jood.
- Niet waar; en geen vrijmetselaar ook! Dat weet ik van iemand, die....
- Hij is correspondent van de Avanti!
- Correspondent geweest....
- Weg met Console en Pilati!

Renato ging den Ponte Vecchio over. In de straten - het was half elf - waren overal de ijzeren luiken neer. Gendarmen stonden aan elken hoek. De Piazza Vittorio Emmanuele was een hel-verlichte leegte; alle café's zaten dicht. Uit een groep naar huis haastenden, die hij langs kwam, ving Renato op: de theaters en cinema's waren halverwege de voorstelling gesloten.

In de Via dei Ginori zag hij de brandweer bezig op ladders tegen een huis. De vlammen waren aan het dooven. Donker gaapten de verbrijzelde ruiten

van een uitgebrande verdieping. Een bittere stank dreef naar buiten.

‘'t Kantoor van den advocaat Console,’ hoorde Renato zeggen.

Waartoe nog verder te loopen, dacht hij. Hij voelde zich doortrokken van een smartelijke moeheid, of hijzelf een uitgebrand huis was, alles zwart en nat en verkoold. Wat was de menschheid nog verdwaasd, gevangen in schrille obsessie's. aanstonds verwilderd in wreede wraakzucht; blind, blinder dan ooit.

En op wat duistere wegen was het Fascisme aan het ondergaan in modder en bloed....

‘Arme Gian Carlo’ dacht hij nog, ‘en arme Sandrino....’

De morgen-couranten stonden vol over den moord op Luporini, en over den ‘lafhartigen moordenaar’. 't Bleek een jeugdige heethoofd geweest te zijn, bewonderaar van den zestigjarigen vrijdenker, wien Luporini namens den Fascio rekenschap was komen vragen over zijn ongestaakte vrijmetse-laars-actie. Toen hij zijn ouden vriend gemolesteerd dacht door het onzachtzinnig optreden van den fascist, had hij dien in het donkere trappenhuis opgewacht, hem neergeschoten, en vluchtend, was hij al spoedig achterhaald en door de menigte afgemaakt.

‘Hartstochtelijke elementen’, las Renato verder, hadden daarna hun Luporini gewroken, kantoren en winkels van vrijmetselaars en hunsgelijken verwoest en geplunderd.... En opeens zag hij een opschrift, met kleine, schuwe lettertjes: ‘Het ex-kamerlid Pilati ernstig gewond, de advocaat Console gedood.’

Hij voelde zich koud worden. Hij las het bericht. Geen enkele bizonderheid werd meegedeeld, dan dat de twee mannen, die op hun geweten hadden gehad, tegen het Fascisme te zijn, door de Misericordia waren vervoerd; dat de eerste in levensgevaar verkeerde, en de tweede reeds bij aankomst in het hospitaal gestorven bleek.

De volgende dagen kwamen de hartverscheurende verhalen los: het kamerlid Pilati, bedlegerig, was onder de oogen van zijn vrouw en dochtertje, met revolverschoten omgebracht. De advocaat Console, toen de door ijzeren staven verzekerde tuindeuren van zijn villa waren ingerameid, had zich op een bovenvertrek verstoken, terwijl beneden zijn vrouw en zijn twee zoontjes de zwarte geweldenaars smeekten, af te laten. Zelfs de wanhoop dier vrouw en het zielige kindergeschrei had de moordenaars niet af kunnen brengen van hun ‘rechtvaardige wraak’. Zij waren de trap opgestormd, hadden hun slachtoffer aanstonds ontdekt en met vijf kogels doorschoten.

Doch in de sombere zonnedagen na dien avond van misdadige wraakzucht - te laat wel is waar - woedde over het Florentijnsche Fascisme en over alle verantwoordelijke autoriteiten de louterende toorn uit Rome, die met één slag den Bartholomeusnacht van Florence tot een einde zou stellen, in heel Italië, aan alle individueele willekeur en na-oorlogsche represailles.

'Wilde beesten zijt ge,' wist Gian Carlo, dat Mussolini had getelegrafeerd. Het bestuur van den Fascio werd en bloc afgezet, de consul Gamberini naar Tripoli verbannen, de prefect en de commissaris van politie ontslagen.

Italo Balbo zetelde als regeerings-gevolmachtigde in het hotel Baglioni en hield een strafgericht tot radicale zuivering der partij; van een-en-vijftig fascisten meldden alom de aanplakbiljetten de eerlooze uitwerping. Een rechtsvervolging tegen de moordenaars, brandstichters en plunderaars werd ingesteld.

'Het huis is heilig' was het wachtwoord, dat uit Rome kwam. En onmiddellijk daarop schreef Mussolini:

'Het individueel geweld, drie jaren na den tocht naar Rome, is te gemakkelijk om heroïsch te zijn en te schadelijk om nog langer te kunnen worden geduld. Wie kan er borg voor staan, dat het niet wordt ingegeven door kleinzielig eigen-belang, door

wrok, of door misdadige instincten? Dit geweld bemoeilijkt de regeering, het compromitteert haar. Het is anti-fascistisch.'

Zijn woorden werden wet. Van dan af, zelfs bij de reeks van aanslagen op den Leider zelf, zou een ijzeren discipline zoogoed als elke wanordelijkheid onderdrukken.

III

Een der eerste dagen, dat Renato zijn nieuwe atelier nabij de Piazza Donatello was komen betrekken, en hij tegen den avond een ommetje maakte, had hij een ongedachte ontmoeting. Hij kwam Rocca tegen. Van uit de verte reeds zag hij hem schuin den Viale oversteken, de hooge gestalte met het vreemde, geelbleeke gezicht onder den kleinen flambard.

Rocca bleek twee straten van hem af te wonen. Samen liepen zij een eindweegs op. En Renato meende te merken, dat de zoo veelbesproken en gevreesde schrijver een houding tegenover hem had, die eerbiedig scheen.

- Hij neemt, geloof ik, een loopje met me, dacht de schilder nog even, humeurig.

Doch Rocca, vol ernst, en met iets zorgzaams in zijn manieren, bracht hem tot aan de deur van zijn huis.

‘'t Is een heele tijd geleden, dat wij elkaar het laatst gezien hebben,’ zei Renato.

‘Maar ik zag uw wèrk,’ antwoordde Rocca. En weer was er die toon van eerbied in zijn gewoonlijk zachte en toch zoo vlijmende stem.

En hij vroeg, of hij den schilder zoo nu en dan eens een bezoek mocht brengen.

Enkele dagen later al, op een middag tegen donker, liet Anita, de nieuwe werkvrouw, den schrijver het atelier binnen.

‘Ik werk 's morgens en 's avonds; u werkt bij daglicht.... Misschien kom ik niet ongelegen op dit uur....’

Zij kwamen te spreken over den nog zoo kort geleden, tragischen October-avond, en Renato vertelde, hoe hij toen voor de laatste maal op zijn toren-terras had gezeten en de stad in brand meende te zien. Ook Rocca was vol afkeuring voor de roekelooze plakkaten, die niet weinig schuld hadden gehad aan den bloednacht; maar toch bleek hij tegelijk - 't geen wel niet anders kon bij een zoo heftigen katholiek, als hij sinds enkele jaren was - fel gebeten op de Vrijmetselarij, ‘hamer en troffel’, hoonde hij, ‘in de hand der Joodsche wereldoverheersching.’

En een onverzoenlijke haat tegen de Joden klonk er door in die woorden.

‘Dat begrijp ik niet,’ zei Renato, ‘zulk een

antisemitisme!.... Christus was toch ook een Jood?'

'Zóóver heeft Gods Zoon zich voor ons wenschen te vernederen,' was het smalend antwoord, 'dat hij niet alleen als mensch, en niet alleen in een stal, maar zelfs als Jood heeft willen geboren worden.'

'En Paulus dan?' kwam Renato opstandig, 'Paulus, over wien ge dat prachtige boek hebt geschreven? En Petrus, de stichter van de Kerk van Rome? En Johannes, de Evangelist? En David, die de psalmen schreef? En al de Profeten!?'

Rocca's fanatiek gezicht werd ondoorgrondelijk van onverzettelijkheid.

'Het zijn de Joden, die Christus hebben gekruisigd.'

'Maar àndere Joden zijn het geweest', zei Renato verwijtend, 'die hem liefderijk hebben àfgenomen, die hem hebben begraven.... en begrepen, en zijn leer hebben verspreid.'

Het scheen Rocca niet te treffen. Zijn meening stond vast, als een rots.

'Aan de diepste afgronden', zei hij, 'ontstijgen de hoogste toppen. De Joden zijn altijd een tuchteloos en afvallig en ondankbaar, een verachtelijk volk geweest. Heel het oude testament getuigt ervan. Daarom was het Jodendom voorbestemd om de vervaarlijkste boetprofeten, de

vertwijfeldste klaagzangers, en den Redder aller volken voort te brengen. Alleen het Joodsche volk zelf is onredbaar gebleken. En nadat het zijn Messias gekruisigd heeft, is het vervloekt.'

Renato was een oogenblik onder den indruk van zijn apostolischen toon. Dan gleed hem een liefelijke lichtschijn door den geest.

'Hebt ge er wel eens aan gedacht', zei hij, 'dat ook de Moeder Gods, dat de zoete Madonna, dat de Koningin des Hemels.... een Jodin is?'

Rocca ontstelde zichtbaar. Zijn steile voorhoofd rimpelde op, zijn bleekblauwe oogen schenen in zichzelf terug te vluchten, zijn tomaat-roode lippen bleven gesloten. Dan zag hij plotseling door zijn ronde brilleglazen Renato aan, een schuwe blik vol ontroering. Het was duidelijk, dat die onverhoedsche vraag hem in een groote verwarring had gebracht.

Na een oogenblik leidde hij het gesprek in een andere richting. Maar de nederlaag keerde hem niet tegen den onwillekeurigen overwinnaar.

Sedert dien middag groeide er een hechte en diepe vriendschap tusschen hen beiden. Dikwijls wandelden zij samen, vele malen dezelfde straten om, wandelingen van den geest eer, in hun gesprekken, dan wandelingen als zoodanig. En ook kwam Rocca vaak op Renato's atelier, omstreeks het uur, dat hun beider dagtaak hen vrij liet. Gian Carlo

leerde er den nieuwen vriend kennen, en meer waardeerde hij den mensch, dan voorheen den te dogmatischen schrijver; juist wijl hijzelf van nature leerstellig was, en men niet graag de eigen fouten, op ander gebied te boek gesteld, herkent. Maar Flavia, zoo verstandig zij dan wezen mocht, was bang voor Rocca en vermeed hem te ontmoeten.

'De jonge Bartolucci', zei op een keer Renato, toen zij tezamen spraken over de durende sfeer van wantrouwen tusschen de volken, waarin het oorlogsgevaar, zoo het dan al niet op uitslaan stond, toch altijd smeulende bleef, - 'mijn vriend Bartolucci ziet den oorlog als een fataliteit; als een monsterlijken toeleg van den Booze, die de wetenschap tot zijn speelbal maakt. En ruikt het niet naar den Satan, - zooals de wetenschap onze gezondheid angstvallig bewaakt, onzen levensduur rekt, soms meer dan de menschen lief is, - ten einde dan plotseling, als overbevolking dreigt, te worden opgecommandeerd om, door haar chemische en bactereologische vondsten, diezelfde menschen, vrouwen en kinderen incluis, met een ongehoorde wreedheid uit te roeien? - En ik herinner me, dat we ons afvroegen, of de wetenschap niet altijd van duivelsche natuur is geweest.'

'Zeker,' zei Rocca, met een goedig sarcastisch lachje, - en het hinderde Renato, dat hij niet immer den ander volgen kon en al diens bedoelingen

peilen - ‘Dokter Faustus, de alchimisten, de astrologen, de zwarte kunst; je ziet den bokspoot... En dan...’ - zijn stem werd vlijmend weer - ‘het spiritisme, de theosophie, de ‘wetenschappelijke’ anthroposophie, met hun gemorrel in het hiernamaals, en de moderne ‘psycho-analyse’, met haar gemorrel in de menschelijke ziel, - er hangt rond dat alles een demonische, een griezelige atmosfeer van *wroeten in geheimen, die het niet aan òns staat te onthullen....* Vanaf het Paradijs heeft de Slang het erop toegelegd, ons onze schoone argeloosheid te doen verliezen, ons te doen graaien in Goed en Kwaad, ons te doen... analyseeren. - Maar aan den anderen kant is de zuivere wetenschap, van Pytagoras af, toch het terrein, waar het meest ernstig naar de absolute waarheid wordt gezocht. Het is de wetenschap, die de groote lijnen van het scheppingsverhaal heeft bevestigd. Het is de jongste wetenschap, die de ongeloofelijke kracht van den geest heeft aangetoond en haar macht over de materie. Het Mirakel is de zegepraal van den Geest. - Wanneer dan opeens diezelfde wetenschap, in haar verschrikkelijke vindingen tot massamoord, aan den Duivel verkocht lijkt, - dan pleit dat eer vóór dan tegen haar....’

Rocca glimlachte opnieuw. Hij genoot altijd van de kinderlijke verbazing, waarin zijn veelvuldige paradoxen den nieuwen vriend wierpen, dien

ouden kunstenaar, die (dat bekende hij zichzelf graag) misschien wijzer was dan hij.

‘Omdat de Duivel,’ vervolgde hij plotseling zeer ernstig, ‘altijd het beste bezoekt, het beste tracht te ver-leiden tot zijn tegenovergestelde; de beste menschen, de Heiligen allereerst; en de beste geesteswerkingen, zooals de wetenschap. Soms slaagt de opzet, maar nooit op den duur. De Booze is er immers, om door Christus overwonnen te worden? Ook de Duivel is ten slotte een werktuig in Gods hand. Want hoe kunnen we ons den Duivel anders denken, dan als Gods machtigste schepping, en als Gods vurigste Dienaar?’

Renato zag hem bewonderend aan. Opeens had hij een inval.

‘En omdat de Duivel altijd het beste zoekt,’ lachte hij in zijn knevels, ‘daarom is misschien het Jodendom ook zoo vaak door hem uitverkoren?’

Rocca meesmuilde op zijn beurt.

‘Maar hoe verklaar je nu,’ vroeg Renato na een oogenblik, met de vasthoudendheid van een oud man, ‘die benauwende tegenstelling van de steeds zich verfijnende wetenschap, die de menschen opkweekt, moèt opkweeken, zij kàn niet anders, - ten einde daarna geroepen te worden tot wat wederom zij alleen kan: ze te vernietigen bij duizenden tegelijk? En hoe knapper zij wordt in het opkweeken en vertroetelen, hoe gemeener en

listiger in het verwoesten.... Een tegenstelling, die er werkelijk uitziet als een onontkoombare fataliteit....'

'Ik zie den oorlog als méér dan een fataliteit,' antwoordde Rocca, 'ik zie den oorlog als een genade.'

En ditmaal ging zijn inzicht hem zoozeer ter harte, dat hij zich niet eenmaal verlustigde in de gespannenheid, waarmee de ander zijn uitleg tegemoet zag.

'"Een Geesel Gods" wordt de oorlog genoemd,' vervolgde Rocca met een felle overtuiging, 'en daarmee is het al gezegd, dat hij een genade moet zijn! De oorlog is een dier rampen, een dier geesels,... een dier genaden, die de volken nog niet missen kunnen. De oorlog is als de koorts, die een ziek lichaam doorwoedt. Zal de heelmeester medicijnen voorschrijven, om die koorts zelf te onderdrukken? om te verhoeden, dat ze morgen terug komt? De zieke - blijft ziek. De goede heelmeester zoekt de o o r z a a k van de koorts, en die o o r z a a k bestrijdt hij. Dan zal de koorts vanzelf wegblijven. En de oorzaken van den oorlog z i j n niet: een kolonie meer of minder, een schuld meer of minder, een grondstof meer of minder. De oorzaken liggen veel dieper: ze liggen in ieders hart. En zoolang de oorlog niet vanzelf onmogelijk wordt, omdat de menschheid innerlijk veranderd

is, - blijft de oorlog een noodzakelijke koorts, waarin wij allen, strijdenden en niet strijdenden, worden opgegeeseld tot verheffingen van zelfverloochening, en van naastenliefde, hooger dan wij ooit in gewone tijden bereiken. De groote rampen voeren ons omhoog tot de groote daden en tot de groote gevoelens. Uit die brandende verheffingen alleen kan de geest voortkomen, die werkelijk en innerlijk de menschheid zal genezen, - als een duurzame genezing mogelijk is....'

En Renato, meegevoerd door zijn woord, herkende iets van de gevoelens die hemzelf vervulden, toen hij zijn 'Tocht naar de Eeuwige Stad' schilderde, - de tocht der zielen naar wat boven hen is.

Menigmaal, bij hunne ontmoetingen, gebeurde het, dat Renato en Rocca aldus elkander ontmoetten in den geest, - maar ook gebeurde het, dat Renato zich verwonderde, in dezen vurigen katholiek, over de cerebrale koelheid van zijn overtuigingen; alsof zijn verstand, van den gloed der ziel verstoken, nuchter achterbleef, - tot, op de ongedachtste oogenblikken, de gloed doorbrak.

Zoo sprak Renato eenmaal over Christus' onnavolgbare voorschriften.

'Hooge eischen stellen is goed,' zei hij; 'wij moesten àllen veeleischend voor elkander zijn. Maar het onmogelijke eischen.... ontmoedigt en

stompt af. Vele van Christus' voorschriften staan daar als fraaie woorden, waar niemand naar kan leven; en het gevolg is, dat de menschen ze als blatende schapen herhalen in de kerk, en daarbuiten hun gang gaan. ‘Hebt uw vijanden lief’ bijvoorbeeld. Hoevelen zouden dat kunnen?’

‘Och,’ zei Rocca, ‘met eenige oefening....’

Renato vond, dat oefening verdienstelijk was, maar niet de waarde had van de spontane overgave.

Daar was Rocca het niet mee eens. ‘Oefening is strijd,’ zei hij, ‘en strijdend bereiken is beter dan vanzelf bereiken. Maar ik bedoelde eigenlijk, dat zijn vijanden liefhebben, weldoen degenen die ons haten - misschien nog niet zoo moeilijk is... met eenige oefening, met een heel en al instellen van onzen geest op deze meest edele en meest Christelijke.... sport, als ge me dat woord toestaat. Iets daarentegen, dat veel minder lijkt, en veel erger ís, iets dat ik nooit zou kunnen: hebt uw antipathieën lief....’

Renato glimlachte. Hij dacht aan Aurora. Aurora liefhebben.... dat zou moeilijk gaan. Tenzij, - als je haar goed trachtte te begrijpen, van haar kindsheid af, en door het begrijpen medelijden met haar leerde hebben....

‘Och,’ zei hij op zijn beurt, ‘met wat œfening.... en met den tijd.... Maar dat àndere

gebod: ‘Als iemand u op de rechterwang slaat, bied hem ook de linker’.... Je komt dan wel dicht in de buurt van de lafaards, die het air aannemen van heiligen!’

‘En toch zouden alle menschen,’ viel Rocca heftig in, ‘door diezelfde oefening, en door die oefening voorbereid, zóóver moeten komen, dat ze ertoe in staat waren. Want dán eerst zou er in de menschelijke ziel de verandering zijn ontstaan, die oorlog uitsloot.’

‘Als dat zoo is,’ besloot Renato, ‘betwijfel ik, of die verandering wel.... menschelijk is.’

Rocca dacht een oogenblik na.

‘Wie weet,’ zei hij eindelijk, ‘misschien niet een van ons, het spijt me dat ik 't zeggen moet; maar ik kan me bijvoorbeeld een Hindoe denken, die den kaakslag ontving, en de oogen half sloot, en dan met een koninklijke hooghartigheid en een glimlach vol medelijden de andere wang zou bieden....’

‘Een Hindoe...’, aarzelde Renato, ‘maar wij, katholieken....?’

‘Duelleeren!’ vulde Rocca aan met een wrangen lach. ‘Wij zijn maar Westerlingen.’

‘En Christus was.... maar een Oosterling,’ dacht Renato hardop; doch Rocca scheen het niet te hooren.

‘De toekomst is aan het Westen, dat is de groote

tragiek,’ vervolgde hij, ‘voor onafzienbaren tijd tenminste; en Christus' oostersch beeldende en boven de werkelijkheid uitgaande voordracht zal hoe langer hoe minder worden verstaan.’

‘Christus is trouwens zelf verre van volmaakt geweest.’ zei Renato opeens. ‘De onverzoenlijke wraakzucht in vele van zijn uitspraken.... het soms fel-Joodsche in den Christus....’

Ditmaal was hij het, die, door den ander gewekt, het aanvoelde. Doch Rocca, óver zijn zeggen heen, dat hij bevestigde noch ontkende, steeg plotseling tot een ander gedachtenveld.

‘De Heilige Geest,’ zei hij luid en doordringend, ‘de Derde Persoon, die zal eens de volmaakte Stem Gods zijn. Dan zal geen enkele vraag meer overblijven achter het Woord. Dan zal de groote helderheid heel de schepping en ons allen doorstralen....’

En Renato hoorde Lazzaretti's voorspelling over het Derde Tijdperk der Wereld; hij hoorde de zeven eeuwen oude voorzegging van Joachim van Fiore, dat op het Rijk der Genade het Rijk van de Liefde volgen zou; en hij zag de levende Duif, overvleugelend, op het altaarstuk van Raffaellino del Garbo, het gele lijk van den Christus.

En hij zag het gelaat van den Messias, die de volmaaktheid van den Heiligen Geest en de volmaakte Liefde zou zijn; hij zag het menschelijk

Gelaat vol van het goddelijke, dat in elk mensch sluimerend is; hij zag de oogen, stralende van onuitsprekelijke Liefde en van een onverklaarbare smartelijkheid; het Groote Gelaat van het einde der dagen, waarin de oeroude strijd tusschen God en Mensch voleindigd en beslecht zou zijn.

‘Zoo zij het,’ zei Renato zacht.

Toen hij den volgenden middag langs den Viale Amadeo zijn gewoonlijke luchtje ging scheppen, stond onverhoeds Pia voor hem.

Wat hij het eerst gewaar werd: dat ze haar oorbellen weer aan had, de bloedkoralen bloemenmandjes, ringelend van vreugde aan haar witte wangen. Zij zag er anders erbarmelijk slechts en sjofel uit, in haar grijs katoenen japon, hoewel het al midden December was, een zwart wollen doekje rond de schouders getrokken; maar in haar vervallen gezicht stonden schitterend van plotselinge blijdschap de felblauwe oogen.

‘Wat een bof, professore, dat ik u daar tegen kom!’ zei ze met een uitbundige hartelijkheid. ‘In hoelang heb ik u wel niet gezien!’

Vol keek ze hem aan.

‘Je ziet er anders niet al te best uit,’ kwam ze dan, bezorgd.

‘Jij ook niet, Pia,’ zei Renato. Hij was nog

geheel ontdaan, ontroerd door de zuiverheid van haar blik, door haar spontane genegenheid.

- Hoe was het mogelijk! dacht hij; vijandig had zij vele maanden lang naast hem geleefd; zonder afscheid was ze weggeloopen, - en nu stonden zij opeens tegenover elkaar, zoo goedgezind, als oude vrienden.

'Hoe gaat het met je? en met je man?'

'Och,' - ze trok de schouders op - 'zoo'n gangetje, hè? Je leeft tot je dood gaat, dat is alles. Maar hoe komt *U* hier zoo verzeild?'

'Ik woon in deze buurt tegenwoordig. Woon jij nog altijd aan de Costa San Giorgio?'

'Ik? Welnee!' riep ze. 'Wij wonen sinds anderhalf jaar in een nieuw paleis, daarginder!....' Haar hoofd gaf een ruk den kant op van de Piazza Cavour. Dat kon overal zijn, achter San Lorenzo, in San Frediano misschien....

Het was Renato later een raadsel, waarom hij toen haar adres niet vroeg. Hij vroeg integendeel:

'Hoe kom je dan zoo in deze contreien te loopen?'

'Een wandelingetje, professore.... een plezierkuier.'

Haar stem werd scherp als van ouds, en haar hoofd gaf een nieuwen ruk, den kant der Piazza Beccheria op, waar de Murate zijn. 'Ik maak zoo nu en dan mijn bedevaartje, begrijp je, onder

de muren langs....' En vertrouwelijker: 'Hij heeft er wel niets aan.... 't is maar zoo'n idee. Eens in de maand mogen we 'm bezoeken. Wat die jongen oud geworden is! Hij lijkt dertig! Maar ze hebben daar respect voor 'm, hoor! Een oppassende kerel, zeggen ze. Hij werkt, dat het een liefhebberij is. En vaak geeft hij de centen aan mij....'

Even stond ze in gedachten.

'Pia,' zei Renato opeens, 'je draagt je oorbellen weer....'

Zij lachte gevleid, gelukkig bijna, terwijl een warme blik naar hem opging.

'Dat wou h i j ,' zei ze, met een stem vol van die wonderlijke, bijna heilige verliefdheid, die een moeder heeft voor haar zoon.

Dan verschokten de schouders het zwartwollen doekje over de armetierige japon.

'Kom, ik moet weer eens verderop,' zei ze. ''k Ben blij, dat ik je gezien heb, professore.... Je bent altijd zoo'n goeie voor ons geweest.... 't beste met je!'

Beschaamd stond Renato tegenover haar, gaf hartelijk haar den handdruk terug.

''t Beste met jullie drieën, Pia,' zei hij indringend.

Hij dacht nog, dat hij haar toch zeggen moest, waar hij precies woonde, toen zij bruusk het afscheid brak.

Nog eenmaal keek hij naar haar om, en hij zag, hoe ook zij juist omkeek, met een vreemde vleug van moeilijk-scheiden over haar wit gezicht. Zij knikte nog, liefjes.

Hij zou haar nooit weerzien.

Zevende hoofdstuk

I

DE jaren vorderden en sloopten Renato's lichaam. Diepe, verticale voren doorgroefden zijn wangen, en langs de strakke, ingezonken slapen klommen in vele kleine kronkelingen de aderen van den ouderdom omhoog; een woekerplant, die de schors van een ouden boom bekruipt. Zijn haar, dat hij zou behouden tot zijn dood, en zijn afhangende snorren waren bijna wit geworden; maar onder de grauwe ruigte der wenkbrauwen zagen nog met een vaste kracht zijn lichtende oogen hem aan, als hij 's morgens zich wasschende aan zijn ijzeren waschtafeltje, in den kleinen spiegel daarboven keek.

‘'t Schijnt, dat er altijd nog wat vuur smeult onder de asch’, glimlachte hij eens.

Maar als hij moe was, merkten de anderen, hoe diezelfde oogen zacht en befloersd voor zich uitstaarden, als verloren in een durend gedroom.

En in waarheid, vaak overkwam het hem, dat hij, midden onder welk gesprek ook, het Groote Gelaat voor zich zag van den eenmaal komenden

Messias, die de mensch-geworden Derde Persoon, de Heilige Geest zelf zou zijn. Aan niemand zei hij, dat hij een schilderij begonnen was, waarin hij poogde een verren weergloed op te vangen van dat Gelaat.

Gewoonlijk verbleef hij den dag door op zijn atelier, liep tegen den avond een eindje om, en dat was al. Maar zoo nu en dan waren er de heerlijke, rustige dagen, die hij in Bagno a Ripoli doorbracht op de villa van Gian Carlo en Flavia. Zij omringden er hem met al de zorgen hunner diepe genegenheid.

In 't vroege voorjaar van '26 was het, dat aan die beiden hun eersteling geboren werd, een jongen, dien ze Sandro noemden. Vreugdevol leefde Renato de gebeurtenis mee; en met een heftige liefde kon hij aan het jongetje denken, dat Flavia's kind was. Voor een deel was het misschien ook een omzetting van de afgesneden liefde-uitingen voor Silvio, ver van hem opgroeiend tot een al grooten schooljongen, dien hij niet meer kende, al kwam er een enkele maal, als antwoord op zijn briefjes, het briefje, geschreven door een kinderhand, doch waarvan de onderwerpen blijkbaar door de moeder waren ingegeven. En nu was daar de kleine Sandrino, waarin zijn liefde en zijn vriendschap voor drie jonge menschen, die zijn ouderdom hadden verlicht, tezamen kwamen.

Maar vreemd, tegenover het kindje zelf voelde Renato zich verstroeven, alsof hij, in de werkelijkheid, toch geen nieuwe affectie's meer in zich opnemen kon. Het deed hem pijn, dat hij over dit jonge leven zich niet bukken kon met een bloeitender hart.

Nog enkele kleine doekjes had hij dat jaar voor den verkoop geschilderd; doch Ottavio, die laatste twee trimesters, was hem niet meer lastig komen vallen. De kunstzaak in den Borgo Ognissanti verliep; maar gedurig raasde hij met Amerikanen en Engelschen in auto's rond, tusschenpersoon bij het verhuren en verkoopen van villa's en bouwterreinen, hetgeen hem aan procenten een aanmerkelijk inkomen scheen op te brengen. Yan was verdwenen, en Ottavio woonde weer zelf in de Via Tornabuoni, Renato wist niet in gezelschap van welke pseudo-Signora Focardi. Zoo kwam verder dan ooit deze zoon van hem af te staan. Hij had iets protserigs gekregen, was dik geworden in het gezicht, en tegelijk zag dat gezicht er vlekkerig en vervallen uit.

Van Lorenzo, hoewel te Genua, hoorde Renato meer. Die had zijn ‘Arte fotografica’ vrij voordeelig van de hand gedaan en nu eindelijk, schreef hij, den waren weg gevonden, dien hij eigenlijk altijd voor zich uit had gezien. Altijd had hij geweten, dat er een kunstenaar in hem stak. Hij schil-

derde. De gróóte kunst van de kleur, van de kleur tégen de kleur, van de kleur óm de kleur, van de orgiën der loutere kleur, die zocht hij te bereiken, en hij was er zeker van te slagen. Zijn vader zou hem wel willen helpen, deze hooge idealen te verwezenlijken.

Dus verkocht Renato een paar van de doekjes, voor Silvio's onderhoud geschilderd, en zond de opbrengst dier kleine, onwillekeurige meesterstukken aan Lorenzo, om dien te steunen bij de vervaarlijke plannen, waarvan Renato, hij kon het niet helpen, maar zoo weinig verwachting had.

En onderwijl, in de eenzaamheid van zijn hooge en holle cel, uitziende op den zwartbladerigen tuin, gloeide al klaarder het Gelaat van den nieuwen Mensch-God, het krachtige, gebruinde gelaat met de kortlokkige, ravenzwarte haren en de gouddoorvuurde liefde-oogen. Breed en schoon-gewelfd was het voorhoofd; edel de neus, waaraan de opgesperde vleugels den hevigen adem openbaarden; en een onverzettelijke wil sprak uit de sterk-gespier-de smalle kaken; maar binnen den nobelen vorm van dat ondergelaat lag de bleekroode streep van den nog onzekeren mond.

Stil zat, op een middag, Rocca bij Renato, en beschouwde de fascineerende verschijning.

‘Ik weet niet, wat ik begonnen ben,’ zei ontmoedigd de schilder. ‘Hoe kan een mensch het on-

derstaan, de almachtige Liefde en de volmaakte Openbaring te willen schilderen?'

'God schiep den mensch naar zijn beeld', antwoordde Rocca, 'en wij hebben dus alles in ons om de genade deelachtig te worden, dat beeld terug te vinden.'

'De oogen zie ik,' zei Renato; 'in mijn verbeelding tenminste.... Of ik inderdaad ook maar iets van dien overweldigenden liefdegloed zal mogen weergeven, ik weet het niet. Maar de mond.... ik zie den mond niet. Of het komt, doordat ik van te voren opzag tegen den mond? Hoe zou ik ooit de lippen kunnen zien, waardoor het onweersprekelijke Woord zich uitspreken moet?'

Nederig ging hij zoeken in de Musea en herzag de Christus-gelaten der groote meesters. Allen faalden zij in de uitbeelding van dien mond. Meestal waren het monden zonder beteekenis, soms van verkeerde beteekenis: dunne, verbeten lippen; zoetelijk glimlachende lippen; verdrietig gesloten lippen; zinnelijke lippen, de lippen immers van den mystieken bruidegom; hoovaardig gewelfde lippen ook. En dit waren nog de beste. Er waren er pruilende, geraffineerde, kleinzielige... Alle bleken het menschelijke monden. Was de goddelijke mond mogelijk?

Slechts één aanvaardbaar Christus-gelaat herinnerde Renato zich, van Leonardo op zijn Heilig Avondmaal, - doch dat was afgeschilferd en ver-

wischt... En hij wist niet, hoe de mond was...

Vele dagen zat Renato neer voor zijn schilderij, meer peinzende, dan dat hij schilderde.

Tegen het eind van dat zomer zag Renato voor de tweede maal Silvio terug. Aurora was met de hitte Milaan ontvlucht en verbleef in een klein bergpension boven Bologna. Van daar uit had zij Renato een bezoek voorgesteld. Hij voelde zich weinig gestemd om op reis te gaan, maar Silvio lokte hem sterker dan zijn moeheid hem terughield.

Aurora was met het jongetje aan den autobus om hem af te halen. 't Eerste oogenblik herkende Renato hen niet: een gezette dame in een helkleurig-gebloemde japon en met koperglanzend, roodblond haar. Toch wàs het Aurora.... maar haar altijd matbleek teint zag okerkleurig, en hoog aan de wangen lag een donker, zonverbrand rood, dat onnatuurlijk aandeed.

Toen liet een jongen met te lange, dunne beenen uit een Sardijnsch boerenpakje, plotseling haar arm in den steek en kwam aangehold. Het was Silvio! Wat een grappig kereltje! en wat was hij groot geworden! Hij vloog Renato om den hals en bleek in een popelende opwinding over zijn grootvaders komst; van het benepene en schuwe, dat Renato in Milaan zoo pijnlijk had getroffen, geen zweem.

En ook Aurora was allerhartelijkst. Vreemd zag

zij eruit, met die opververij, die nu duidelijk te zien was; maar bijna mooi, moest hij erkennen.

‘U kijkt’, lachte Aurora behaagziek, ‘omdat ik blond ben geworden? Ja, de wonderen zijn de wereld nog niet uit!’

Silvio had zijn arm door Renato's vrijen arm gestoken, en zoo, genoegelijk, wandelden zij op naar het pension.

‘Ze zijn zoo vreeselijk nieuwsgierig naar je, bij ons in huis’, vertelde het kind; ‘ze zeggen, dat je de grootste schilder bent, die er leeft.... de dames praten nu veel met moeder, en ze willen je handteekening vragen.... ze zijn vanmiddag expres niet uitgegaan, om je te zien aankomen....’

Vol bewondering, en een beetje verwonderd tegelijkertijd, zag hij naar zijn grootvader op.

‘Ja, we hebben reclame voor u gemaakt,’ kwam, wel wat te onpas, Aurora.

Als Silvio niet zoo vertrouwelijk aan zijn arm had gehangen, was Renato net zoo lief dadelijk naar zijn autobus teruggeloopen, om een half uur later weer te vertrekken. Maar de geestdrift van zijn jongetje liet hem toch niet onverschillig....

Aan de wijze, waarop Aurora naast hem stapte, vol nadrukkelijke belangstelling voor hem, en vol ingenomenheid met zichzelve tegelijkertijd, voelde hij de ijdelheid, die tegenover deze huisgenooten van enkele weken of dagen haar dit bezoek had

doen verzinnen. Doch hij was ook wijzer geworden de laatste jaren, en hij zei tegen zichzelf: - Opgepast, Focardi, slik ze allemaal, slik de pensiondames, en slik Aurora met 'r ijdelheid erbij; maar stoot dit kind niet van je af!

Aan tafel kon het ventje bijna niet eten van de agitatie; hij zat maar rond te speuren naar de andere tafeltjes, of de gasten wel genoeg keken naar zijn grootvader.

‘Laat de menschen toch met rust, Silvio,’ zei Renato; ‘zie je niet, dat iedereen je een heel gek jongetje vindt?’

Toen bukte Silvio beschaamd over zijn bord en at verder geregeld af.

Dien middag zette Renato negen handteekeningen. Silvio telde ze: ‘de vierde!... de zesde!... de zevende....!’ en hij keek ijverig bij, of zijn grootvader wel mooi schreef.

Later, buiten voor het huis, ging Renato zelfs zoo ver, dat hij een goocheltoer vertoonde, dien hij eens, als schildersknecht, in het vroolijke Campiglia leerde, en waaraan hij sindsdien nooit meer had gedacht. Hij vond deze menschen: een jongen dokter met zijn lieve, ietwat doove moeder, een verarmde Contessa, die een aardig verstand van kunst bleek te hebben, een paar eenvoudige vrouwen, een paar meisjes, een pianiste, een geestig oud heertje - net een vosje of een fret - niet zoo verwer-

pelijk als hij eerst had gedacht; en Aurora, aan het eind van den middag, zei voldaan: ‘U was een echt succes-nummer, hoor!’

Zij had, tegenover die vreemden, een drukke bedoening en een overdreven lachen, die haar bijna iets cocotte-achtigs gaven; maar tegelijk was uit enkele onwillekeurige gezegden gebleken, dat zij in Milaan 's morgens de boeken bijhield in een kunsthandel van den Corso Vittorio Emmanuele. Zij verdiende daarmee aardig wat, vertelde zij later aan haar schoonvader.

Voor het slapen gaan maakte Renato nog een ommetje met Silvio, en hij was verbaasd over al, wat zijn kleine baas zich was blijven herinneren uit den lieven tijd, toen zij nog de oude wandelkameraden waren in Florence.

Grootmenschig dan op eens in zijn kinderlijken trots, wist hij ook alle namen van zijn grootvaders meest beroemde schilderijen; te grootmenschig bijna voor zijn negen jaar. En soms had hij plotseling uitingen, waarvan Renato schrok. ‘Ben je érg rijk grootvader?’ vroeg hij eens, zonder een enkel verband met het voorafgaande. Er lag een wereld achter die vraag. En een andere maal: ‘Waarom draag je een zilveren horloge, grootvader?’ En als Renato wat verlegen zijn oude knol ronddraaide: ‘Je kunt toch ook wel een gouden koopen, met zoo'n fijn goud kettinkje, net als meneer Paladini

draagt?' - 'Wie is meneer Paladini?' - 'Hij is erg aardig,' antwoordde Silvio haastig, alsof hij iets gezegd had, dat hij niet zeggen mocht; 'hij komt dikwijls bij ons eten, en dan gaat hij met moeder naar de comedie.'

Den tweeden dag maakte Renato in het schetsboek, dat hij altijd bij zich droeg, een aantal krabbels van Silvio: Silvio als sardijnsch boertje; Silvio, die naar de geit stond te kijken; Silvio, die zelf te teekenen zat.... De laatste, best uitgevallen schets, zette hij even aan met rood en grijs en roze krijt, tot een klein pastel. Toen het af was, vroeg Silvio:

'Als je zoo'n mooie teekening verkoopt, grootvader, hoeveel geld krijg je dan wel?'

'Als ik mijn zin deed, Silvio,' antwoordde Renato, 'dan verkocht ik nooit iets, want het geld kan me niet schelen. Maar grootvader moet eten, net zoo goed als jij.'

'Voor lekker eten moet je veel geld hebben,' zei Silvio levenswijs. 'Hoeveel keer zou je wel in een restaurant kunnen gaan eten voor het geld van die teekening?'

'Geen enkele keer', zei Renato. 'Wie verkoopt nu zijn kleinzoontje?'

Silvio lachte, een kort lachje om te lachen. Dan keek hij plotseling ernstig naar zijn grootvader op. Er was warmte en dankbaarheid in zijn blik.

'Hij groeit er wel doorheen, door dien valschen

schijn,' dacht Renato. 'Kijk dat gezichtje nu, hoe fijn is het van trekken en van uitdrukking. Zou die jongen op een dag zichzelf niet vinden?'

'Grootvader,' zei Silvio opeens met een meewarig toontje in zijn stem, 'wat heb je vreeselijk veel rimpels gekregen! Moeder vindt het ook.'

En als Renato niet antwoordde:

'Is het naar, om zooveel rimpels te hebben?'

'Vraag dat maar eens aan een appeltje, dat al ver den winter in is....'

Na de middagrust kwam Silvio te voorschijn met een teekening, die hij voor zijn grootvader gemaakt had; een zee van golvende potloodlijntjes, en daaruit opstekend, half overzijhangend met zijn masten, een zinkend schip.

Renato was onder den indruk.

'Mooi gedaan, hoor!' zei hij; 'een mooi zinkend schip.'

Silvio zei niets; en Renato voelde met een weemoedigen trots, dat er in dit kind iets diepers leefde, dan er ooit in Ottavio geleefd had; iets, dat van hem was, maar waarvan hij de ontwikkeling niet meer zou zien.

En hij nam zich voor, zoolang hem 't leven gegund zou zijn, nog vaker en met nog veel meer verstandhouding aan zijn jongetje te schrijven, dan hij tot dusver deed.

Toen gingen zij samen wilde aardbeitjes pluk-

ken; Rcnato hield het mandje en keek verteederd naar de snel telkens, onder uitroepen van vreugdige verrassing, bukkende en plukkende kinderfiguur.

En nog geen week later zat Renato bij een plechtig schrijfbureau, tegenover de massieve gestalte en den bleeken, wat vermoeiden heerscherskop: Mussolini.

Den dag na zijn terugkeer uit de bergen was een meneer vanwege den Prefect van Florence hem de uitnoodiging komen overbrengen. Hij geloofde zijn ooren niet, had eerst willen weigeren, op zijn dood voor alles wat rook naar officieel eerbetoon. Dan drong het plotseling tot hem door: 't was de smidszoon uit de Romagna, 't was deze onvervalschte groote, die hem wenschte te ontmoeten. En in een nederige verwarring had hij haastig beloofd, naar Rome te zullen reizen.

Denzelfden avond was Rocca opgedaagd. Die meesmuilde ironisch, uit een hoogte, waar misschien ook een tikje naijver verscholen was.

'Ik begrijp,' zei hij, 'nu *wij* zulke goede vrienden zijn geworden, dat mijn leerling je ook kennen wil....'

Doch Gian Carlo, hoewel de laatste jaren niet zonder critiek op het fascistisch regeeringsbeleid, toonde een vreugdigen trots in het lotgeval van den meester.

‘Maar moet ik misschien niet een gekleede jas hebben?’ had Renato nog benepen gevraagd, ‘of zoo'n stalen pen....?’

‘Welnee!’ lachte Gian Carlo, ‘zulke fraaiigheden zijn voor U overbodig. Doet u maar netjes uw nieuwe zwarte pak van onze bruiloft aan!’

En in dat nieuwe zwarte pak zat hij nu in de beroemde zaal van het Palazzo Chigi, waar de harteklop ging van het nieuwe Italië.

Er was een toegewijde gedachte in den gloed van Mussolini's blik, terwijl hij Renato in de lichte, beschroomde oogen zag; en met zijn strenge stem zei hij eerbiedig:

‘In mij ziet u misschien uw grootsten bewonderaar, professore; en ik heb u doen vragen hier te willen komen, omdat het mij niet mogelijk was, u te bezoeken.... Na wat er het vorige jaar gebeurd is, wensch ik vooreerst in Florence geen voet meer te zetten.’

Zijn gezicht versomberde een oogenblik, scheen toornig zich naar binnen te keeren. Dan ontplooide het zich weer tot een genegenheid, die te ernstig bleef, om vriendelijk te mogen heeten.

‘Uw “Tocht naar de Eeuwige Stad”, hervatte Mussolini, “is het begripvolste woord, dat over het Fascisme gezegd is, en uw “Rust” misschien de diepste bladzijde, die ik over het leven heb gelezen. Ik houd van uw Maremmen. Ik houd van de rust

van het land. Weet u, dat mijn liefste bezigheid - een lach brak door op zijn gezicht - ploegen is?"

'Overdrachtelijk ploegen?' giste Renato.

'Nee, nee, plóegen, met het kouter!'

Renato keek met een verwonderd welgevallen, maar tegelijk trof hem een andere, sterker verwondering. Hij voelde zich thuis, als bij een ouden vriend! Hij voelde zich vertrouwelijker gestemd dan met Rocca, meer gelijk-op zelfs dan met Gian Carlo. Het was vreemd. Mussolini had ook in 't geheel niet de norsche vervaarlijkheid van zijn portretten.... Zijn oogen waren eerder zacht....

'Als dat waar is, bent u nog meer landbouwer dan ik!' schertste de schilder, ''t is bijna zestig jaar geleden, dat ik in Arcidosso achter den ploeg van mijn vader liep....'

'Vroeger had ik heel àndere voorliefden!' viel Mussolini in; '- Veranderen van meening is een bewijs van *leven!* Vroeger bewonderde ik de ultrastad! Een dwaling. De ultrastad maakt een volk van zenuwzieken. De stad trekt als een verblindend licht de goedgeloovigen naar zich toe met beloften van rijkdom en genot, die vaak ontbering blijken. Ik zal doen wat in mijn vermogen is, om allen, die er niet hooren, aan het land terug te geven. Ik wil, dat ons volk weer een landbouwend volk wordt bij uitnemendheid. Er liggen honderdduizenden hectaren braak; er zijn honderdduizenden

hectaren moeras droog te leggen. Dat moet alles één zee van koren worden.'

'Ja, ik heb gelezen van de groote plannen', zei Renato.

Met een verren blik bleef de Leider voor zich uitzien. Dan vervolgde hij, warm:

'Maar dat ook het land zijn dynamiek heeft, en zijn heroiek, dat hebt u ons allen geleerd met uw "Jonge Heerscher". Ik heb er op gestaan, *zelf* u mee te deelen, dat het doek door de Regeering is aangekocht.'

Renato zag blij verrast. Met zijn medeweten was het nu al jaren oude schilderij, dat tijden lang in Ottavio's magazijn omgekeerd tegen den muur had gestaan, naar de groote Romeinsche tentoonstelling gezonden, en hij had er enkele 'geweldige' recensie's over gelezen; maar aan verkoopen had hij in 't geheel niet gedacht.

'Dat doet me ontzaglijk veel plezier', zei hij; 'ik was nooit zeker, of dat schilderij wel uitdrukte, wat ik ermee had willen zeggen.'

'Het roekelooze en toch zékere gebaar van den overwinnaar', omschreef Mussolini bondig; en met een lach opnieuw: 'die jonge veedrijver kon bijvoorbeeld mijn broer zijn!'

De schilder keek vermaakt; hij had meer dan eens aan Mussolini-zelf gedacht, toen hij het doek 'De jonge Heerscher' noemde.

‘U hebt het goed begrepen’, zei hij.

‘Dat kan ook niet anders’, antwoordde Mussolini; ‘er is begrip tusschen twee menschen, of het is er niet.’ En met grooten ernst: ‘Het spijt mij, dat ik u niet vroeger gekend heb.’

Weer gingen hun blikken in elkander. Mussolini's kop had een vrome verdieptheid, alsof hij, tegenover Renato's eenvoud, onder den indruk was van de weerlooze grootheid van dezen mensch; en Renato verwonderde zich met vreugde over de eenvoudige en warme menschelijkheid in dezen beheerscher van zijn volk, van wien hij eens de temmende kracht, vanaf het balcon van het Palazzo Vecchio, gevréésd had bijna. Hij voelde op eenmaal een groot en weldadig *vertrouwen* in zich aangloeien.

Een korte wijl zagen de donkere, doordringende oogen van den nog jongen staatsman in den lichtenden blik van den ouden schilder, die zijn vriend had kunnen wezen, doch die reeds in zijn gelaat de strakke broosheid had van hen, wien niet veel tijd meer gegeven is.

Dan spraken zij over velerlei. Mussolini vroeg; korte, doeltreffende vragen. Renato vertelde. En Mussolini vroeg weer, op die momenten, en op zulk een wijze, dat de schilder onwillekeurig tot zijn belangrijkste inzichten gedreven werd. Zij spraken over de modernsten onder de schilders; over het moderne tooneel; over de ontroerende volks-

kunst van Garibalda Nicòli; over den verderbenden invloed van cinema en pers, door het naar voren brengen van al wat maar de slechtste instincten in de menigte opwekken kan. En toen Mussolini over al deze dingen vrijwel dezelfde meening bleek toegedaan als zijn bezoeker, en niet alleen in woorden maar in maatregelen, alreeds getroffen of voorbereid, waagde Renato het, aan Pia denkend, de volkshuisvesting aan te raken, zeker, dat dit vraagstuk den man uit het volk niet onverschillig zou zijn. Hij had goed geraden. En toevallig bleken, juist aan de ‘Case Popolari’ te Florence, voor kort de gelden toegezegd tot den aanbouw van nieuwe woningblokken.

Eindelijk stond Mussolini op.

‘'t Is jammer, dat wij scheiden moeten’, zei hij. ‘Ik wacht nog een tiental bezoekers vanmiddag, en morgen heb ik een groote rede uit te spreken in den senaat....’

Hij schelde, deed den ouden schilder tot halverwege de zaal uitgeleide, nam dan afscheid met een langen, vasten handdruk.

‘Ik moet u nog voor één ding danken,’ zei Renato - de herinnering aan een beslissend uur in zijn leven was plotseling voor hem opgedoemd - ‘dat u de zelf-tucht bevolen hebt.’

Toen hij, bij de deur gekomen, omkeek, ontwaarde hij den ander, nog steeds op de plek waar

hij hem had verlaten, in de houding van wie peinzend iemand naziet. Renato knikte verward, en Mussolini, als een eerbiedig soldaat, strekte den arm tot het Romeinsch saluut.

Dit onverwacht bezoek aan den schepper van het Fascisme werd voor Renato, gedurende den levenstijd, die hem nog restte, een steunpunt in zijn gedachten, - omdat het heel den groei van dit nieuwe Italië, nu eens met krachtige scheuten opwaarts, dan weer door tegenslag en door innerlijke gebreken belemmerd, zette in het vaste licht van zijn vertrouwen.

Er was, onmiskenbaar, een nieuwe geest geboren in het land, een geest van energieke arbeidzaamheid en doorzettingskracht, een geest ook van sterk gemeenschapsbesef. Het woord ‘morgen’ had een anderen klank gekregen! Mocht het eens, in het oude Italië, beteekend hebben: het eeuwige uitstel, - thans was Morgen de beloofde dag, waarvoor al de besten hun beste gaven inspanden.

Hij las van de hardnekkige pogingen, om de buitenlandsche steenkool door de ‘witte steenkool’ te vervangen; om de krachten, ontstroomend aan sneeuw en ijs, al meer te herscheppen in electriciteit. Groote werken werden alom ondernomen, op velerlei gebied. De veldslag van het graan, en de veldslag van den grond, uit de moerassen te winnen, zouden aan

de wassende bevolking èn werk èn voedsel geven. En zeiden velen, dat een fout-uit-eerzucht was gemaakt met de te hooge stabiliseering der Lire, daar die, den uitvoer bemoeilijkend, de industrie voor zware tijden had gezet, - ook deze crisis zou eerlang wel te boven worden gekomen.

Een groote bewondering had Renato voor het ‘charter van den arbeid’, dat noch de belangen der werkgevers, noch die van den arbeider vóórtrok, maar, een zoo groot mogelijke productie ten bate der algemeene welvaart als einddoel stellende, zoowel stakingen als werkgevers-willekeur uitsloot.

En ook het ontwerp van een gilden-parlement leek hem een geniale greep. Had in de meeste andere landen het *politiek*-parlementaire stelsel de altijd voorloopige regeeringen, uit een aantal onderlingstrijdige minderheden bijeengeraapt, tot een steeds armzaliger onmacht verlamd, - deze nieuwe fascistische schepping zou een parlement zijn, niet van politikanten, maar van technici; een wetgevend lichaam, saamgesteld uit menschen, die verstand hadden van de vraagstukken, die zij te beöordeelen zouden krijgen.

Een geest van synthese, van reconstructie, van saambundeling aller krachten, zag hij gansch het nationale leven doortrekken. En hoorde hij een optocht der fascistische schooljeugd zingende langstijgen, dan liep hij zijn voordeur uit, om op die

kinder- en jongensgezichten der komende generatie's, in ongerepten glans, zijn eigen vertrouwen weerspiegeld te zien. Die kinderen zagen niet de schaduwen, die hij nog altijd zag. In voorbehoudlooze geestdrift schouwden zij vooruit! En hij hoopte op den tijd, dat zij groot zouden zijn.

II

Het was schemerdonker in de zaal van het paleis op den Lung' Arno Torrigiani; de blinden waren toegedaan.

Twee hooge kaarsen, opgaand uit zware, zilveren kandelabers, brandden te weerszijden de baar; en bij het hoofdeinde stond Renato en beschouwde het kalme gelaat van den Marchese Niccolini.

Onverwachts, ten huize van zijn broer, was de nog forsche man aan een hartgebrek gestorven. Na een avond van muziek en vroolijk gepraat, had men hem 's morgens op zijn bed, alsof hij rustig sliep, dood gevonden.

En terwijl Renato daar stond, gevoelde hij te dieper wat hij reeds gevoeld had bij het ontstellende bericht: - hoe hij zich te voren nooit voldoende rekenschap had gegeven van de plaats, die deze patriciër innam in zijn hart.

Zelden, de laatste jaren, waren zij het eens geweest; zóó zelden, dat, bij Renato althans, een

soort gebrek-aan-waardeering was ontstaan, die een onwillekeurige verwijdering had gebracht. Hijzelf was met de jeugd meegegaan; Niccolini had zich vooral aan de ruwheid van die jeugd gestooten, en had zich weggewend. Het was of Renato nu eerst begreep, hoe afgezonderd deze mensch zich moest gevoeld hebben, zonder ooit de pijn te toonen, die hem deze afzondering deed.

En daar lag nu dit mooi gelaat, als in gele was vroom gemodelleerd: het prachtige voorhoofd, waarover de rimpels als fijne lijnen waren gegrift - zij hadden hun groeven verloren -; de gevoelig gedeukte slapen; de aandoenlijk in den witten haargroei omneerglooiende wangen. De krachtige neus, bij zijn leven steeds rood van veel buitenlucht, was bleek en smal getrokken, van teere purperen adertjes doormarmerd. Doch de zij-zachte, zilverige knevels en baard leken levend nog in het bevende kaarslicht. Hoe was het mogelijk, dat achter die ingezonken schellen voor altijd weggesloten lagen de bruine oogen, die met zoo warmen ernst hem konden aanzien....

Een vrede lag over deze trekken gestreken, die even droevig scheen; maar die vredige droevigheid was boven alles edel.

Lang stond Renato in aanschouwen verdiept; met moeite scheidde hij. En aldoor, terwijl hij in den stillen Novemberdag huiswaarts ging, zag hij

het vóór zich: - de edele bezonkenheid, de groote louterheid in dit gelaat, de louterheid van een onkreukbaar karakter. Geen enkele grofheid, geen enkele leugen, niet de kleinste laagheid, kon deze man zich te verwijten hebben gehad. Renato gevoelde een rechtschapenheid van geheel bizonder gehalte, de feillooze rechtschapenheid, door de zelftucht van generatie op generatie in een edel-geteeld geslacht verkregen.

En hij verstond: zulk een man was van nature ongeschikt voor het uur der ontstuimige daden, die geen nauwgezet onderzoek toelaten; te voornaam van inborst voor hun wat ruw rumoer; te kwetsbaar in zijn rechtsgevoel voor de ongerechtigheden hunner verwarring.

Maar in een later stadium zou een van aanleg schoone beweging, vanzelf, tot eigen innerlijke veredeling, zulke karakters tot zich trekken. Want de tijd, die het niet-goede steeds meer verwilderen doet, veredelt het goede. Eeuwen geleden waren ook de Niccolini's mannen van de daad geweest, ondernemende kooplui, bankiers, in Florence's woeligsten groei; ook zij zouden toen wel een gansch anderen, onvervaarden, maar wellicht minder kieskeurigen aard hebben gehad....

Dikwijls dacht Renato terug aan deze overpeinzing, als hij in de gebeurtenissen van dien tijd nog dingen zag, die hem verdrietten.

‘Wat lijkt die opmarsch naar Rome al lang, lang geleden!’ zuchtte Gian Carlo eens; ‘'t is de geschiedenis van gisteren, vijf jaar nog pas, en het lijkt een legende.... 't Is nog altijd hetzelfde Fascisme; maar wat toen een gemoedsbeweging was, een zielskreet, is nu de Staat zelf. Ik geef toe: 't is een grootsche realiteit. En toch, als ik denk, hoe we zongen: ‘voor onze vrijheid!’, en ik denk dan aan de ge-leibande pers, aan de verbanningen naar de eilanden....’

Nu was het Renato, die - de rollen waren omgekeerd - zich als verdediger opwierp.

‘Je vergeet,’ zei hij, ‘dat het fascistisch regiem nog aan 't groeien is. En dát heeft het voor op alle andere stelsels, dat het zich niet belemmeren laat door welke vastgeroeste principes ook. Het heeft maar één doel: een krachtig en gelukkig Italië; en om dat doel te bereiken, neemt het onbevooroordeeld de proef, welke methoden de beste zijn.’

‘Als Mussolini er dan ook maar eens de proef van nam, sommige revolutie-elementen, die hem nog altijd omgeven, te verwijderen. De een of andere branie met een paar oorlogsdecoratie's is daarom nog geen bruikbaar bewindsman!’

‘Misschien gaat 't zijn ruiterlijk karakter moeilijk af,’ vergoêlijkte Renato, ‘enthousiaste medewerkers uit die groote dagen aan den dijk te zetten. Hij néémt trouwens telkens de proef met nieuwe

figuren. En dan, Mussolini is niet onfeilbaar, en evenmin almachtig. Mag je van hem zoo maar eentwee-drie een volmaakte schepping verwachten, als God zelf ons die niet eens heeft kunnen of willen geven?.... De drukpers, zeg je.... Eerst was die maar àl te vrij! Konden die schandelijke lastercampagne's nog langer worden geduld? Ik heb het voorzien, jaren te voren, èn dat Mussolini een eind zou moeten maken aan dat stelselmatig vergiftigen van de publieke opinie, èn dat de gevaarlijkste giftmengers opgeborgen zouden dienen te worden.'

'Ondertusschen zijn de couranten niet meer leesbaar....'

'Ik geef toe, dat ze dikwijls vervelend zijn...'

'En volgens Voltaire zijn alle genre's goed, behalve 't vervelende,' vulde Gian Carlo aan. 'En wáren ze alleen nog maar vervelend, maar ze zijn benauwend met al die gezwollen grootspraak, dag in dag uit: elke bijeenkomst is "historisch", elke redevoering "als in graniet gebeiteld!"....'

Renato lachte met een goedertieren lachje.

'Er is maar één ding, dat me verontrust,' hernam hij na een oogenblik, - 'dat de contrôle op die manier begint te ontbreken; dat Mussolini-zelf op 't laatst niet meer weet, wat er omgaat.... Maar uit eigen beweging zal hij wel gaan merken, dat er iets hapert.... als hij niet sinds lang zijn plannen met de pers heeft vaststaan voor de toe-

komst!.... 't Zijn allemaal de voorbijgaande euvels van een revolutie, die zich in een nieuw en oorspronkelijk staatsbestel had om te zetten.... Wat zóu ik nog graag een jaar of tien leven, om te zien, hoe het Fascisme zijn jeugdgebreken ontgroeien zal! Het heeft al zooveel goeds bereikt!'

En na een oogenblik:

'Weet je, wat ik dacht, toen ik van den winter bij het doodsbed van je oom Andrea stond? - Die bezonkenheid, die edele perfectie, dat zijn eigenschappen, die alleen de tijd doet rijpen. En dat geldt zoowel voor een beweging als voor een geslacht.'

Het was op een keer in Gian Carlo's studeerkamer, dat zij zoo spraken. Dien morgen had de jonge man den meester afgehaald in den auto. Renato zou enkele dagen van dat stralende voorjaar bij zijn vrienden doorbrengen, op de Villa in Bagno a Ripoli.

Uit zijn binnenzak - de kleermaker had hem gezegd, dat hij in zijn buitenzakken volstrekt niets steken mocht; hij bedierf er zijn pakken mee! en Renato gehoorzaamde, hoewel hij niet begreep, waarvoor die buitenzakken dan dienden! - uit zijn binnenzak dus haalde hij zijn oude, geliefkoosde pijp te voorschijn, (dat kon wel, in deze intieme omgeving), stopte ze, en stak er den brand in, - al had de dokter hem het rooken verboden.

Hij glimlachte. - De vrijheid! Maar wie was er vrij in deze wereld? Hier had hij drie onvrijheden in één klap, en drie tyrannen: den kleermaker, de conventie, en den dokter! Liefkoozend keek hij naar zijn drievuldige zonde: Pimpia's pijp, het gekke, donkerbruin doorsmookte menschekopje met de kraaloogjes en den geschonden steekneus; uit den gescalpeerden schedel steeg het indigo rookkronkeltje en wervelde weg in den gouden zonnegolf, die door het open venster binnengloeide.

‘Waarom lacht u?’ vroeg vermaakt Gian Carlo, die langs de grijze snorren fijn den glimlach zich had zien groeven.

‘Waarom ik lach....?’

Maar Renato's uitleg bleef achterwege, want er was een klopje op de deur, en zacht kwam de knecht binnen en zei, dat de heeren beneden werden verwacht.

Na den maaltijd - Gian Carlo had een zijner boerderijen te bezoeken, - wandelde Renato met Flavia, den kleinen Sandrino in de sportkar, het olijvenlaantje af, dat naar den Arno voert; aan het einde, uitziende over de vredige rivierbocht binnen de grijsgroene heuvelen, zaten zij dan op de steenen bank in het tempeltje van cypressen.

Flavia leunde peinzend aan een boomstam, haar fijne gelaat even omlaag gezonken. Renato wist, dat zij andermaal zwanger was.

Bij de bank stond het jongetje en speelde met de afgevallen takjes en appeltjes der cypressen. De zon wist nog een beter spel en speelde door het dunne goud en door de zoete schaduw van Sandrino's krulletjes.

‘Ben je moe?’ vroeg na een tijdje Renato aan Flavia.

‘Welnee!’ zong bijna haar stem; ‘ik dacht juist, dat ik me zoo jong voelde, jonger eigenlijk dan jaren geleden, toen ik u kennen leerde....’

Stil zaten ze zoo een poos. Sandrino, met onverstaanbare praatseltjes, was verloren in een kinderlijken scheppings-droom.

‘En weet u,’ zei Flavia, ‘ik ben zoo gelukkig, zoo gelukkig, - en.... dat dank ik U.’

Vol innigheid zag ze hem aan. En daar Renato in verwarring zweeg:

‘Want.... er was een tijd, dat ik over mijn leven ànders zou hebben beschikt, - als U niet zoo verstandig en zoo góed was geweest....’

Tranen stonden opeens in haar oogen.

En Renato ontroerde, als zelden in zijn leven. Zijn lichte oogen, vanonder de zware, grauwe brauwen, keken in een stroom van vreugde de hare binnen.

‘Dit is het mooiste, wat je me geven kon,’ zei hij zacht.

Toen was plotseling de kleine Sandrino bij hem

geschoven en een warm handje beroerde zijn oude, koude hand.

Renato ontroerde nog sterker. In een blik van diepe liefde omvatte hij de moeder en het kind. Dan bukte hij zich over dat hoofdje en kuste het, voor het eerst, in de zoele, blonde vlokjes.

Op een middag, dat hij, thuis weer, van tafel was opgestaan, voelde Renato zich plotseling door zulk een verstarrende benauwing overvallen, dat hij, bijna ineenzakkend, nauwelijks den divan op zijn atelier bereikte. Het ijskoude zweet brak hem uit. Hij voelde zich kreunend wegglijden in een weeë ijlte.

Anita kwam aanloopen, zag hem liggen met gesloten oogen, haalde water, azijn, bette zijn voorhoofd, zijn polsen. Na enkele minuten kwam hij zachtjes-aan tot het bewustzijn terug.

‘Sterke aderverkalking,’ zei de dokter; ‘dat zijn van die flauwte's, die zich herhalen kunnen.... maar men kan ook nog jaren leven.’

Renato hoopte niet, dat hij nog jaren leven zou; hij had zich voelen sterven.

Hij trof zijne beschikkingen: het portret van Pimpia vertrouwde hij aan Gian Carlo toe, om het te zijner tijd voor Silvio te verkoopen; aan hemzelf en Flavia gaf hij een klein landschap, dat ze in 't bizonder bewonderd hadden. Hij kon dat wel

doen; er bleef voor zijn zoons genoeg over, verscheidene doekjes, al zijn schetsboeken, en portefeuilles vol teekeningen.... Voor het posthume portretje van Silvia zouden ze wel piëteit hebben, hoopte hij. En op zijn laatste schetsboek zette hij ‘voor mijn kleinzoontje’.

Doch een poos later bracht hij een wijziging aan: ‘voor mijn kleinzoon Silvio,’ maakte hij ervan. Lorenzo namelijk was.... getrouwd! ‘Het zal u plezier doen,’ had de jongen geschreven, ‘dat ik eindelijk uw raad opvolg. 't Is een lieve meid, en ze is dol op me. Ze ploetert den heelen dag, om alles maar proper en glimmend te houden, en ze kookt als de beste....’

Later vertelde Ottavio - hij wist het van een Genueesche kennis -: die Maria was een vroeger model, sinds een paar jaar mank, tengevolge van een val; je zag 't niet erg; maar op haar mondje was ze zéker niet gevallen!! Een echt Genueesch volkstype....

‘Zoo heeft hij dan zijn.... prinses!’ glimlachte Renato hoofdschuddend; ‘maar of Lorenzo kinderen zal willen hebben?’

Na zijn flauwte dorst hij niet meer alleen de straat op; de leegte voor zich uit maakte hem duizelig.

Vaak zat hij naar buiten te staren, naar de paar oude, zwartbladige kurkeiken van zijn tuin. Onder

den middelste lag Brisc begraven. Die tain zonder bloemen gaf hem rust, maar geen vreugde. En hij had niet meer de kracht in zich, om bloemen te kweeken. Het bukken ging niet meer.

Doch telkens als hij dacht aan den middag in het cypressen-prieel, en aan wat Flavia hem daar gezegd had, voelde hij een lente-achtig teer geluk om zijn hoofd.

Dan zette hij zich weer voor den ezel en aanschouwde en doordroomde het Groote Gelaat van het einde der dagen.

En hij meende verheugd, dat er in dit Gelaat niets geheimzinnigs was. ‘Mysterie hebben we genoeg gehad’, zei hij voor zich heen; ‘de groote klaarheid; de diepe menschelijkheid, van Gods geest doorstraald.’

Hij hield daarom van de zongebronsde huid, glimmend over de krachtige omhoekingen van slaap en jukbeen; hij hield in het bizonder van den edelen, maar sterk-ademenden neus met de opgesperde neusvleugels, uitdrukking van een zuivermachtigen levenshartstocht.

En hij hield ook van het ravenzwart omlokte voorhoofd, meer breed van welving, dan wel hoog. - Niet de vage verhevenheid, maar het breede, volrijpe begrip.

En de oogen, - hoe had hij het goudene vuur in die groote, doorlichte oogen geschilderd,

het zachte en onweerstaanbare vuur der liefde?

Doch de mond was nog altijd niet de mond, die hem bevredigen kon. Eerst was die zeer eenvoudig en stellig geweest, maar er ontbrak het ontfermende aan. Nu de lippen even dikker waren aangezet, was die mond ernstig nog, maar er was iets van een zelfvoldane weligheid in gekomen, die hij haatte.

In de klare verschijning, die al het goddelijke had der vurigste en diepste menschelijke gemoedsbewegingen, bleef de mond als een wonde van lagere menschelijkheid achter.

Hij dekte hem af met een strook papier, en verloor zich in het bovengelaat, hopende op-eenmaal onmiskenbaar-duidelijk den mond te zien, die bij dat groote leven hoorde.

Het leek, of hij ertoe veroordeeld was, niet den mond te mogen zien, die het onweersprekelijke Woord zou kunnen spreken.

Had hij Christus miskend? Zelfs Rocca had het toegegeven, dat de Christus, de Christus althans zooals de evangelisten ons dien overbrengen, zich herhaaldelijk en heftig weersprak.

Hoe schiep hij den mond, die niet het vlijmende kennen zou van Christus' onverzoenlijke wraak tegen wie Hem niet aannam; de sterke en zachte mond van de al-begrijpende en onfeilbare Liefde?

Toen hij, in dat gesprek met Rocca, het Gelaat van den Heiligen Geest had vóór zich gezien, toen

had hij de oogen gezien, stralende van Liefde onuitsprekelijk en van onverklaarbare smartelijkheid; den mond had hij niet gezien. Kòn die Liefde niet uitgesproken worden met menschelijken mond? Was dàt de onverklaarbare smartelijkheid in de oogen? Zou altijd achter oogen en mond de eeuwige worsteling staan tusschen God en Mensch, - gelijk hij het eens gedacht had naar aanleiding van den harden mond van den heiligen David? En was die worsteling voor eeuwig onbeslechtbaar?

Was het niet de Duivel zelf, die den menschelijken mond bevangen hield in vormen, die nimmer goddelijk konden worden? Ging niet onder den neus, die het leven inhaalt, de onheelbare scheuring door het gelaat?

Nogmaals op een laten middag, vond Rocca hem in zijn dorstende, zijn onleschbare gedachten verloren.

Renato was moedeloos. Een dwaasheid was zijn laatste, groote ondernemen geweest. Hij voelde zich zoo nietig, belachelijk bijna. En hij dacht aan den bijnaam, die ze hem vroeger in Florence gegeven hadden.

‘Daar moest je ook werkelijk de Nar uit de Maremmen voor hebben’, hoonde hij zichzelf, ‘om te trachten in menschelijke trekken het goddelijke karakter van den Heiligen Geest weer te geven!’

Maar Rocca vertroostte hem uit wellicht het meest grootsche bijbel-verhaal:

‘Herinner je je de worsteling van Jacob met den Onbekende, heel dien langen nacht, totdat de dageraad aanbrak en hij wist, dat hij met God geworsteld had en God had overwonnen? En weet je niet, wat er dan staat: ‘want ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht, en mijne ziel is genezen.’ God wil veroverd worden!’

Renato zweeg. Hij begreep Rocca's bedoeling niet goed. Maar het weer opgeroepen tafereel van die worsteling, tot de morgen aanbrak, tusschen Jacob en den Man, die zijn naam niet wilde kenbaar maken, - het had hem hevig aangegrepen.

‘Het is Israël’, dacht hij, ‘het is weer het Jodendom, dat het oer-beeld is van de worsteling tusschen den Mensch en God. Maar hóe Jacob overwon, en zijne ziel genezen voelde....?’

Hij kon zijn schilderij niet meer aanzien. Het gezicht van den machteloozen, te zachten of te harden mond, werd hem ondragelijk.

‘En ik dacht nog wel, dat er geen mysterie was in deze trekken! Zij bergen het meest angstwekkende geheim.-’

En op een morgen deed hij gansch het ondergelaat, de kin en de kaken en den mond, in een donkergrijzen nevel verdwijnen.

Als van een verzinkende, hield het bovengelaat tragisch zich daaruit opgeheven. Tragisch snoof heftig de neus met de gespalkte neusgaten dien duisteren damp; en beneden het wijd begrijpend voorhoofd staarden stralend de goud-doorvuurde, smartelijke liefde-oogen uit.

Boven de machteloosheid der woord- en daadwording, straalden smartelijk de oogen van den eeuwigen Gevangene, den Liefde-God in ons.

En Renato aanzag het ontzettend vizioen, dat zijn schilderij geworden was, en hij voelde een groote rust over zich dalen.

'Het is de worsteling zelve', mompelde hij, 'het is de eeuwige strijd met God in ons, die onze ziel geneest. De strijd, de eeuwige strijd, dat is het beste, dat deze menschheid bereiken kan.'

III

Gereed tot den uitgang, stond hij te wachten.

Op haar hurken zat Anita voor hem en schuierde zorgvuldig zijn broekspijpen af.

'Ben ik nu wel netjes?' vroeg Renato met aandrang.

Verontrust keek de oude vrouw naar hem op; - waarom was hij voor deze gelegenheid zoo ijselijk precies?

Maar zijn gezicht, hoewel ingevallen en bleek, zag tevreden, bijna blij.

Zoo meteen zouden Gian Carlo en Flavia hem komen halen voor een ritje naar buiten op dezen heerlijken Juni-avond. Hij had daar zelf om gevraagd.

'Met den auto?' had Flavia voorgesteld.

'Een gewoon victoria'tje, als jullie dat ook goed vinden', was zijn verlangen geweest.

En nu moesten zij er wel haast zijn....

Anita rees op uit haar hurkende houding, gaf nog een paar laatste streekjes omneer zijn schouders en langs zijn kraag. Dan had haar borstel de hardheid ontmoet van de pijp, die in zijn binnenzak stak.

'Zal u niet rooken, professore?' waarschuwde haar zachte stem.

Renato bezag haar: dat oude, smalle hoofdje, zuinig van zilverig haar omlegd, die toegewijde, stille gestalte....

'Nee, nee....', stelde hij haar gerust; 'kijk maar....' En hij wees naar het roodleeren tabakszakje, dat op tafel lag.

- Hij had misschien te weinig op haar gelet, dacht hij nog met een licht berouw.

Er werd gebeld. Daar was Gian Carlo. - Flavia wachtte in het rijtuig, zei hij vroolijk.

Als haastig Anita met zijn hoed kwam aandra-

gen, keek Renato naar den atelierhoek, waar zijn oude Maremmaansche hoofddeksel hing, de dierbare antiquiteit, die hij maar zoo zelden meer droeg.... dom, want hij had dikwijls last van het te schelle licht....

‘Dàt zal niet mogen....?’ zei hij met een schuldigen blik erheen, en met nog iets van de oolijkheid van vroeger.

‘Waarom niet? Als u 't prettig vindt!’ lachte Gian Carlo. ‘'t Is immers een zwakstuk van Flavia?’

En zoo, dat groene schuithoedje op, zat hij even later naast haar in de victoria, Gian Carlo met zijn lange beenen op het lage bankje tegen over hen, zijn knieën om en om tusschen die van Renato gestoken.

Anita zag het aan in de deur, bracht nog zijn overjas, voor later.

‘Dank je Anita, dank je,’ zei Renato met een opvallende liefheid in zijn stem.

En daar reden zij heen door de zoele schaduw der Viali, en langs de Piazza Beccheria. Zachtjes zoefde het rijtuigje over het gladde asphalt, en vertrouwelijk ging het geklop der vlugge paardehoeven voor hen uit. Dan reden zij den Ponte di Ferro over. De teergekleurde Arno, tusschen zijn groene en olijfgrijze oevers, lag vredig uit naar de blauwe bergen-verte....

Vlakbij, in het donkerder water, liep een visscher met zijn vierkante net voor zich uit, de gele kalebas opzij.

Renato zocht in zijn binnenzak, haalde een envelopje te voorschijn, liefkoosde met de oogen het mooi-geschreven adres, terwijl hij het toonde aan Flavia, aan Gian Carlo.

‘Een briefje van Silvio!’ zei hij trotsch. Hij stak het weer bij zich.

Langzaam beklommen zij nu de ombuigende laan, die heuvelopwaarts voert naar de Porte Sante. Want dat was Renato's groote wensch: nog eenmaal tegen den avond te staan op de Piazzale Michelangelo.

Hij keek rond in de zon-doorvluchtigde schaduwen van den weg, keek naar het teedere gezichtje van Flavia naast zich, naar Gian Carlo's ernstigen, zonverbranden kop. Een koeltje wapperde voorbij; met welbehagen snoof hij de buitenlucht, het warme aroom der cypressen, de zoele geur van het paard.

Een diepe, heftige liefde voor het leven vervulde hem plotseling, deed een ontroering in hem groeien, die hem bijna overmeesterde. Zijn wangen trokken spits; een duizelig lichtrood vlekte onder zijn oogen.

Bevangen keken Flavia en Gian Carlo elkander aan. Wat zag zijn gelaat broos en vreemd gelukkig!

Boven gekomen wilde Renato uitstappen. Gian Carlo sprak af met den koetsier, en zij wandelden de balustrade langs, die daar in de hoogte heel het verloop van de stad volgt.

Warmkleurig en even zonne-verneveld lag Florence voor hen uit in den luwen Juni-avond. De azuren Arno, van zijn vier bruggen vroom overboogd, gleed langs de goud-beschenen kaden naar een vaag-beboschte verte. Donker, ìn tegen het licht, beklom de linkerzijde der stad, rijk aan veel edel geboomte, de heuvelen; en de bruine, betorende vestingmuren stegen en daalden achter haar langs.

Maar aan den overkant stond in den rijpen avondgloed de vertrouwelijke schoonheid van Florence's monumenten: de baksteenen zijgevel van Santa Croce, de sterke stedeburchten, het Palazzo Vecchio en het Bargello, met het ranke torentje van de Badía; wat verder, van een teer vaal-rood, de schoone koepel op den groenmarmeren Dom, en Giotto's rijzig, roze-en-blanke wonder, - waarachter weer de koepel van San Lorenzo, en de toren van Ognissanti, en de toren van Santa Maria Novella. En aan den einder, als op een heuveltroon, het ivoorgele Fiesole.

Zwijgend stond langen tijd Renato het aan te zien. Vooral van den teeder-azuren stroom, met de verheven silhouet der fluweelig-donkere stadsheuvelen daartegen, kon hij den blik niet afwenden.

‘Ik zou nog willen werken,’ zei hij voor zich heen, ‘ik heb nog lang niet genoeg gedaan.’

Dan onderscheidde hij plotseling, klein hokje bovenop de hoogste Arno-huizen, zijn toren.... zijn toren, zoo ver van hem weg, en zoo ver van hem weg al in den tijd; hij versomberde. Met andere oogen zag hij op eenmaal de droomschoone zonnestad aan; in de buurt van den Ponte della Trinità zocht hij de Heilige Apostelenkerk, en verderop de Via Tornabuoni, waar zijn zoon leefde.... Hij zag op eenmaal, onder die wemelende huizenzee, de menschheid met haar luttele vreugden en al haar leege vroolijkheid, haar zonden en haar wanhoop. Recht tegenover hem, achter den toren van de Zecca, ontdekte hij de blinde, meedoogenlooze muren van de Murate.

Weer hadden Flavia en Gian Carlo een bezorgden blik naar elkaar. Wat zag de meester uitgeput opeens. Zou het te veel voor hem zijn, deze uitgang?

Flavia nam hem zachtjes onder den arm.

‘’t Is mooi, nietwaar?’ zei ze; ‘maar nu gaan we wat zitten.’

Renato keek haar aan met zijn lichte, zwakker geworden oogen.

‘Zeker is het mooi.... maar de menschen zijn het zoo weinig. En wij, wij vermogen zoo weinig.... Mijn taak is afgeloopen, en het komt me

voor, dat ik nog beginnen moet. Heel mijn leven heb ik de schoonheid gezocht, en wat heb ik aan de eindeloos vele menschen onder al die daken kunnen geven? Eigenlijk niets....'

'Kom, professore,' zei Flavia, 'niet zoo treurig.'

'Je hebt gelijk, kind,' antwoordde hij, 'ieder doet wat hij kan. Ik heb gedaan, wat ik kon. Nu staat 't aan de jeugd! Ik hoop op de jeugd, ik heb vertrouwen in den dag van Morgen.'

Zoo stonden zij nog een oogenblik.

'Wat heb ik hier ook vaak met Silvio gestaan,' peinsde Renato; 'daar was die kleine jongen toch zoo dol op!'

Langzaam dan wandelden zij verder, het wijde plein om.

Een bloemenventer kwam hun langs; enkel rozen had hij in zijn mand, een nobele, gloedvolle soort, aan lange stelen, zonder doornen haast.

En als Renato bleef staan, had aanstonds Flavia zijn verlangen geraden. Een groote, schoongevormde zocht zij uit, van een heerlijk, warm-levend, donkerrood. Eerbiedig nam Renato de roos, als werd hem een kostbaar geschenk geboden. Hij boog er zich over, hij ademde den zoeten geur, en het was hem, of hij de jeugd zelve hield in zijn oude hand.

Toen gingen zij zitten in het Paviljoen, achter op het plein. De avond daalde.

Aan het uiterste tafeltje zaten zij, Renato midden ervoor, Flavia en Gian Carlo weerszijden van hem.

De kellner stond in afwachting.

‘Wat zal u nemen, professore?’ vroeg Gian Carlo.

Renato wist het niet. Men beraadslaagde.

‘Maar u, professore?’ drong Flavia aan.

Renato had een wonderlijk zachten glimlach:

‘Geef mij maar een frambozen-ijsje,’ zei hij.

‘Een frambozen-ijsje,’ herhaalde Flavia aan den kellner. Haar stem was licht van ontroering.

En dat frambozen-ijsje, waarvan hij maar eenmaal proefde, voor zich, en de roos in zijn hand, zoo zat hij dan. De glimlach week niet van zijn trekken; hij sprak niet; hij huiverde.

Gian Carlo ging zijn overjas halen uit het rijtuigje en lei hem dien over de schouders.

En terwijl zijn verre oogen de schoonheid dronken van den stervenden dag, bracht telkens zijn magere knokkelhand, met de dikke blauwe aderen daarover, langzaam de roode roos der jeugd tot aan zijn oude, ingezonken, maar gelukkige gezicht.

EINDE